

АНАТОЛІЙ ТКАЧУК

**МІСЦЕВИЙ ТА РЕГІОНАЛЬНИЙ
РОЗВИТОК. УЧАСТЬ ГРОМАДЯН
У МІСЦЕВОМУ РОЗВИТКУ**

Практичний посібник для практичних людей

**Київ
ІКЦ «Легальний статус»
2012**

УДК 352/353:332.14](076)

ББК 65.050.2я7-5

T48

*Видання здійснене за підтримки Фонду Чарльза Стюарта Мотта
Погляди, викладені тут, належать авторам цієї роботи і не можуть
ні за яких обставин вважатися такими, що виражають офіційну
точку зору Фонду Чарльза Стюарта Мотта.*

Ця інформація та розробки є вільними для копіювання, перевидання та поширення по всій території України всіма способами, якщо вони здійснюються безоплатно для кінцевого споживача та якщо при таких копіюванні, перевиданні та поширенні є обов'язкове посилання на автора і суб'єкта майнового права на цю інформацію та розробки

Ткачук А. Ф.

T48 Місцевий та регіональний розвиток. Участь громадян у місцевому розвитку. Практичний посібник для практичних людей / Анатолій Ткачук. – К. : ІКЦ «Легальний статус», 2012. – 144 с.

ISBN 978-966-8312-68-7

Цей короткий модуль підготовлено на основі кращого європейського та українського досвіду формування реалізації політики розвитку в регіонах, а також на основі аналізу українського законодавства та особливостей його застосування в реальному часі.

Розраховано на носіїв змін, які зможуть сприйняти новітні ідеї регіональної політики та політики регіонального розвитку застосувати їх в реальному житті.

УДК 352/353:332.14](076)

ББК 65.050.2я7-5

ISBN978-966-8312-68-7

© Інститут громадянського
суспільства, 2012

© ІКЦ „Легальний статус“,
2012

ВСТУП

Протягом останніх п'яти – семи років в Україні неодноразово різними політичними силами та державними діячами порушується питання щодо місця і ролі держави та її регіонів у забезпеченні достойного рівня життя громадян, створенні комфортного та безпечного середовища для їх проживання.

Про перерозподіл повноважень у системі органів публічної влади від держави до регіонів говорилося неодноразово, особливо перед черговими виборами, проте після виборів ці обіцянки, як правило, перетворюються на зовсім протилежні дії – більшу централізацію та обмеження прав регіонів і громад на користь центральних органів виконавчої влади.

Аргументів для цього знаходиться більш ніж достатньо, найголовнішими та найбільш показовими є такі:

1) диспропорції між регіонами за різними економічними показниками є досить великими, тому саме держава і лише держава може вирівнювати ці диспропорції;

2) у регіонах є недостатньо ресурсів для власного стрімкого економічного розвитку;

3) у регіонах немає достатньо кваліфікованих кадрів, здатних здійснювати політику регіонального розвитку;

4) через тотальну корупцію та «кумівство» на регіональному рівні буде досить важко зберегти додаткові ресурси, які залишаться регіону після банального розкрадання.

З іншого боку, прибічники передавання більшості повноважень та ресурсів на регіональний рівень також справедливо нарікають, що Київ далеко, не знає місцевих проблем, тому не може ефективно провадити політику розвитку регіонів, а передавши повноваження в регіони і громади, ми отримуємо стрімке зростання.

Насправді, як показує світовий та український досвід, не існує єдиного простого рецепта та єдиної правильної відповіді, що краще для більш рівномірного і динамічного економічного зростання держави: централізація чи децентралізація? На кожному історичному етапі чи переломі є свої, найбільш прийнятні саме для цього періоду інструменти управління.

Попри те, і прихильники централізації, і прихильники розширення прав регіонів розуміють, що реально якісні зміни у регіональному розвитку можливі лише за умови, коли і держава, і регіони в особі органів публічної влади задіяні, як у процес розроблення стратегічних документів, так і їх реалізації. Причому кожен має чіткі повноваження та ресурси, а також забезпечується

зрозумілий і простий моніторинг, що дає змогу оцінити реалізацію розробок, аби їх вчасно корегувати та досягати максимального ефекту.

Аналіз регіональної політики України, регіонального розвитку, законодавства та низки державних та регіональних актів, що стосуються цієї проблеми, свідчить, що, на жаль, в Україні так і не склалася зрозуміла державна регіональна політика, а регіони насамперед сподіваються на додаткові фінансові ресурси з державного бюджету, які намагаються отримати завдяки особистим знайомствам з керівниками держави чи впливу на депутатів парламенту, а не займаються власне розвитком регіону, не шукають ресурсів, інших, ніж державний бюджет, не залучають до процесу регіонального розвитку різних суб'єктів з регіону чи з-за його меж.

Навіть простий аналіз такого інструмента регіонального розвитку, як субвенції на соціально-економічний розвиток регіонів, показує, що залежно від політичного забарвлення уряду та прем'єра, змінюються регіональні напрями витрачання ресурсів.

Така ситуація не є нормальною і її необхідно докорінно змінити. Проте для змін мають бути готові носії змін – люди, які озброєні кращими практиками ведення регіональної політики, що застосовуються передусім у країнах Європи та які розуміються на нових інструментах регіонального розвитку, відмінних від банального лобіювання певних об'єктів для фінансування із субвенцій державного бюджету.

Цей короткий модуль підготовлено на основі кращого європейського та українського досвіду формування та реалізації політики розвитку в регіонах, а також на основі аналізу українського законодавства та особливостей його застосування в реальному часі.

На наше переконання, основною проблемою щодо регіонального розвитку є не тільки відсутність розуміння на рівні вищого політичного керівництва держави, що державна регіональна політика є квінтесенцією низки секторальних політик і їх територіальної реалізації, а й переконаність регіонального керівництва, що своїми силами прискорити розвиток регіону неможливо, для цього не вистачає ні повноважень, ні ресурсів.

Насправді на регіональному та й місцевому рівні влада може і повинна займатись питаннями розвитку і від позиції місцевої і регіональної влади, її розуміння стратегічного планування розвитку та створення сприятливих умов для стимулювання місцевого бізнесу, самозайнятості населення, активізації регіональних ринків та просування позитивного іміджу регіону в Україні та за її межами дуже сильно залежить, наскільки швидко може розвиватися регіон.

Регіональний та місцевий розвиток не може бути успішним, якщо в процес не буде залучено максимальної кількості місцевих ресурсів, науковців, підприємців, громадських активістів, органів місцевого самоврядування. Забезпечення умов для розвитку має стати пріоритетом усіх, лише тоді будуть помітні результати і люди відчують поліпшення якості власного життя.

Цей навчальний модуль якраз має ліквідувати, хоча б частково, означену вище прогалину, аби підготувати носіїв змін, які зможуть сприйняти новітні ідеї регіональної політики та політики регіонального розвитку та застосувати їх в реальному житті.

РЕГІОНАЛЬНИЙ РОЗВИТОК ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ДОСВІДУ¹

Що таке регіональний розвиток?

Розвиток, як поняття, тлумачиться, як зміни. Звичайно, зміни можуть бути позитивні, очікувані, а й можуть бути негативними, неочікуваними. Проте ми для себе визначаємо розвиток, як здійснення змін на краще, зазвичай у сенсі підвищення економічного, соціального, екологічного добробуту та якості життя громадян. Регіональний розвиток означає зміни на регіональному рівні, які можна виміряти низкою показників: валовим регіональним продуктом на душу населення, рівнем доходів громадян, рівнем зайнятості, освіти, тривалістю життя людини тощо; інтегральним показником тут може бути індекс людського розвитку, про який мова йтиме далі.

Розвиток визначається, планується та здійснюється майже завжди на рівні цілих країн на основі державних інвестиційних ресурсів, якими зазвичай розпоряджаються загальнодержавні міністерства.

Проте навіть дуже динамічний в середньому розвиток країни загалом не вирішує проблем уповільненого розвитку чи взагалі депресивного стану в окремих територіях.

Саме тому впродовж останніх десятиліть чимало країн доповнили цю діяльність більш цілеспрямованим індивідуальним підходом до кожного регіону, намагаючись розв'язати конкретні регіональні проблеми та активно співпрацювати з громадянами й інституціями регіону задля його розвитку.

Крім того, багато урядів намагаються поліпшувати координацію всіх державних інституцій на регіональному рівні для підвищення їхньої дієвості та досягнення реальних результатів розвитку в конкретних територіях. До того ж різні країни тепер частіше, ніж у минулому, усвідомлюють, наскільки різними можуть бути рівні розвитку регіонів, а отже, приділяють більше уваги усуненню відповідних диспропорцій.

Саме у цьому є сутність державної регіональної політики чи політики регіонального розвитку в дії.

Навіщо потрібен регіональний розвиток?

Регіональний розвиток за своєю суттю є категорією радше економічною, чи навіть соціально-економічною, а не політичною чи адміністративною.

¹ Друкується за виданням «Регіональна політика: правове регулювання. Світовий та український досвід». Видання друге, доповнене / за заг. ред. А. Ткачука. – К. : Леста, 2011. – С. 5–17.

Із власного досвіду нам відомо, що не всі території чи регіони є однаково потужними з економічної точки зору, не всі мають однакові природні характеристики, котрі роблять їх привабливими для проживання, праці, здійснення інвестицій тощо. Регіони мають неоднакові економічні, соціальні чи екологічні можливості, що впливають на їх привабливість для здійснення господарської діяльності. Економічний та соціальний розвиток у деяких регіонах значно повільніший, ніж в інших.

Певні види господарської діяльності не можуть розвиватися або здійснюватися на всіх територіях, оскільки деякі території мають об'єктивні переваги або вади (наприклад, порти, добування корисних копалин тощо).

Відстань до ринків та доступність ресурсів належать до основних факторів, якими пояснюється відносна простота розвитку господарської діяльності в деяких регіонах порівняно з рештою. Водночас у реальному житті існують також інші чинники. Часто-густо вони є спадком минулого: наприклад, робітники, які спеціалізувалися на роботі в одному секторі, зіштовхуються з відсутністю будь-якого попиту на свої навички та свою продукцію в умовах зміни ринків і непотрібністю цієї продукції. Так сталося з металургійним виробництвом, коли на автомобілі почали використовувати нові сталеві листи, значно тонші, ніж традиційні, що призвело до зупинки багатьох металургійних гігантів навколо центрів автомобілебудування і занепаду цілих міст.

Існує кілька різновидів проблем, розв'язання яких має на меті регіональний розвиток. Саме ці проблеми диктують низку практичних міркувань, виходячи з яких уряди країн Європи та світу, у тому числі й України, здійснюють політику регіонального розвитку.

В історичному контексті регіональний розвиток, як засіб розвитку, сформувався у ХХ ст. Більшість урядів – як соціалістичних, так і капіталістичних країн – надавали перевагу «галузевому» підходу до розвитку на основі загальнонаціональних програм, котрі зазвичай базувалися на єдиному підході для всієї країни.

Оскільки в 50-х, особливо 60-х рр. ХХ ст., почали занепадати старі галузі промисловості, чимало урядів у країнах із соціалістичною та ринковою економікою (у Сполученому Королівстві Великої Британії та Північній Ірландії, Швеції, Бельгії, Німеччині, Іспанії, Італії, Франції) почали вживати безпосередніх заходів, спрямованих на надання підтримки цілим галузям промисловості для сповільнення чи припинення їхнього занепаду. Така політика, як правило, вважалася «галузевією», оскільки призначалася для конкретних сек-

торів (вуглевидобувного, металургійного, текстильної чи автомобільної промисловості тощо).

Із часом через низку міркувань, пов'язаних з ефективністю та результативністю таких заходів, політика активної фінансової підтримки конкретних галузей зазнала змін. У будь-якому разі чинні міжнародні угоди (на зразок СОТ) обмежують можливості такої підтримки. На зміну такій політиці прийшли підходи, спрямовані на «регіональний розвиток». Регіональний розвиток має на меті задоволення ширшого кола потреб певної території (яка прийшла в занепад або перебуває у стані перетворень), а не потреб конкретного сектора і меншою мірою його виробничих центрів. Цей підхід полягає у формуванні умов для розвитку регіону, а не в прямому «підійманні» чи «підтримці» конкретних галузей.

Отже, національна політика підтримки економіки в сучасних умовах певною мірою позбулася галузевої орієнтації, залишаючись при цьому дуже важливою в тих сферах, де ринок не готовий до здійснення інвестицій (суспільна інфраструктура, освіта, навчання тощо).

Інструменти регіонального розвитку у країнах Європи

У країнах Європи можна виділити різні інструменти, спрямовані на заохочення регіонального розвитку.

I. Основним інструментом регіональної політики майже завжди є **програма інвестицій або розвитку** – багаторічна програма, розроблена відповідно до логіки стратегічного планування. Її можна розуміти як своєрідну угоду між різними державними органами, які беруть участь у спільному фінансуванні і кожен із котрих погоджується зробити певний внесок у реалізацію програм регіонального розвитку різних типів. Саме така модель із різним рівнем успішності застосовується в Німеччині, Франції, Італії, а також у рамках власної політики регіонального розвитку Європейського Союзу. **Там, де існує державна регіональна політика, що має комплексний характер, ми, як правило, бачимо такі інвестиційні програми для кожного регіону по всій країні.**

II. На більш загальному рівні варто відзначити, що в багатьох країнах (навіть, якщо диспропорції між регіонами не є істотними) потреба в оптимізації та належному використанні державних інвестицій зумовлює необхідність поліпшення координації і синергії між інвестиціями, що здійснюються за рахунок різних джерел фінансування всіма учасниками процесу розвитку – державою, регіональною та місцевою владою на певній території. Це можна вважати певною формою **планування або координації регіонального розвитку.**

III. Водночас існують інші підходи до розв'язання регіональних проблем. У більшості країн обсяги фінансової допомоги за загальнонаціональними програмами часто залежать від гостроти певних проблем (економічних, соціальних, територіальних) у деяких регіонах порівняно з рештою територій держави, як, наприклад, у країнах Скандинавії, Великій Британії, Франції, Нідерландах, Німеччині, Хорватії, Чеській Республіці, Болгарії тощо. У деяких країнах ухвалюються спеціальні програми, спрямовані на підтримку конкретних регіонів («спеціальні територіальні програми») — наприклад, гірських або острівних регіонів у Хорватії, малонаселених регіонів у країнах Скандинавії тощо.

Конкурентоспроможність регіонів

У процесі регіонального розвитку чимала увага приділяється питанню конкурентоспроможності регіону.

Країна або регіон зможуть забезпечити підвищення рівня економічного та соціального добробуту й якості життя лише тоді, якщо їм удаватиметься продавати більше продуктів та послуг кращої якості іншим суб'єктам. Якщо розглянути деякі регіони, ми побачимо причини, що заважають їм продавати більше продуктів чи послуг або продавати продукти та послуги вищої якості. На перший погляд може здатися, що їм бракує інвестицій та інвесторів — людей, які мають капітал і готові вкласти свої кошти в розбудову існуючих чи утворення нових підприємств. Однак, чому саме їм бракує інвестицій і чому в них немає інвесторів? І чому деякі фактори забезпечують залучення чи утримання більшого обсягу інвестицій, ніж інші?

Таких факторів та причин може бути чимало: невдале географічне положення щодо ринків, низький рівень таких факторів конкурентоспроможності, як наявність якісної, кваліфікованої та освіченої робочої сили, брак у регіоні малих професійних компаній, здатних постачати компоненти або матеріали, а також надто складне регуляторне середовище.

Одним із найочевидніших шляхів до залучення інвестицій є підвищення привабливості регіону — поліпшення доступу завдяки підвищенню кваліфікації робочої сили, поліпшення доступу до інформації, розвитку транспортних мереж тощо.

Іноді проблему можна розв'язати за рахунок розширення та розвитку наявних виробничих підприємств. Тут можуть бути впроваджені такі рішення, як навчання керівництва, надання фінансових ресурсів на прийнятних умовах, заохочення співпраці між науководослідними інституціями та бізнесом для підтримання інновацій.

Саме завдяки таким заходам можна підвищити конкурентоспроможність регіонів та підприємств.

Розвиток підприємництва, а особливо розвиток виробничих підприємств, які продають свою продукцію за межами регіону, є ключовим фактором у забезпеченні конкурентоспроможності регіонів. Це дозволяє спрямувати потік добробуту в регіон і збільшити надходження до бюджету, поліпшити комунальні послуги, розвинути роздрібну торгівлю тощо.

Забезпечення регіональної конкурентоспроможності передбачає перетворення регіону на місце, де **людям хочеться жити, працювати, вкладати кошти або яке їм хочеться відвідувати.**

Для цього нам доводиться розв'язувати широке коло не лише економічних, а й соціальних та екологічних проблем. Люди не хочуть жити в регіоні, де немає базових зручностей: такий регіон вони покинуть за першої можливості, якщо їм трапиться нагода поліпшити якість свого життя деінде.

Для регіонального розвитку та посилення конкурентоспроможності регіону необхідно також забезпечити збалансованість розподілу ресурсів між економічними і соціальними заходами.

Самі лише заходи в соціальній сфері не зроблять регіон конкурентоспроможним; більш того, їхні наслідки не будуть сталими, якщо в господарській сфері не будуть утворені ресурси, необхідні для їхнього фінансування.

Розвиток мережі бюджетних установ, без розвитку місцевої економіки, не приведе до закріплення людей у регіоні, адже лише можливість отримати доходи від своєї праці чи власного бізнесу є гарантією закріплення людини в території, де до того є існує необхідна мережа публічних послуг.

На першій хвилі індустріалізації, яка майже повністю була пов'язана з сировиною, конкурентоспроможними були ті регіони, які мали вугілля, сталь або іншу цінну сировину. Саме туди перетікали трудові та інвестиційні ресурси. Проте у XXI ст. на потоки інвестицій та трудових ресурсів впливають також інші фактори.

Якщо говорити докладніше, то інвестиції течуть туди, де наявні високоякісні трудові ресурси, створено сприятливі умови для ведення бізнесу, забезпечено доступ до постачальників тощо.

Отже, регіональні переваги дедалі більшою мірою залежать не від того, що «лежить у землі», а від якості співпраці між людьми, ефективності їхньої роботи, а також від загальної доступності та зручності регіону. Добре організовані та інноваційні регіони завжди навчаються чогось нового, а їхні університети впроваджують інновації разом із виробничими підприємствами,

тоді як їхні міста надають підтримку та послуги сільській місцевості навколо них. Якісне планування, приємне довкілля, висока якість життя, високий рівень охорони здоров'я та освіти, стабільність, верховенство права, прозорість діяльності державних органів — усі ці фактори визначають конкурентоспроможність регіону, приваблюючи або виштовхуючи нові інвестиції або утримуючи вже здійснені інвестиції.

Запитання для самоперевірки та додаткового вивчення

1. Як би ви могли прокоментувати зміст термінів «регіональний розвиток», «державна регіональна політика»?
2. Як ви розумієте «привабливість регіону» і яка її роль у регіональному розвитку?
3. Що ви розумієте під «конкурентними перевагами» регіону?

МОДЕЛІ ПОЛІТИКИ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

Варто сказати, що не існує єдиного підходу до здійснення «регіонального розвитку», оскільки в різних країнах та різних регіонах можуть бути зовсім різні умови, але слід пам'ятати, що правильних шляхів завжди є кілька, головне обрати для себе найбільш оптимальний шлях.

Слід розуміти, що регіональний розвиток сам по собі не пов'язаний з автоматичною необхідністю реформування держави або її політичних чи адміністративних інституцій.

Чимало країн запровадили форми «регіонального розвитку», які фундаментально не вимагають суттєвої модифікації суспільних або державних органів чи перегляду їхніх повноважень. Такою, як правило, але не завжди, є ситуація в невеликих країнах – Ірландії, Норвегії, Швеції, Фінляндії, Нідерландах; такою, принаймні до 1998 р., була вона у Великій Британії – скрізь існують форми втручання на рівні регіонів (безпосередньо з боку держави або через місцеві інституції), але жодна з них не вимагала проведення масштабних реформ державних інститутів.

У принципі, ті країни, котрі в контексті політики регіонального розвитку ЄС розробили певну форму функціонального регіонального розвитку, загалом не здійснювали ніяких основоположних реформ державних інститутів.

Водночас на практиці існували випадки, коли більш широкі процеси децентралізації або регіоналізації держави (як правило, з політичних або інших неекономічних міркувань) здійснювалися одночасно зі створенням структур регіонального розвитку або в рамках створення таких структур. У таких випадках часто відбувається перегляд конфігурації державних інвестицій (час від часу й податкових повноважень), внаслідок яких формується певна регіональна політика або навіть відбувається регіоналізація. Саме це трапилося в Західній Німеччині після війни, Іспанії (після 1981 р.), Італії (у деякій більшості після 1970 р.), Бельгії (після 1980 р.), Великій Британії (після 1997 р.), Польщі (з 1999 р.), Чехії (з 2001 р.) та в певній мірі у Франції після 1982 р. Деякі з цих країн уже проводили політику функціонального регіонального розвитку в тій чи іншій формі, як правило, на основі іншої логіки, але поглиблене реформування держави приводило до децентралізації та регіоналізації.

Отже, для запровадження в Україні реально працюючої моделі регіонального розвитку широкої реформи системи управління можна і не чекати, це може бути здійснено і в нинішній моделі.

Загальнонаціональні та регіональні заходи з розвитку

Навіть якщо загальнонаціональна політика з плином часу дедалі менше спирається на галузевий підхід, основні державні інвестиції залишаються загальнонаціональними.

Усі уряди, що мають ресурси, просувають національні програми суспільного інвестування у створення ключових умов для економічного розвитку транспорту (будівництво доріг), енергетики, захисту довкілля тощо. Майже в усіх країнах ці сфери є об'єктом величезних суспільних інвестицій, а держава є їхнім основним джерелом, каталізатором і стимулятором розвитку.

На практиці це означає, що навіть якщо політика та практика регіонального розвитку розвиваються, то існують вони поруч із набагато масштабнішими загальнонаціональними інвестиційними програмами, спрямованими на національний розвиток і використання ширшого кола чинників розвитку.

Ключовими питаннями, які потребують розв'язання в ситуації, що склалася, є суто національні інвестиційні або суто регіональні чи місцеві інвестиційні програми. Хоча закони та інші нормативні документи можуть допомогти у розв'язанні цього питання, завжди залишається певний простір для маневру. Зрештою, найкраще спрацьовує практичний принцип: деякі види заходів, їхній обсяг та характер логічніше вписуються в діяльність регіональних або місцевих органів, ніж органів загальнодержавних.

Проте навіть у разі реалізації загальнодержавних інвестиційних програм та проектів має бути враховано аспекти їх впливу на регіональний розвиток.

Співпраця зацікавлених сторін у регіоні заради регіону – шлях до успішного регіону

Основним ресурсом будь-якого регіону є його громадяни, інституції та співпраця між ними. Цей чинник міг мати меншу вагу в минулому, але сьогодні є ключем до успішного майбутнього.

Упродовж багатьох років у післявоєнній Західній Європі та в інших регіонах завдання стимулювання економічного розвитку регіону залежало переважно від інструментів політики, котрі спиралися на **екзогенні (зовнішні), а не ендогенні (внутрішні) чинники**. При цьому уряди намагалися впливати на моделі інвестування, пропонуючи пільги та гранти, аби спрямувати інвестиції в певні регіони. Вони намагалися втручатися у справи регіонів та стимулювати розвиток «згори вниз». Такий підхід широко застосовувався на практиці в 50, 60 та 70-х рр. та залишається доречним у деяких

випадках і сьогодні. Однак його більше не вважають достатнім, **принаймні, у більшості країн Європи.**

Досвід показує, що **успішними стають ті регіони, які вдало розвивають власну внутрішню спроможність та поліпшують ті внутрішні умови, які впливають на інвестиції та підтримують їх.**

Під внутрішніми ми розуміємо ті повноваження, спроможність, компетенції та напрямки діяльності, які офіційно чи практично можуть здійснюватися місцевими або регіональними зацікавленими сторонами. Ця спроможність та умови часто пов'язані з тим, як саме регіон визнає і розв'язує свої проблеми, як він намагається розв'язувати їх та використовувати доступні можливості, наприклад, у сфері освіти та навчання, маломасштабного розвитку, вдосконалення іміджу та маркетингу регіону.

Розв'язання деяких проблем не завжди вимагає значних коштів, якщо регіональні (та місцеві) зацікавлені сторони, співпрацюючи один з одним, можуть щось робити, принаймні, з точки зору ініціювання процесу розвитку. Як правило, першими кроками цього процесу є партнерство регіональних та місцевих кіл, яке базується на основі спільного розуміння ситуації та бачення напрямків її зміни.

Часто-густо існують основні інститути (асоціації, громадські організації тощо), які забезпечують таке розуміння, тому потреби у створенні великих нових інститутів немає. У центрі уваги під час здійснення цих перших кроків перебувають процеси мобілізації, навчання, розбудови потенціалу, а також намагання «залучити людей», «зробити хоч щось» та розвернути в протилежний бік цикл застою, занепаду та, подекуди, відчаю. Іноді такі кроки можуть передбачати «легке» зміцнення місцевих або регіональних інститутів.

Саме це й мається на увазі під терміном «висхідний розвиток» або «розвиток знизу вгору»: мова йде про мобілізацію зусиль населення та інституцій певної місцевості чи регіону, які насправді зацікавлені в його успішності. Якщо вони виявлятимуть пасивність, то процес розвитку успішним не стане. Таким чином, регіональний розвиток передбачає впровадження у практичну діяльність принципів партнерства, інформування, консультацій та залучення зусиль громадян для більш перспективного майбутнього.

Регіональний розвиток країн – нових членів Євросоюзу

Регіональний розвиток, особливо політика і нормативна база регіонального розвитку в ЄС, став предметом постійної еволюції та адаптації, що відповідає потребам структурних змін у країнах, політиці ЄС та вимогам самих регіонів. Особливо цікавим для України

може бути досвід країн – нових членів ЄС, накопичений за той період, коли вони будували правову, інституційну та імплементаційну базу для регіонального розвитку.

Аналізуючи практику управління та реалізації регіонального розвитку у ЄС, ми повинні враховувати таке:

1. Більшість старих членів ЄС мають довгу історію політичної та фінансової децентралізації. Отже, їхні інституційні та людські ресурси для *управління* політикою та фінансові засоби для *реалізації* політики на місцевому рівні значно потужніші.

2. Існують системи планування національного рівня з чітко скоординованими структурними/галузевими операційними планами.

3. Можливості врядування, управління та реалізації політики регіонального розвитку дуже розвинені.

4. Існує добре розвинена банківська система, поєднана з чіткими правами власності на землю/майно (кадастром), що означає, що позикові кошти отримати легше. Є також потужні агентства регіонального розвитку (АРР), агенції, які надають послуги для бізнесу, та досвідчені спеціалісти з регіонального розвитку, спостерігачі та «надавачі ділових послуг».

Це означає, що на місцевому рівні є досвідчені суб'єкти, котрі можуть виконувати вищезгадану політику.

5. *Фінансові інструменти* на підтримку регіональної політики чітко визначені, дієві та добре забезпечені ресурсами. Це зокрема урядова макроекономічна політика і мікроекономічні стимули; структурні фонди ЄС та ініціативи Європейської комісії із забезпечення спільного фінансування; Європейський інвестиційний банк (ЄІБ) та його різноманітні інструменти, що забезпечують надання позикових коштів, підтримку акціонерного капіталу, гарантії тощо.

Проте в Україні таких передумов, які є сформованими у державах – старих членах ЄС немає, саме тому кращими зразками для України є держави-кандидати (частина з яких уже набули членства в ЄС).

Проте слід пам'ятати, що хоча нові держави-члени також перебувають на етапі соціально-економічного переходу, не всі вони почали з тієї позиції, що Україна, якщо вести мову про умови урбанізації, структуру економіки та обсяг державних доходів. Ці країни, зокрема Польща, Угорщина та Чехія, мали кордони з ЄС ще з 70-х рр. ХХ ст. і отримали значний обсяг прямих іноземних інвестицій та коштів на транскордонне співробітництво (ТКС). Крім того, нові держави-члени та країни-кандидати користувалися значними фінансовими ресурсами (понад 1 млрд євро на рік) у рамках програм, які передували структурним фондам (ІСПА та САПАРД), коштами, що надавалися за програмою ФАРЕ, і програмами, які охоплювали кілька

країн, та з раннього етапу брали участь у програмах, призначених для держав-членів. Вони також мали доступ до кредитних коштів ЄБРР, Світового банку та двосторонніх донорів, спрямованих на підтримання великомасштабних проєктів розвитку інфраструктури.

Цілі політики регіонального розвитку

Регіональна політика нових держав-членів ЄС ґрунтується на традиційних підходах до регіонального розвитку, спрямованих на менш розвинені периферійні регіони і на регіони, що переживають значний спад промислового виробництва. Політика регіонального розвитку такого типу будується на понятті «соціальної справедливості».

Визначенню причин проблем розвитку і причин постійного спаду соціально-економічного статусу цих регіонів приділяється недостатньо уваги. Більшість цих країн вирішили побудувати систему фінансового стимулювання відстаючих регіонів і територій, котра, як виявилось згодом, не змогла забезпечити ефективного використання залучених коштів. Це характерно і для Європейського Союзу – варто подивитися «Звіт про гуртування» ЄС, де заявлено, що політика, спрямована на зменшення регіональних відмінностей, виявилася неефективною.

Постає питання: на що має бути орієнтована політика регіонального розвитку – на вирівнювання дисбалансів чи на підвищення ефективності розвитку країни?

Ґрунтуючись на звітах і оцінках, експерти стверджують, *що політика регіонального розвитку створює середовище для соціально-економічного зростання регіонів на основі ефективного використання ресурсів, потенціалу і потужностей.*

Отже, політика регіонального розвитку має враховувати типологію регіонів і передбачати надання підтримки й допомоги в ефективному поєднанні підходів до регіонального розвитку, пов'язаних із поліцентричним і орієнтованим на полюси зростання/агломерацію аспектом, та зворотню стимуляцію міст на периферії, зокрема забезпечення доступності державних послуг.

Це не означає, що слід повністю ігнорувати інтереси менш розвинених територій, а означає пом'якшення тих відмінностей, які можуть назавжди викривити потенціал розвитку депресивних або відсталих регіонів. Це має бути однією з чітко поставлених цілей регіональної політики та метою національної стратегії регіонального розвитку, яка передбачатиме спеціальні пом'якшуючі механізми й заходи, головним чином щодо розбудови спроможності для ефективного використання ресурсів.

Принципи політики регіонального розвитку

Принципи справедливості та соціального залучення диктують, щоб люди не потрапляли у невідне становище через те, що вони народилися в тому чи іншому місці.

За принципом субсидіарності на національному рівні виконуються лише ті функції, які не можуть бути з більшою ефективністю та дієвістю виконані на нижчому рівні. На практиці це означає, що планування, складання програм, виконання та управління підтримкою регіонального розвитку починається на регіональному й місцевому рівнях завдяки координуванню, досягненню консенсусу та розставленню пріоритетів, результатом чого є багаторічний програмний документ національного рівня. Є ще один вимір цього принципу: переконання в тому, що повноваження на прийняття рішень повинні делегуватися на найбільш відповідний рівень, означає, що громади мають право брати на себе відповідальність за власне соціально-економічне майбутнє.

Із такої точки зору цей принцип поєднується з принципом розширення *прав і можливостей*, згідно з яким делегування повноважень/децентралізація/пряма демократія є позитивними, оскільки розширюють права і можливості місцевих громад. Припущення, яке лежить в основі принципів *субсидіарності та розширення прав і можливостей*, полягає в тому, що місцеві мешканці краще, ніж центральний уряд, знають потенціал свого регіону, більш віддані справі досягнення результату та здатні його досягти.

Принцип ефективності передбачає, що неблагополучні регіони мають негативний вплив на національну економіку. Мобілізація робочої сили, капіталу та землі збільшила б національний ВВП, а також поліпшила б рівень життя у депресивних регіонах. Є також потенціал для підвищення загальної конкурентоспроможності національної економіки. Це зумовить збільшення доходів державного бюджету (податковий прибуток з фізичних осіб/податок на прибуток підприємств/податок на додану вартість) та зменшення попиту на державні видатки (зменшення обсягів виплат із соціального забезпечення).

Неблагополучні регіони також можуть спричиняти *перевантаженість* (ще одна форма *неефективності*). Якщо між регіонами існують значні диспропорції, то певні території, скоріш за все, розвиватимуться швидко, залучаючи несумірну частку інвестицій та всмоктуючи надлишок робочої сили із слабших регіонів. Це, у свою чергу, може створити підвищений попит на послуги (дороги/каналізацію/школи/житло/лікарні тощо) в успішних регіонах.

Якщо уряд намагається вирішити цю проблему шляхом збільшення *пропозиції* (наприклад, будуючи більше шкіл), це, як правило, створює нескінченну спіраль – розвинуті можливості просто привертають усе більше й більше людей, через що дана територія зрештою переповнюється, тоді як здатність уряду збільшувати пропозицію не є безмежною.

Регіональна політика/розвиток може зменшити *перевантаженість* завдяки переорієнтації попиту на території, де ще є потужності, котрі використовуються неповною мірою.

Надмірна концентрація економічного розвитку на одній території також підвищує *інфляційні тиски* (які є ще однією формою *неефективності*) на пропозицію робочої сили, ринки житла тощо.

Може здатися, що ці соціальні та економічні принципи є взаємно підтримуючими. У деякому відношенні так і є: адже поліпшення регіональних економічних показників підвищить якість життя в регіоні.

Проте у формуванні регіональної політики існує напруженість між *соціальними* (справедливість/соціальне залучення/демократія) та *економічними* (ефективність/конкурентоспроможність) аргументами.

Вони можуть мати різні цілі, інструменти політики та часові рамки. Наприклад, якщо цілі полягають в усуненні економічної неефективності, то уряд, імовірно, прийме низхідний метод, зосереджуючись більше на питаннях, пов'язаних із бізнесом і ринком праці, наголошуючи на швидкості та негайній віддачі від інвестицій.

Вірогідність передавання розширених фіскальних повноважень місцевим органам влади менша. За обставин, де ресурси обмежені, уряд може прагнути до концентрації обмежених коштів, а не до розпорощення їх між місцевими органами.

Якщо завдання більш орієнтовані на справедливість, соціальне залучення й демократію, то, ймовірно, застосовуватиметься висхідний метод, який передбачає розширення прав і повноважень місцевих органів влади, їхнє навчання, децентралізацію управління фінансами та надання послуг, підвищення якості освіти, охорони здоров'я та кадрових ресурсів.

Отже, можна стверджувати, що під час планування та здійснення регіонального розвитку слід дотримуватися таких підходів, що враховують основні принципи:

субсидіарність – у плануванні, управлінні, виконанні, моніторингу та оцінюванні заходів на підтримку регіонального розвитку національні органи влади виконуватимуть лише ті дії, які не можуть бути ефективніше та дєвіше виконані на нижчому рівні.

Програмування – усі заходи, програми та підпрограми на підтримку регіональної політики розробляють та виконують відповід-

но до документів із планування, які розробляють на національному рівні або на рівні відповідного регіону й містять чітко визначені цілі, пріоритети та інструменти.

Координація — усі заходи, програми та підпрограми на підтримку регіональної політики координуються на національному рівні і рівні відповідного регіону, а також між національним рівнем та рівнем відповідного регіону.

Партнерство між національними й місцевими органами влади та між державним і приватним секторами у визначенні, розробленні та виконанні заходів, програм і підпрограм на підтримку регіонального розвитку.

Ця коротка інформація щодо підходів до регіонального розвитку в державах-членах ЄС є дуже важливою для розуміння українських перспектив у регіональному розвитку. Сподіватись винятково на державні ресурси у регіональному розвитку марно, успішним регіональний розвиток може бути лише за умови партнерства різних суб'єктів регіонального розвитку, координації зусиль, а також просторового узгодження галузевих (секторальних) політик економічного розвитку.

Запитання для самоперевірки та додаткового вивчення

1. Розкажіть, що ви знаєте про політику регіонального розвитку в ЄС, які її головні завдання?
2. Як ви розумієте зміст принципу «субсидіарність» у контексті політики регіонального розвитку в ЄС?
3. Поміркуйте, яким чином в політиці регіонального розвитку віднаходити баланс між соціальними та економічними факторами розвитку?
4. Для чого потрібна координація у регіональному розвитку?

ПРОБЛЕМИ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ

ВИКЛИКИ

Глобалізація світових процесів таки зачепила Україну. Життя ставить перед державою та українським суспільством нові виклики, не реагувати на які не можна, оскільки ми можемо просто шезнути із світової карти, як шезали десятки чи, може, й тисячі народів протягом світової історії.

Ці виклики мають як зовнішнє, так і внутрішнє походження.

Якщо реагувати на виклики зовнішнього походження значно складніше, то внутрішні виклики в умовах України не тільки погіршують ситуацію із зовнішніми викликами, а й часом провокують їх появу. Саме тому перетворення проблем, які породжують перед Україною внутрішні виклики, у нові можливості має стати серйозним аргументом у нейтралізації викликів зовнішніх.

Зовнішні виклики

1. **Розгортання глобальних, світових процесів** таким чином, що істотно змінюється міжнародний ринок розподілу праці, наростає конкуренція за всі види ресурсів, передусім енергетичні, не тільки ускладнює умови для розвитку України, а й призводить до втрати нею переваг свого геополітичного розміщення, як транзитної держави, мосту між Заходом і Сходом, між Північчю та Півднем Європи. Реальні проекти розміщення нових шляхів транзиту російських та середньоазійських енергоносіїв у Європу поза Україною, а також будівництво автотранспортних коридорів та логістичних центрів авіатранспортних перевезень за межами України тільки підтверджує реальність цієї ситуації.

2. **Відставання України від провідних країн за показниками якості життя** громадян, рівня інвестиційної привабливості, конкурентоздатності та розвиненості інноваційного середовища стрімко наростає. Цей виклик пояснюється не лише об'єднанням передових націй у Європейському Союзі і, як наслідок, різким зростанням можливостей розвитку наших сусідів по європейському дому порівняно з Україною, а й насамперед внутрішніми українськими проблемами. Перебування 45-мільйонної держави за рівнем конкурентоспроможності в кінці першої сотні держав світу є ганьбою.

3. **Створення потенційного напруження на українських кордонах** через формування сусідніми державами на прилеглих до державного кордону України територіях центрів зростання, що призводить до відтоку трудових, інтелектуальних та інших ресурсів з прикордонних регіонів України, додаткової соціального напруження в цих регіонах.

Наші сусіди на заході, які стали повноправними членами ЄС, ухвалили власні регіональні програми, наприклад, програма розвитку Східної Польщі, з бюджетом понад 16 млрд євро на 7 років, що має перетворити сусідні з Україною воєводства Польщі на високорозвинені та багаті регіони; з іншого боку, програма розвитку Белгородщини і перетворення Белгорода в альтернативу Харкову.

Аналогічна ситуація і на менших відтинках українських кордонів з Угорщиною та Румунією. Ставши членами ЄС, наші західні сусіди отримали значно більші порівняно з Україною можливості для власного розвитку, особливо прикордонних регіонів.

Новим викликом, наслідки якого ще важко спрогнозувати, може стати і будівництво мосту через Керченську протоку, рентабельність якого сумнівна, а проблема втрати фарватеру у протоці та Азовському морі є досить виразною.

Внутрішні виклики

1. Відсутність сформованих загальнонаціональних, визнаних суспільством цінностей, які зміцнювали б єдність держави; **загальнодержавного** політичного, економічного, мовного, культурного, інформаційного простору.

На жаль, в Україні відбулась «самоавтономізація» регіональних спільнот. Своє телебачення, свої газети, свої ВНЗ, свої олігархи, своя історія із своїми міфами. Розмивання спільноти простору призводить до внутрішніх протистоянь з причин, які нашим сусідам здаються просто неймовірно дрібними на фоні глобальних викликів.

2. Політична структуризація регіонів і намагання використати її разом з проблемами регіонального розвитку, економічними, соціальними, культурними, ментальними та іншими відмінностями між регіонами для загострення політичного протистояння як на національному рівні, так і в міжрегіональних відносинах.

Нетерпимість між політичними силами, що мають дуже виразну регіональну електоральну підтримку, призводить до паралічу інститутів демократії, руйнує перші паростки єдності в українському суспільстві, створює загрози збереженню територіальної цілісності держави.

Кожні нові парламентські чи президентські вибори фіксують це політичне структурування, яке повторюється від виборів до виборів. Ні політичні партії (що, можливо, об'єктивно, оскільки вони не бажають втратити свого виборця), ні держава фактично нічого не пропонують для поступового вирівнювання ситуації.

3. Відсутність адекватної державної регіональної політики ще більш посилила ризики та негативні тенденції українського життя: наростання асиметрії в рівнях розвитку регіонів, деградацію села, кризи міської поселенської мережі, скорочення кількості та погіршен-

ня якості трудового потенціалу, посилення міграції з багатьох регіонів України працездатного населення, особливо молоді, за межі України.

РЕЙТИНГИ УКРАЇНИ

У сучасному світі всі конкурують з усіма. Конкуренція стосується і держав, які конкурують за ресурси, як природні, так й інвестиційні і людські.

Рейтинг² України серед найбільших 46 держав світу є досить три-вожним.

Таблиця 1

Показник	Рейтинг
Економічний розвиток	41 з 46
Ресурси та ефективність їх використання	39 з 46
Економіка знань	23 з 33
Інфраструктура	37 з 46
Довкілля	37 з 46
Інституції	41 з 43
Рівень життя та здоров'я	32 з 46
Рівень інфляції	46 з 46
Внутрішні інвестиції на особу	34 з 46
Зовнішні інвестиції на особу	35 з 46

Ще гірша ситуація з рівнем конкурентоспроможності України.

За рівнем конкурентоспроможності Україна у восьмому десятку.

Конкурентоспроможність держави залежить від конкурентоспроможності регіонів і навпаки.

Неможливо забезпечити розквіт усєї держави, якщо диспропорції між регіонами лише зростають.

Особливо стрімко наростають диспропорції між Києвом та рештою регіонів України.

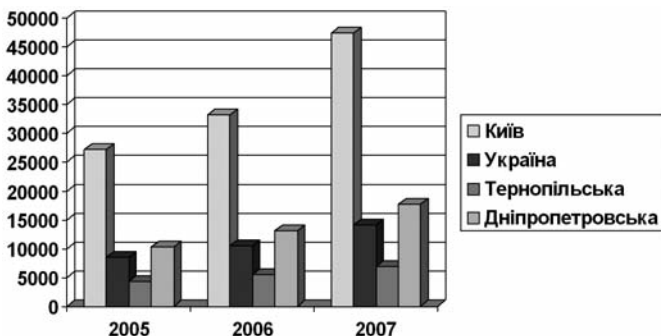

Рис. 1. Валова додана вартість, грн/особу на рік

² Потенціал України та його реалізація. Спільний аналітичний звіт Міністерства економіки, Міністерства фінансів та Національного банку України. – К., 2008.

Низька конкурентоспроможність України гальмує залучення іноземних інвестицій. Більш конкурентоспроможні регіони мають значно кращий рівень залучення зовнішніх інвестицій, ніж регіони депресивні.

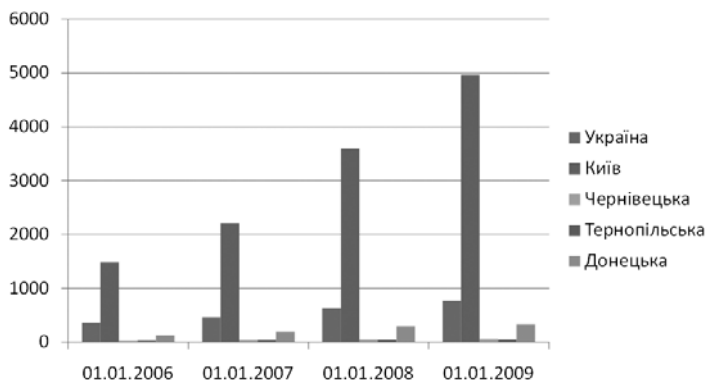

Рис. 2. Прямі іноземні інвестиції \$/на душу населення

У 2007 році диспропорції у розмірах інвестицій на душу населення зросли ще більше: рівень інвестицій у Києві становив \$3605,3, а в Тернопільській області – \$46,4 на особу. Диспропорція становить 77,7 раз! Станом на 1 січня 2009 р. диспропорція за цим показником зросла до 92 разів.

Варто сказати, що навіть такий нібито розвинений регіон, як Донецька область, має показник залучення іноземних інвестицій у 2,5 рази нижчий середньоукраїнського показника, нижче Дніпропетровської, Харківської, Одеської, Львівської, Полтавської, Київської областей.

Аналогічна ситуація і з формуванням податкових надходжень у регіонах. Диспропорція за цим показником між Києвом та Тернопільською областю становила в 2008 р. 16,6 рази, між середньоукраїнським показником та тією же Тернопільською областю – 3,4 рази.

Трансферна політика в Україні побудована таким чином, що фактично зникла мотивація до нарощування власного економічного потенціалу регіону чи територіальної громади. Надії на процвітання місцеві громади та місцеві влади покладають винятково на перерозподіл коштів з державного бюджету.

У бюджеті 2011 р. основними субвенціями у сфері регіонального розвитку є такі: на соціально-економічний розвиток регіонів – 1150 млн грн, соціально-економічний розвиток окремих територій –

895,9 млн грн, соціально-економічний розвиток Автономної Республіки Крим – 900 млн грн.

Субвенція на суму 1150 млн грн не містить її розподілу між регіонами, тобто буде розподілятися у ручному режимі.

Субвенція на соціально-економічний розвиток окремих територій розподілена у законі про бюджет. У цій субвенції АРК додатково передбачено ще 14,5 млн грн, Івано-Франківській області – 0, Львівській – 0, Полтавській – 0, Харківській – 0, Херсонській – 0, Черкаській – 0, Чернівецькій – 0.

Обласний бюджет Донецької області має отримати – 173 млн грн, крім того, додатково: місто Донецьк – 150 млн, Артемівськ – 20 млн, Красний Ліман – 19, всього в область має надійти 398 млн грн, понад 44% усієї субвенції.

У державному бюджеті України 2012 року залишилась одна субвенція на здійснення заходів щодо соціально-економічного розвитку окремих територій. За цією субвенцією найбільше отримують: Донецька область – 32,1% всієї суми, Одеська – 17,4%, Запорізька – 8,7%, Київська – 5,9%, Чернівецька – 5,3%. Водночас п'ять територій не отримують жодної копійки, а Львівська область отримує 1 млн, Дніпропетровська – 2 млн, що на фоні Донецької з її 573 млн видається не зовсім логічно.

Проте варто зауважити, що в бюджеті 2012 року вже є новий інструмент регіонального розвитку – Державний фонд регіонального розвитку, який має становити не менше 1% загальних доходів Держбюджету.

Враховуючи, що ДФРР тільки впроваджується, у державному бюджеті України на 2012 рік для нього передбачено 1,14 млрд грн коштів, а у разі перевиконання обсягів приватизації сума може зрости до 2,4 млрд.

Отже, поки що на національному рівні не сформульована адекватна державна регіональна політика, яка могла динамічно та позитивно вплинути на вирівнювання асиметрії в розвитку регіонів і забезпечити прискорений розвиток регіонів, які сьогодні мають проблеми з обсягом регіональної економіки та темпами її зростання.

У цій ситуації значно зростає відповідальність місцевих органів влади за прискорення економічного зростання у своїх регіонах та громадах і це слід робити в умовах обмежених ресурсів.

На наше переконання, незважаючи на всі негаразди у темпах економічного зростання в Україні, проблеми із захистом прав власності та інвестицій, місцева влада може дуже багато, якщо володіє інструментами прогнозування і планування економічного розвитку.

Запитання для самоперевірки та додаткового вивчення

1. Назвіть зовнішні виклики, що впливають на політику регіонального розвитку в Україні.
2. Які внутрішні виклики є найбільш критичними для реагування під час розроблення державної регіональної політики?
3. Яка тенденція у міжрегіональних диспропорціях є домінуючою в Україні протягом останніх 10 років?
4. Охарактеризуйте розподіл коштів на регіональний розвиток, передбачений законом про Державний бюджет на поточний рік.

ЗАКОНОДАВСТВО З ПИТАНЬ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ТА ПЛАНУВАННЯ

Законодавство у сфері регіонального розвитку, стратегічного прогнозування та планування (у тому числі і планування територій) в Україні не є достатньо системним та взаємоузгодженим. Закони ухвалювались у різні часи, окремі нормативно-правові акти часто містять дещо інші концепції та оперують відмінною термінологією, проте в цілому чинного законодавства, у разі вдумливого його застосування, може бути достатньо, аби на регіональному рівні спробувати змінити підходи до розвитку регіону та надати такому розвитку передбачуваного характеру.

Законодавчо питання регіональної політики набуло юридичного змісту з дня ухвалення Указу Президента України № 341/2001 *«Про Концепцію державної регіональної політики»* – 25 травня 2001 року.

Загалом цей документ мав більш теоретично-методичний характер і не містив головного – способу його виконання та індикаторів для моніторингу, а механізми реалізації державної регіональної політики не мали інноваційного характеру та адекватного фінансового забезпечення.

Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 13 вересня 2001 р. № 437-р *«Про заходи щодо реалізації Концепції державної регіональної політики»* затверджено план заходів з реалізації Концепції, який передбачав здійснити низку організаційних заходів та підготувати необхідні проекти законів.

Наразі частина плану з підготовки законів виконана і основними законами у цій сфері, які варто розуміти та вміти застосовувати на практиці, є (у хронологічному порядку):

«Про основи містобудування» (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, № 52, ст. 683) від 16 листопада 1992 р., № 2780-XII;

«Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України» (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2000, № 25, ст. 195) від 23 березня 2000 р., № 1602-III;

«Про Генеральну схему планування території України» (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2002, № 30, ст. 204) від 7 лютого 2002 р., № 3059-III;

«Про державні цільові програми» (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2004, № 25, ст. 352) від 18 березня 2004 р., № 1621-IV;

«Про стимулювання розвитку регіонів» (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2005, № 51, ст. 548) від 8 вересня 2005 р., № 2850-IV;

«Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» від 1 липня 2010 р., № 2411-VI;

«Про регулювання містобудівної діяльності» від 17 лютого 2011 р., № 3038-VI.

Слід звернути увагу на декілька підзаконних актів, в яких розкривається методика підготовки найважливіших документів у сфері регіонального розвитку:

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ щодо порядку розроблення регіональних цільових програм, моніторингу та звітності про їх виконання (наказ Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції від 4 грудня 2006 р., № 367);

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ щодо формування регіональних стратегій розвитку (наказ Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції від 29 липня 2002 р., № 224).

Крім того, для розроблення таких регіональних документів, як стратегія розвитку регіону (далі – СРР) та угода з регіонального розвитку (далі – УРР) між Урядом України та відповідною обласною радою необхідно дотримуватись ще одного урядового документа – Державної стратегії регіонального розвитку³ України.

Щоб спростити застосування чинного законодавства під час розроблення та затвердження регіональних документів з розвитку, розглянемо коротко зміст цих основних нормативно-правових актів.

Закон України «Про стимулювання розвитку регіонів»

Цей закон сьогодні є базовим законом, який стосується регіонального розвитку. Складається з п'яти розділів та 13 статей. Основними правовими нормами, цікавими для органів публічної влади регіонального рівня, є:

1. Запровадження стратегічного планування на регіональному рівні через розроблення стратегії розвитку регіону, частина 4 статті 3 «Верховною Радою Автономної Республіки Крим, обласними, Київською та Севастопольською міськими радами за поданням відповідно Ради Міністрів Автономної Республіки Крим, обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій з урахуванням норм, закладених у державній стратегії регіонального розвитку, спільних інтересів територіальних громад регіонів – регіональні стратегії розвитку».

2. Частина 6 статті 3 Закону вводить поняття «угоди щодо регіонального розвитку», зміст якої та порядок укладання визначається подальшими статтями закону.

³ Постанова Кабінету Міністрів України від 21 липня 2006 р. № 1001 «Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2015 року».

«Узгодження діяльності центральних та місцевих органів виконавчої влади і органів місцевого самоврядування у сфері державного стимулювання розвитку регіонів, виконання регіональних стратегій розвитку здійснюється на основі **угод щодо регіонального розвитку**, які укладаються між Кабінетом Міністрів України та Верховною Радою Автономної Республіки Крим, обласними, Київською, Севастопольською міськими радами і виконуються відповідно до цього Закону та інших актів законодавства».

3. Законом вводиться поняття «депресивної території», для вирішення проблем якої держава має застосовувати додаткові механізми розвитку (статті 6–7).

4. Закон визначає основні підходи до визначення територій депресивними (статті 9–10).

5. Статтею 12 визначаються загальні підходи щодо фінансування регіонального розвитку та програм подолання депресивності територій.

Зважаючи на досвід застосування Закону «Про стимулювання розвитку регіонів», варто зауважити, що закон не можна назвати досконалим, він містить низку проблем і тому його правильне застосування залежить від кваліфікації спеціалістів на регіональному рівні та їх уміння підходити системно до вирішення регіональних проблем розвитку.

Проблема 1. Невідповідність чи суперечливість ДСРР та РСР.

Формально регіональні стратегії можуть мати зовсім інші пріоритети, ніж Державна стратегія регіонального розвитку (далі – ДСРР), оскільки відповідно до частини 4 статті 3 ЗСРР, регіональні стратегії затверджуються «з урахуванням норм, закладених у Державній стратегії регіонального розвитку».

Жодних вимог щодо порядку узгодження в регіональних стратегіях розвитку державних, регіональних та місцевих інтересів закон не містить, погодження пріоритетів СРР із пріоритетами, визначеними для регіону ДСРР, не відбувається.

Натомість закон визначає, що «Узгодження діяльності центральних та місцевих органів виконавчої влади і органів місцевого самоврядування у сфері державного стимулювання розвитку регіонів, виконання регіональних стратегій розвитку здійснюється на основі **угод щодо регіонального розвитку**». Тобто існує певна логічна суперечність – вимог щодо узгодження ДСРР та РСР між собою не мають, оскільки немає процедури підготовки та узгодження з регіонами самої ДСРР, зате надалі «узгодження діяльності» забезпечується угодами щодо регіонального розвитку.

Звідси неможливо зрозуміти, який з документів для регіонального розвитку має пріоритет: регіональна стратегія розвитку чи угода?

Якщо звернутися до іноземного досвіду, то можна побачити, що, наприклад, у Франції угода між урядом та регіоном має характер планувального документа, який погоджується та підписується двома сторонами і, отже, виконує роль «регіональної стратегії розвитку» в українському розумінні.

Віднайти вихід з цієї проблеми можна. Варто уважно проаналізувати пріоритети, визначені для області в Державній стратегії регіонального розвитку України, а також пріоритети, визначені у стратегії розвитку області і визначити 3–4 дійсно реальних пріоритети, на реалізації яких слід сконцентрувати ресурси. Якщо таких пріоритетів немає в ДСРР, обласна державна адміністрація в порядку, визначеному регламентом Кабінету Міністрів України, може підготувати зміни до ДСРР.

Проблема 2. ЗСРР не визначає порядку реалізації та фінансування ДСРР і РСР.

Статті 4–5 ЗСРР присвячені угодам щодо регіонального розвитку. Зокрема стаття 4 встановлює, що *«Угода щодо регіонального розвитку передбачає:*

спільні заходи центральних та місцевих органів виконавчої влади і органів місцевого самоврядування з реалізації в регіоні Державної стратегії регіонального розвитку;

спільні заходи центральних та місцевих органів виконавчої влади і органів місцевого самоврядування з реалізації регіональної стратегії розвитку».

Далі йде мова щодо мінімального змісту угоди та порядку її укладання чи дострокового припинення. Проте ні в цих статтях, ні в інших не йдеться про порядок реалізації, фінансування та моніторингу результативності заходів з регіонального розвитку, які реалізуються державою або регіоном відповідно до ДСРР чи РСР.

Крім того, якщо у тій же Франції за регіональним рівнем закріплено істотні самостійні джерела доходів, які дають змогу формувати свої видатки розвитку та планувати виконання спільних заходів розвитку разом із державою, то фінансові ресурси регіонів в Україні де-факто є обмеженими і не дають змоги забезпечити навіть дворічне планування. Так само законом не встановлюються гарантії фінансування заходів по угоді на середньострокову перспективу.

Адже ні цей закон, ні Бюджетний кодекс не встановлюють окремого порядку фінансування заходів згідно із згаданими угодами.

Це найскладніша проблема, яку непросто вирішити. Адже Кабінет Міністрів, з одного боку, не хоче закладати в угоду додаткове фінансування, не передбачене різними субвенціями, що визначені законом про державний бюджет України на поточний рік; з іншого, обласна рада й обласна адміністрація включають в угоду

максимальну кількість заходів та об'єктів для фінансування, аби хоча б якісь кошти отримати від держави. У результаті реального прогресу в регіональному розвитку від таких угод не видно. На наше переконання, готуючи таку угоду на регіональному рівні, слід зважено прописувати обмежене число заходів та об'єктів для спільного фінансування і передусім ці заходи й об'єкти мають бути ключовими в досягненні стратегічних цілей, визначених РСР.

Проблема 3. Закон не вирішує ні питання стимулювання регіонального розвитку, ні розв'язання проблеми депресивності територій.

Як уже було сказано вище, ЗСРР не передбачає сучасних інструментів стимулювання регіонального розвитку, через, наприклад, «точки зростання», перепрофілювання старих промислових районів, створення індустріальних чи наукових парків тощо; не встановлює порядку залучення до процесу розроблення РСР різних суб'єктів розвитку, не визначає стабільних та прогнозованих джерел фінансування заходів з регіонального розвитку.

Водночас, незважаючи на те, що більшість статей закону (п'ять із 13) присвячені проблемам депресивності територій, реальних інструментів подолання депресивності закон не визначає і це, напевне, логічно, оскільки підходи щодо визначення депресивності територій, закладені у законі, недостатньо аргументовані.

На час підготовки цієї роботи в Україні ще немає досвіду з підготовки та реалізації програм подолання депресивності територій. Проте, оскільки законом це передбачено в окремих областях, де дійсно є такі території, можна спробувати підготувати проект такої програми, хоча узгодити її буде досить складно. На наше переконання, питання подолання депресивності окремих територій у межах області може бути предметом угоди щодо регіонального розвитку відповідно до Закону «Про стимулювання регіонального розвитку».

Закон «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України»

Закон складається із шести розділів та 19 статей.

Найважливішими з точки зору регіонального розвитку та повноважень органів публічної влади регіонального та місцевого рівня є такі правові норми закону:

1) закон визначає систему прогнозних документів для національного, регіонального та місцевого рівнів (стаття 4), до яких відносить: *«прогнози економічного і соціального розвитку України на середньо- та короткостроковий періоди;*

Державну програму економічного і соціального розвитку України на короткостроковий період;

прогнози економічного і соціального розвитку Автономної Республіки Крим, областей, районів та міст на середньостроковий період;

програми економічного і соціального розвитку Автономної Республіки Крим, областей, районів та міст на короткостроковий період»;

2) у розділі III закону встановлюються вимоги та визначається порядок розроблення прогнозних та планувальних документів на регіональному рівні, зокрема визначається, що середньостроковим періодом є період, розрахований на 5 років;

3) важливі норми містить стаття 18 закону, де йде мова про роль органів влади на регіональному та місцевому рівнях у розробленні та ухваленні прогнозних та планувальних документів:

«Рада Міністрів Автономної Республіки Крим, місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування розробляють прогнози економічного і соціального розвитку Автономної Республіки Крим, областей, районів і міст на середньостроковий період, програми економічного і соціального розвитку Автономної Республіки Крим, областей, районів і міст на короткостроковий період та забезпечують контроль за виконанням відповідних показників програм економічного і соціального розвитку Автономної Республіки Крим, областей, районів і міст на короткостроковий період.

Рада Міністрів Автономної Республіки Крим, обласні, Київська та Севастопольська міські державні адміністрації беруть участь у розробленні проектів прогнозів економічного і соціального розвитку України на середньо- та короткостроковий періоди і Державної програми економічного і соціального розвитку України на наступний рік, забезпечують виконання завдань, визначених цією програмою, на відповідній території».

Варто зауважити, що сьогодні цей закон по суті є застарілим, не тільки не враховує новітніх підходів до системи прогнозних та планувальних документів, яка застосовується в Європейському Союзі і себе виправдала щодо ефективності, а й не приведений у відповідність до низки українських нормативно-правових актів, які стосуються подібного предмета – стратегічного прогнозування та планування, у тому числі законів «Про стимулювання регіонального розвитку» чи про «Регулювання містобудівної діяльності».

Саме тому ще в 2009 році урядом було внесено проект нового Закону «Про стратегічне прогнозування та планування», який виправляв недоліки чинного правового регулювання. Зі зміною уряду законопроект було відкликано, але найближчим часом нову редакцію цього закону обов'язково ухвалить.

Закон України «Про державні цільові програми»

Поява Закону України «Про державні цільові програми» була викликана недостатністю правового регулювання, яку містить Закон «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України».

Незважаючи на те, що формально закон стосується державних цільових програм, він також стосується і регіонального розвитку, зокрема про це йдеться у статті 3 закону, яка встановлює класифікацію державних програм: *«Державні цільові програми можуть бути спрямовані на розв'язання інших проблем, у тому числі регіонального розвитку, що мають державне значення».*

Саме на підставі цього закону приймалися такі програми, як програма розвитку малих міст, що безпосередньо стосується якості життя у регіонах і збереження системи розселення.

Фактично органи влади регіонального рівня можуть на підставі цього закону ініціювати розроблення державної цільової програми, що стимулюватиме регіональний розвиток цього регіону чи групи суміжних регіонів.

Стаття 6 закону визначає коло суб'єктів, які можуть ініціювати розроблення державної цільової програми і відносить до них обласні ради та облдержадміністрації, а також визначає вимоги до підготовки концепції державної програми. Тут варто зауважити, що під час підготовки проекту концепції та й самої державної програми слід враховувати і Регламент Кабінету Міністрів України, де вимоги до цих документів і процедури їх узгодження вписані більш детально.

Варто також зауважити, що як і у випадку із Законом «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України», Закон «Про державні цільові програми» необхідно переглянути.

Запитання для самоперевірки та додаткового вивчення

1. Перегляньте Указ Президента України № 341/2001 «Про Концепцію державної регіональної політики» від 25 травня 2001 р. та спробуйте оцінити виконання концепції.

2. Які найважливіші закони, що мають відношення до формування та реалізації політики і заходів регіонального розвитку, ви знаєте?

3. Що ви можете сказати про зміст поняття «депресивна територія»?

4. Ознайомтеся із пріоритетами, визначеними Державною стратегією регіонального розвитку для вашого регіону, та прокоментуйте.

ПРОСТОРОВЕ ПЛАНУВАННЯ У РЕГІОНАЛЬНОМУ РОЗВИТКУ

Як ми вже говорили вище, планування регіонального розвитку безпосередньо пов'язане із просторовим плануванням. Розміщення нових об'єктів, визначення територій для промисловості чи транспорту, рекреації чи житлового будівництва потребує розроблення відповідної містобудівної документації.

Перелік та ієрархія просторової планувальної документації в Україні визначається низкою законів, базовим з яких сьогодні є Закон «Про регулювання містобудівної діяльності»⁴. Відповідно до цього закону необхідно створити систему планувальних документів від Генеральної схеми планування території України до схем планування території сільрад та генеральних планів населених пунктів.

На жаль, ситуація щодо наповнення закону реальним змістом є досить напруженою. В Україні є Автономна Республіка Крим, 24 області, міста зі спеціальним статусом Київ та Севастополь, 498 районів та 29 815 населених пунктів. Для кожної адміністративно-територіальної одиниці та населеного пункту закон встановлює обов'язкову наявність планувальних документів. Проте насправді абсолютна більшість адміністративних та населених пунктів не має актуалізованої містобудівної документації.

Значна кількість генеральних планів населених пунктів розроблялась в 70–80-ті роки минулого століття і тому сьогодні вони непридатні для застосування.

Розробленням нових планувальних документів не надто переймалися протягом останніх років із кількох причин: без генерального плану чи схеми планування території значно простіше не зовсім законно «дерібанити» землю; для розроблення планувальної документації не вистачає коштів у місцевому бюджеті; зміна місцевого керівництва на виборах часто призводить до обструкції в ухваленні навіть розробленої за попереднього керівництва планувальної документації.

У новітній період ситуація щодо розроблення планувальної, містобудівної документації почала змінюватися. Залишки земель, що є в населених пунктах, стали предметом дуже прискіпливого контролю з боку громади та прокуратури. Приватні інвестори, які раніше прагнули отримати земельну ділянку у найпростіший спосіб, найдешевше, без конкуренції завдяки своїм прямим контактам з місцевими

⁴ Після ухвалення цього закону втратив чинність Закон України «Про планування і забудову територій» (1699-14) (Відомості Верховної Ради України, 2000 р., № 31, ст. 250, із наступними змінами).

ми головами, зіштовхнулися з проблемами подальшого використання таких земель через законну вразливість порядку їх отримання. Тепер новітні інвестори хотіли б уникнути подібних проблем і тому сформували запит на формування у громадах планувальної, містобудівної документації.

Органи місцевого самоврядування також почали розуміти, що бездумне і безсистемне роздавання земельних ділянок, насамперед для приватної забудови, не формує податкової спроможності місцевих громад, а сподіватися на серйозні інвестиції без наявності планувальної документації — марна справа.

Отже, сьогодні складається певний суспільний запит на пріоритетність розроблення та затвердження в адміністративно-територіальних одиницях планувальних, містобудівних документів.

Варто сказати, що безсистемне роздавання земельних ділянок під так звані окремі сільські господарства, городи, індивідуальне будівництво та їх бездумна приватизація призвели до того, що навколо міст і великих селищ не залишилося земель комунальної чи державної власності, які можна використовувати для вирішення суспільних потреб. Це призводить до того, що неможливо будувати об'їзні дороги, транспортні розв'язки, водогони тощо без викупу раніше безкоштовно розданих земельних ділянок, що призводить до здороження будівництва об'єктів, часто на 15–30%.

Аби зупинити остаточне позбавлення громад перспектив розвитку, органи місцевого самоврядування повинні активізувати розроблення містобудівної документації (у першу чергу схем планування територій районів, зонінгу територій сільських рад і генеральних планів населених пунктів) як інструмента стратегічного планування та оперативного управління територіями, їх резервування для майбутніх містобудівних потреб з врахуванням вимог містобудівного, земельного, санітарного, екологічного, природоохоронного, протипожежного законодавства.

При цьому обов'язковим є врахування державних, громадських і приватних інтересів під час планування, забудови та іншого використання територій, а також активне залучення громадськості у процес розроблення, погодження, затвердження і реалізації проектних рішень.

Містобудівна документація має використовуватися органами місцевого самоврядування під час підготовки програм соціально-економічного розвитку, охорони земель, довкілля та здоров'я населення, розвитку соціальної, інженерно-транспортної та туристичної інфраструктури, збереження історико-культурної спадщини. Ця документація є основою для складання програм проведення

земельних аукціонів. Інвестиційні проекти окремих забудовників також мають базуватися на рішеннях містобудівної документації.

Досвід провідних держав світу свідчить про обов'язкову наявність містобудівної документації на всіх рівнях територіального управління, дотримання послідовності її розроблення, дотримання її проектних рішень.

Економічний розвиток населених пунктів у цих країнах забезпечений від диктату інвесторів чи самодурства окремих мерів і базується виключно на ресурсних можливостях територій, виявлених та закріплених у містобудівній документації. Соціальні потреби населення задовольняються за рахунок місцевих бюджетів, дохідна частина яких формується значною мірою завдяки податку на землю та іншу нерухомість. Ефективність використання землі та нерухомості, у свою чергу, забезпечена їх відповідністю містобудівній документації.

В Україні розроблення планувальної, містобудівної документації має стати невід'ємною частиною розроблення стратегії регіонального та місцевого розвитку, без яких складно уявити якийсь перспективний розвиток територій.

На наше переконання, у сільських територіях слід розумно підходити до етапності робіт з формування комплексу місцевих планувальних та містобудівних документів. Адже зрозуміло, що неможливо одразу віднайти у місцевих чи державному бюджеті достатньо коштів аби розробити генеральні плани для всіх населених пунктів України, цього, напевне, й не потрібно. У сільських територіях значна кількість сіл мають населення менше 100 осіб, не є центрами сільрад і мають дуже тривожну демографічну складову. Розроблення генерального плану для такої категорії сіл сьогодні навряд чи зможе забезпечити їх розвиток, але кошти будуть витрачені.

Саме тому варто піти від головного, пріоритетного і розпочати розроблення планувальної документації із схем планування території районів⁵, а далі розробляти генеральні плани міст районного значення, селищ, сіл – центрів сільрад чи центрів можливого економічного зростання, що мають для цього реальні економічні передумови.

Теж саме стосується й області. Якщо для розроблення схеми планування території області немає достатніх коштів, аби зробити

⁵ До ухвалення закону «Про регулювання містобудівної діяльності» № 3038-VI від 17.02.2011 р. найбільш перспективним вирішенням проблеми було розроблення схем планування територій сільрад. На жаль, новий закон не передбачає такого виду містобудівної документації, що суттєво ускладнює ситуацію з розробленням системи містобудівних документів.

це у стислі строки, варто звернути увагу на найбільш важливі з точки зору майбутнього використання території, аби вберегти їх від бездумного «дерібану» – перспективні рекреаційні території, зони проходження майбутніх транспортних коридорів, зони збереження історичних ареалів тощо.

ПРАВОВА ОСНОВА РОЗРОБЛЕННЯ ТА УХВАЛЕННЯ ПЛАНУВАЛЬНОЇ, МІСТОБУДІВНОЇ ДОКУМЕНТАЦІЇ

Правову основу розроблення, узгодження та затвердження планувальної та містобудівної документації становлять закони і нормативно-правові акти, видані на їх основі повноваженими органами виконавчої влади, а також закони, якими визначаються повноваження органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування щодо планувальних, містобудівних документів.

Отже, приступаючи до розгляду питання розроблення планувальних, містобудівних документів, слід уважно ознайомитися з основними нормативно-правовими актами у цій сфері згідно з переліком, наведеним нижче.

Перелік законодавчих та нормативних документів, що регламентують планування і забудову сільських населених пунктів

Закон України «Про регулювання містобудівної діяльності» від 17 лютого 2011 р. № 3038-VI;

Закон України «Про основи містобудування» від 16 листопада 1992 року № 2780-XII;

Закон України «Про планування та забудову територій» від 20 квітня 2000 року № 1699-III (діяв до набуття чинності законом «Про регулювання містобудівної діяльності» від 17.02.2011 № 3038-VI);

Земельний кодекс України від 25 жовтня 2001 р. № 2768-III;

Типові регіональні правила забудови (наказ Держбуду України від 10 грудня 2001 № 219);

*ДБН 360-92** «Містобудування. Планування та забудова міських і сільських поселень»;*

ДБН Б.2.4-1-94 «Планування і забудова сільських поселень»;

ДБН Б.1.1-7:2007⁶ «Система містобудівної документації».

Склад, зміст, порядок розроблення, погодження та затвердження схем планування території сільради»;

⁶ ДБН на час написання цієї роботи не був скасованим, хоча в Законі «Про регулювання містобудівної діяльності» такий вид містобудівної документації, як схема планування території сільради, не передбачений.

ДБН Б.1.1-9-2009 «Система містобудівної документації. Склад, зміст, порядок розроблення, погодження та затвердження генеральних планів сільських населених пунктів»;

ДСТУ-Н Б Б.1.1-8:2009 «Настанова щодо складу, змісту, порядку розроблення, погодження та затвердження детального плану території»;

ДБН Б.2.4-3-95 «Планування і забудова сільських поселень. Генеральні плани сільськогосподарських підприємств»;

ДБН Б.2.4-4-97 «Планування і забудова сільських поселень. Планування та забудова малих сільськогосподарських підприємств та селянських (фермерських) господарств»;

РСН 320-86 «Планировка, настройка и благоустройство производственных зон сельских населенных пунктов Украинской ССР».

Містобудівна документація

Слід розуміти, що під цим поняттям розуміють широкий спектр документів, актів публічного права, якими відповідно до закону «затверджені текстові і графічні матеріали, якими регулюються планування, забудова та інше використання території, з урахуванням яких визначається цільове призначення земель»⁷.

Фактично мова йде про розроблені спеціалізованими юридичними особами проекти планування територій (генплани, детальні плани забудови тощо), які після їх затвердження повноважними органами стають містобудівною документацією.

Земля є однією з найважливіших складових матеріальної і фінансової основи місцевого самоврядування, що визначено у ст. 142 Конституції України. Зважаючи на те, що ми ведемо мову про сільські території, сільські громади, де немає розвиненої промисловості, а отже, і належної кількості платників податків до місцевого бюджету, можна стверджувати, що для сільрад земля сьогодні є останнім стратегічним ресурсом громади.

Саме тому питання забезпечення ефективного землекористування, регулювання земельних відносин, узгодження інтересів землевласників мають стати одними із ключових у діяльності як представницьких, так і виконавчих органів місцевого самоврядування.

Ефективне вирішення цих завдань неможливе без використання містобудівної документації, яка регулює планування, забудову й інше використання територій та визначає цільове призначення земель. Саме наявність та жорстке дотримання містобудівної документації є запорукою гармонійного розвитку територій.

⁷ Стаття 1 Закону «Про планування та забудову території».

Ключ для сталого планомірного і гармонійного розвитку територій — розроблення та використання у практичній діяльності містобудівної документації.

Така документація дозволяє в реальній прив'язці до зонування населених пунктів розробляти програми економічного і соціального розвитку, збереження природних ресурсів і підтримання санітарно-епідеміологічної, протипожежної та інших видів безпеки.

Наявність повноцінної сучасної містобудівної документації є важливою конкурентною перевагою громади в залученні системного інвестора.

Варто також відзначити, що містобудівна документація є важливою складовою всіх програм соціально-економічного розвитку держави, регіону, району чи громади, адже саме вона забезпечує просторове розміщення елементів таких програм.

Фактично цілісність містобудівної документації забезпечується повним набором містобудівної документації: від Генеральної схеми планування території України до генерального плану невеликого села.

Містобудівна документація: можливості та ризики в контексті Закону «Про регулювання містобудівної діяльності».

Новий закон «Про регулювання містобудівної діяльності» має суттєві відмінності від раніше чинного закону «Про планування та забудову територій» та закону «Про основи містобудування» до внесення у нього змін цим законом 27.02.2011 року.

Одним із найбільших здобутків нового закону є безстроковість генеральних планів.

Ще одним «проривом» нового правового регулювання є істотне обмеження прав представницьких органів місцевого самоврядування і переведення важливих процедур з виділення земельних ділянок до компетенції виконкомів, а також практично повне усунення громадськості від впливу на планування та забудову поселень, а особливо на вирішення питання щодо розміщення певного будівництва на території поселення чи в безпосередній близькості до нього.

Що варто знати із нового регулювання містобудівної діяльності?

Усім сільським головам, працівникам виконкомів, депутатам місцевих рад слід детально ознайомитись із новим законом, який містить низку зовсім нових термінів та правових норм, а також істотно змінює норми усталені.

Закон «Про регулювання містобудівної діяльності» по-новому визначає найважливіші типи містобудівної документації, які є необхідними і для сільської громади (стаття 1):

«генеральний план населеного пункту – містобудівна документація, що визначає принципіві вирішення розвитку, планування, забудови та іншого використання території населеного пункту;

детальний план території – містобудівна документація, що визначає планувальну організацію та розвиток території;

план зонування території (зонінг) – містобудівна документація, що визначає умови та обмеження використання території для містобудівних потреб у межах визначених зон».

Закон містить також один важливий припис, реалізація якого потребуватиме відповідних зусиль та ресурсів місцевої влади: *«Програми розвитку регіонів та населених пунктів, програми господарського, соціального та культурного розвитку повинні узгоджуватися з містобудівною документацією відповідного рівня».*

Це означає, що під час розроблення та прийняття місцевих програм розвитку слід належним чином корегувати містобудівну документацію, якщо така є, або розробляти нову, що відповідатиме ухваленим програмам.

Для практичних працівників місцевого самоврядування, потенційних інвесторів та депутатів місцевих рад корисним буде вивчення статті 10 Закону:

«Стаття 10. Фінансування робіт з планування території»

1. Фінансування робіт з планування території на державному рівні, розроблення нормативних документів з питань планування і забудови території, проведення пріоритетних науково-дослідних робіт здійснюється за рахунок коштів Державного бюджету України.

2. Фінансування робіт з планування території Автономної Республіки Крим, областей, районів, населених пунктів, районів у містах, кварталів здійснюється за рахунок коштів відповідних місцевих бюджетів або інших джерел, не заборонених законом.

3. Фінансування робіт з планування окремих земельних ділянок, на яких їх власники або користувачі мають намір здійснити нове будівництво, реконструкцію, реставрацію, капітальний ремонт об'єктів будівництва (далі – будівництво), здійснюється за рахунок коштів таких осіб або інших джерел, не заборонених законом.

4. За рішенням органу виконавчої влади або органу місцевого самоврядування для розроблення плану зонування, детального плану території крім коштів державного та місцевих бюджетів можуть залучатися кошти з інших джерел, не заборонених законом, за умови виконання функцій замовника відповідним органом місцевого самоврядування».

Найважливішою нормою, яка в принципі може відкрити дорогу до співфінансування розроблення містобудівної документації, є

частина 4 цієї статті, але слід пам'ятати, що її застосування в частині залучення до цих робіт коштів потенційних інвесторів є не таким простим, адже є антикорупційне законодавство, яке будь-яке сприяння підприємцю перед іншими визнає корупційною дією.

Законом тепер визначається, що «*планування території на регіональному⁸ рівні здійснюється шляхом розроблення схем планування території Автономної Республіки Крим, областей та районів*», а «*планування території на місцевому⁹ рівні здійснюється шляхом розроблення та затвердження генеральних планів населених пунктів, планів зонування території і детальних планів території*».

Основним містобудівним документом місцевого рівня тепер є «Генеральний план населеного пункту». Законом визначено, що для поселень з чисельністю населення до 50 тис. осіб генплан може поєднувати у собі детальну схему планування території поселення.

Ще однією важливою новелою закону, яка має як позитивні, так і негативні моменти, є те, що «*Строк дії генерального плану¹⁰ населеного пункту не обмежується. Зміни до генерального плану населеного пункту можуть вноситися не частіше ніж один раз на п'ять років*».

Фактично цією статтею легалізовано чи пролонговано всі генеральні плани, які сьогодні є в селах. Проте це мала втіха, оскільки абсолютна більшість генпланів сіл розроблялась в часи СРСР і тотальної державної власності на землю та сферу виробництва. Отже, ці генплани сьогодні навряд чи можуть стати основою реального розвитку поселень та залучення інвесторів. Обмеження на внесення змін до генплану п'ятирічним терміном, з одного боку, ніби має стабілізувати містобудівну документацію, а з іншого, — посилює вимоги до адекватності проектування на перспективу розвитку, а це, у свою чергу, вимагатиме серйозних затрат на вивчення можливих напрямів розвитку поселень принаймні на 5 років. Також з таким підходом важко буде втримати потенційного інвестора, який не схоче чекати з розміщенням інвестиції 5 років.

Законом для сіл і селищ не передбачена жодна експертиза генпланів. Це має спростити процедуру його розроблення, але, з іншого боку, поки що важко уявити, яким чином будуть тоді погоджуватися інтереси громади, району, області та держави.

Ще одним планувальним документом закон визначає «*План зонування території*», який «*розробляється на основі генерального*

⁸ Стаття 13.

⁹ Стаття 16.

¹⁰ Стаття 17.

плану населеного пункту (у його складі або як окремий документ), плану земельно-господарського устрою та містобудівного кадастру з метою визначення умов та обмежень використання території для містобудівних потреб у межах визначених зон».

План зонування території поселення, як і **генплан**, затверджується сесією місцевої ради і також не підлягає експертизі.

Ще один документ – **«Детальний план території»** – «*уточнює положення генерального плану населеного пункту та визначає планувальну організацію і розвиток території*».

Детальний план території затверджується виконавчим органом сільської, селищної, міської ради протягом, а за відсутності затвердженого в установленому цим Законом порядку плану зонування території – відповідною сільською, селищною, міською радою.

Детальний план є найбільш детальним документом, в якому передбачаються червоні лінії, інженерні мережі, благоустрій, рух транспорту та пішоходів, зелені зони тощо.

Участь громадськості в містобудівній діяльності

Новий закон істотно обмежив участь громадськості у містобудуванні. За законом¹¹ *«Громадським слуханням підлягають розроблені в установленому порядку проекти містобудівної документації на місцевому рівні: генеральні плани населених пунктів, плани зонування території, детальні плани території»*.

«Затвердження на місцевому рівні містобудівної документації, зазначеної у частині першій цієї статті, без проведення громадських слухань щодо проектів такої документації забороняється».

Ці норми мають спонукати до дисципліни як місцеву владу, так і саму громадськість, адже громадськість надалі взагалі виключається з обговорення питань розміщення об'єктів містобудування. Водночас спроба «протягти» містобудівну документацію в обхід громадськості потім все одно може вилитися у громадське протистояння вже під час будівництва проблемного об'єкта. Саме тому ми рекомендуємо місцевим радам дуже детально підійти до цієї проблеми і використати свої повноваження щодо врегулювання деталей проведення громадських слухань.

Увага! Якщо ви плануєте хоча б щось будувати на публічних землях, пам'ятайте: незважаючи на те, що закон легалізував старі генплани, лібералізував процедури їх розгляду, обмежив права громадськості на планувальну документацію та розміщення об'єктів будівництва на своїй території, а фактично на розвиток громад, він

¹¹ Стаття 21.

заклав і серйозну проблему для всіх поселень і всіх сільрад, через такі норми статті 24¹²:

«3. У разі відсутності плану зонування або детального плану території, затвердженого відповідно до вимог цього Закону, передача (надання) земельних ділянок із земель державної або комунальної власності у власність чи користування фізичним та юридичним особам для містобудівних потреб забороняється.

4. Зміна цільового призначення земельної ділянки, яка не відповідає плану зонування території та/або детальному плану території, забороняється».

Це означає, що у разі коли досі в межі села/селища/міста не включені території, які планувались під забудову, то це має бути зроблено якомога швидше і генплан має бути затверджено протягом поточного 2011 року; якщо у вашому генплані не виділено території для магазинів, водогонів, бізнесу тощо, то з 1 січня 2012 року будь-який розвиток для вас зупиняється.

Запитання для самоперевірки та додаткового вивчення

1. Що таке містобудівна документація?
2. Для чого потрібно розробляти генеральний план населеного пункту?
3. Як забезпечується участь громадськості у просторовому плануванні у громаді?
4. Яким чином, на вашу думку, під час планування регіонального розвитку мають враховуватися документи просторового планування?

¹² Частина третя та четверта статті 24 набрали чинності з 1 січня 2012 року.

ІДЕНТИФІКАЦІЯ МІСЦЯ РЕГІОНУ СЕРЕД ІНШИХ ДЛЯ ПРАВИЛЬНОГО ПОЗИЦІОНУВАННЯ ПІД ЧАС РОЗРОБЛЕННЯ СРР (КІЛЬКА ПОРАД ДЛЯ ДЕПУТАТІВ ОБЛАСНОЇ РАДИ ТА УПРАВЛІНЦІВ РЕГІОНАЛЬНОГО РІВНЯ)

Дуже часто в різних регіонах України працівники обласних державних адміністрацій та депутати обласних рад, розповідаючи про свій регіон чи ставлячи перед собою досягнення певних політичних чи іміджевих цілей, оперують недостатньо перевіреними даними чи перебувають в полоні міфів і стереотипів, які склалися багато років тому і сьогодні взагалі не відповідають дійсності, а це надзвичайно шкодить реальному оцінюванню ситуації і плануванню розвитку.

В одних регіонах стверджують: у нас високорозвинене сільське господарство, в інших – у нас високорозвинена промисловість, у нас висококваліфіковані кадри, у нас найбільше об'єктів для туризму тощо.

Насправді ситуація може бути не такою оптимістичною. Наприклад, якщо детально розглянути тезу про високорозвинене сільське господарство. Виявляється, що в Україні частка сільського господарства у ВВП в 2009 році становила 8,2% (у світовому ВВП його частка – 1,69%, у ЄС – 1,54%). Однак це зовсім не свідчить про ефективність сільського господарства, оскільки 1 га сільгоспугідь у Польщі дає \$1150, у Британії чи Франції близько – \$1000, а в Україні – \$160–200.

Навіть наявність певної кількості об'єктів туризму не обов'язково означає, що цей напрям може бути перспективним у розвитку області, якщо об'єкти розташовані поза межами доступу до них або ці об'єкти цікаві винятково для дуже обмеженого кола поціновувачів.

Проте у будь-якому випадку кожен регіон потенційно конкурує з іншими регіонами за ресурси. Це не тільки інвестиції, це туристичні потоки, міграція людей, пріоритетність для державних проектів тощо.

У цьому випадку варто розуміти, що конкуренція є в першу чергу між регіонами-сусідами (територіальна) та між регіонами з однаковими чи близькими характеристиками регіональних економік (галузева).

Наприклад, порівнювати Чернівецьку та Луганську область навряд чи коректно і навряд чи ці області є конкурентами. Проте,

коли ми говоримо про ту ж Чернівецьку область, то тут найближчими конкурентами виявляються Тернопільська та Хмельницька області (територіально) та, певним чином, Закарпатська (природа та прикордонний статус).

Розуміючи своє місце серед регіонів України та плануючи розвиток власного регіону, ми можемо отримати певні показники розвитку, за якими можна оцінювати, наскільки успішні ваші досягнення. Такими показниками не можуть бути лише абсолютні цифри. Українська практика показує, що в деяких обласних стратегіях були визначені показники із рівня заробітної плати у гривнях чи валовому продукту у гривнях. Через інфляцію ці показники виявились давно перевиконаними, але це не свідчить про економічне зростання, адже у відносних показниках щодо середньоукраїнського рівня чи у порівнянні із сусідами обласна економіка нічого не дала.

Таблиця 2

Порівняльні показники для регіонів-сусідів та регіонів, порівняльних із Хмельницькою областю

Показник	Підляш- ся Польща	Хмель- ницька	Вінниць- ка	Черні- вецька	Терно- пільська	Волинь	Рівнен- ська	Черкась- ка
Територія	20,18	20,6	26,5	8,1	13,8	20,1	20,1	20,9
Населення	1189,7	1341,4	1660	904	1093,3	1036	1151	1304
Густота населення	59	65	63	112	79	52	57	62
Міське	60,2%	54	49	41,7	43,3	51,4	47,7	55,7
Зайняті в с/г	26,6%	26,3	28,7	27,2	28,2	27,3	17	29,1
У проми- словості	24,2	18	17,7	16,5	16,7	16,8	19,2	19,6
На особу	22846 (злот)	9100 (грн)	9159	7369	7510	9711	9695	10 331
Зарплата/ місяць	2884	1045	1028	1051	943	1013	1133	1085

Групування регіонів за різними показниками

Як уже мова йшла вище, аби ставити перед собою реальні цілі, важливо розуміти, до якої групи регіонів належить ваш регіон, як він позиціонується у цій групі і на основі ваших планів, як зміниться таке позиціонування через визначений у стратегічних планах час.

Групування регіонів можна зазвичай проводити за різними ознаками (показниками), але слід брати найбільш об'єктивні, які най-

менше залежать від суб'єктивної оцінки і які не можуть змінюватись надто швидко.

Ми пропонуємо скористатися такими об'єктивними показниками, що базуються на показниках урбанізації та обсягу регіональної економіки. Такий підхід досить об'єктивний, оскільки рівень урбанізації супроводжується і відповідною структурою економіки¹³, яка, у свою чергу, визначає обсяг регіонального продукту, що продукується в регіоні.

Отже, за цим показником в Україні можна виділити п'ять типів регіонів (без Києва):

I – Київ (місто-регіон, відмінний від усіх решти регіонів, тому класифікується окремо).

II – дуже урбанізований, збалансована міська мережа (найбільше місто – понад 400 тис. чол., у більшості випадків – понад 790 тис.) – Дніпропетровська, Донецька, Запорізька, Луганська області.

Високий рівень міського населення (76–90%), висока густина (66–170 чол./кв. км), значні вторинні центри, незначна відмінність між першим і другим містами – менше 5 разів. Відповідає найбільш індустріалізованим регіонам.

III – урбанізований, поляризований (найбільше місто понад 500 тис. чол.) – Харківська, Одеська, Львівська, Миколаївська області.

Міське населення нижче середнього, за винятком Харківської області (60–80%), густина населення приблизно на середньому рівні, крім Миколаївської області (49–117), вторинні центри набагато менші, ніж найбільше місто (7,5 раза у Миколаївській області, 24 рази у Харківській області), диференціація між регіонами надзвичайно висока.

IV – низький рівень урбанізації, збалансований (найбільші міста – від 250 до 340 тис. чол.) – АР Крим, м. Севастополь, Полтавська, Чернігівська, Черкаська, Сумська, Житомирська, Хмельницька області.

Частка міського населення нижча або значно нижча за середню (54–63%), густина населення низька (35–75 чол./кв. км), в обох випадках, за винятком Севастополя, наявні вторинні центри (відмінність між першим і другим у 2,3–4,0 рази).

V – низький рівень урбанізації, поляризований (найбільші міста – від 230 до 365 тис. чол.) – Вінницька, Херсонська, Чернівецька, Рівненська, Тернопільська області.

Частка міського населення у більшості випадків значно нижча за середню (42–61%), густина населення близька до середньої

¹³ Більш детально про це див. «Стратегічні рамки та План заходів щодо реалізації Державної стратегії регіонального розвитку», «Проект підтримки сталого регіонального розвитку в Україні», 2010 р.

(57–112), за винятком Херсонської області (39), вторинних центрів практично немає (відношення першого до другого становить 5,8–12,3).

VI – низький рівень урбанізації, з малими центрами (116–243 тис. чол.), збалансований – Кіровоградська, Київська, Івано-Франківська, Волинська, Закарпатська області.

Частка міського населення мала (37–61%), густина населення середня (51–99 чол./кв. км), крім Кіровоградської області (42), низька внутрішня диференціація (відношення першого до другого 1,4–3,1).

Друга ітерація класифікації (типологізації) регіонів прив'язана до регіональної економіки – валового регіонального продукту (далі – ВРП) (абсолютний розмір економіки, ВРП на душу населення та темпи зростання ВРП 2002–2007 роки).

ВРП на душу населення і зростання ВРП по регіонах

1. Дуже високий ВРП на душу населення (50 тис. грн) і зростання (102%), великий розмір (135,9 млрд грн) – **Київ**.

2. Високий ВРП на душу населення (18–21 тис. грн), середнє зростання (31–42%), переважно великий розмір (28–92 млрд грн) – **Дніпропетровська, Донецька, Полтавська** області.

3. Середній ВРП на душу населення (13–18 тис. грн), високе зростання (43–52%), переважно середній розмір (26–43 млрд грн, якщо виключити Севастополь) – **Запорізька, Харківська, Київська** області, **Севастополь**.

4. Середній ВРП на душу населення (12–14 тис. грн), низьке зростання (23–28%), переважно середній розмір (15–33 млрд грн) – **Одеська, Луганська, Миколаївська** області.

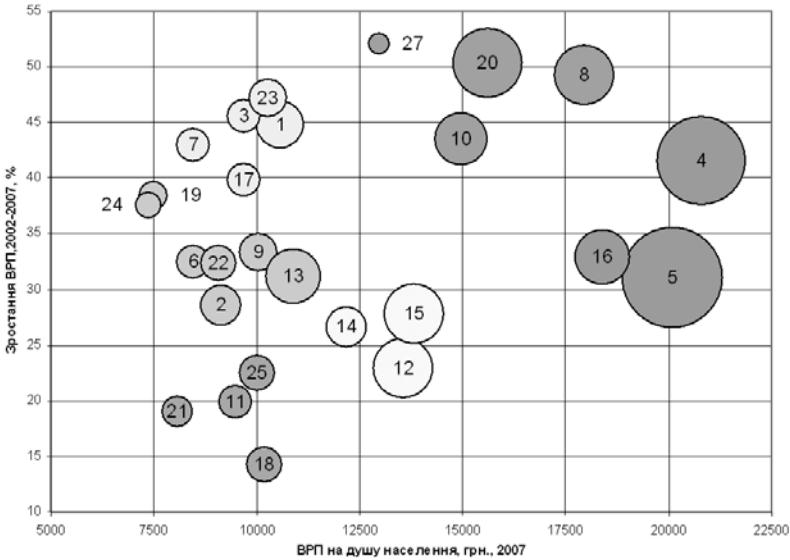
5. Низький ВРП на душу населення (8,4–10,5 тис. грн), високе зростання (40–45%), переважно малий розмір (10–21 млрд грн) – **АР Крим, Черкаська, Волинська, Рівненська, Закарпатська** області.

6. Низький ВРП на душу населення (7,4–10,9 тис. грн), помірне зростання (29–38%), переважно малий розмір (7–14 млрд грн, за винятком Львівської області – 28 млрд грн) – **Львівська, Івано-Франківська, Хмельницька, Вінницька, Житомирська, Тернопільська, Чернівецька** області.

7. Низький ВРП на душу населення (8–10 тис. грн), низьке зростання (14–22%), малий розмір (9–12 млрд грн) – **Сумська, Чернігівська, Кіровоградська, Херсонська** області.

Отже, за економічними показниками місто Київ значно відрізняється від решти регіонів України, тому у плані порівнянності між

регіонами для більш коректного порівняння показники Києва можна опустити.

* Розмір кружків відповідає розміру економіки регіонів, виміряному як обсяг ВРП.

1 – АР Крим; 2 – Вінницька обл.; 3 – Волинська обл.; 4 – Дніпропетровська обл.; 5 – Донецька обл.; 6 – Житомирська обл.; 7 – Закарпатська обл.; 8 – Запорізька обл.; 9 – Івано-Франківська обл.; 10 – Київська обл.; 11 – Кіровоградська обл.; 12 – Луганська обл.; 13 – Львівська обл.; 14 – Миколаївська обл.; 15 – Одеська обл.; 16 – Полтавська обл.; 17 – Рівненська обл.; 18 – Сумська обл.; 19 – Тернопільська обл.; 20 – Чернівецька обл.; 21 – Херсонська обл.; 22 – Хмельницька обл.; 23 – Черкаська обл.; 24 – Чернівецька обл.; 25 – Чернігівська обл.; 26 – Київ (на діаграмі не показаний); 27 – Севастополь

Рис. 3. ВРП на душу населення, зростання ВРП (2002–2007) і розмір економіки

У публікації «План заходів щодо реалізації Державної стратегії регіонального розвитку», Проект підтримки сталого регіонального розвитку в Україні, 2010 рік, іноземні експерти детально проаналізували ситуацію в усіх українських регіонах за різними показниками і запропонували об’єктивну, на наш погляд, типологізацію, яка дає змогу спеціалістам обласних державних адміністрацій, депутатам обласних рад професійно оцінити потенціал свого регіону та визначити для себе його «місце на старті» перед початком реалізації стратегії розвитку регіону.

Рис. 4. Типи регіонів

1. **Київ** – особливий випадок як у кількісному, так і якісному відношенні, який неможливо порівняти або об'єднати з будь-яким іншим регіоном.

2. **Високоіндустріалізовані та високоурбанізовані регіони з рівнем розвитку вище середнього (із двома підтипами)** – дуже компактний тип, що охоплює регіони у східній частині країни.

3. **Високоурбанізовані, орієнтовані на послуги регіони із середнім рівнем розвитку (із двома підтипами)** – регіони у різних частинах країни, з більш компактною групою на півдні.

4. **Малі, дещо урбанізовані, агропромислові регіони з низьким рівнем розвитку (із трьома підтипами)** – відносно компактний тип, здебільшого у західній частині країни.

5. **Регіони з низьким рівнем розвитку, вповільненим розвитком та з найсерйознішими проблемами розвитку** – розкиданий тип.

Запитання для самоперевірки та додаткового вивчення

1. Запропонуйте найбільш об'єктивну, на ваш погляд, систему показників для групування регіонів України.

2. Ознайомтеся із Законом «Про стимулювання розвитку регіонів» та спробуйте запропонувати класифікацію регіонів за цим законом.

3. Спробуйте здійснити власну класифікацію районів у вашому регіоні, застосовуючи викладені у цьому параграфі підходи.

НАВИЩО І ЯК РОЗРОБЛЯТИ СТРАТЕГІЮ РОЗВИТКУ РЕГІОНУ (ОБЛАСТЬ, АРК)

Для розроблення стратегії розвитку регіону (СРР) є принаймні дві підстави. Одна формальна – цього вимагає Закон «Про стимулювання розвитку регіонів», інша об'єктивна – регіональна влада відповідальна за розвиток регіону і тільки розвиток може забезпечити достойний рівень життя населення та кар'єрне просування державних службовців місцевих державних адміністрацій і підтримку виборцями політичних сил, що представлені у регіональній раді.

Отже, СРР розробляти потрібно, а для нас дуже важливо, аби головною підставою для розроблення СРР була не формальна вимога закону, а реальне бажання регіональної влади – МДА та ради – забезпечувати економічне зростання в регіоні.

Алгоритм розроблення стратегії розвитку регіону

Приступаючи до розроблення СРР¹⁴, варто запам'ятати декілька ключових правил:

1. Необхідно розробити універсальний та практичний для реалізації документ, тому тут потрібен не поспіх, а копітка та якісна праця.

2. Не може бути якісним документ, розроблений лише чиновниками з ОДА або навіть дуже хорошими експертами, якщо у роботі над розробленням документа не беруть участі місцеві суб'єкти.

3. Процес розроблення СРР має бути максимально публічним, максимально прозорим. До роботи над проектом необхідно залучити місцевих науковців, громадських активістів, представників бізнес-асоціацій, органів місцевого самоврядування. Якомога більша кількість економічних та соціальних груп має відчувати причетність до цього процесу.

4. На всіх етапах роботи над проектом до процесу необхідно залучити найбільш активних депутатів обласної ради, причому бажано з різних фракцій, аби СРР не стала документом, до якого існує опозиція!

Отже, якщо прийнято рішення про підготовку нової стратегії регіонального розвитку області (усі українські області мають СРР, але практично всі ці документи не є функціональними і тому вимагають перегляду), варто дотримуватися певної логіки дій, яка відповідає кращим європейським практикам і українському досвіду, який з'явився в останні роки.

¹⁴ Більш детально див. «Процес розробки стратегії регіонального розвитку. Практичний посібник», 2010 р. Проект ЄС «Підтримка сталого регіонального розвитку».

1. За дорученням обласної ради чи за власною ініціативою, розпорядженням голови ОДА створюється робоча група з підготовки проекту СРР.

Склад робочої групи (РГ) формується, як правило, управлінням економіки ОДА і включає представників управлінь ОДА, органів місцевого самоврядування, науковців, підприємців, громадських активістів, журналістів – дуже різних людей, які об'єднані ідеєю щось зробити позитивне для області, є оптимістами та можуть пропонувати нестандартні ідеї і робити узагальнення. У складі робочої групи може бути 100 і більше осіб з різних районів області.

2. Розпорядженням голови ОДА створюється керівна рада (керівний комітет) – фактично «політичний», вищий орган, який попередньо розглядає продукти, підготовлені робочою групою, перед внесенням їх на затвердження ОДА та облради, ухвалює рішення щодо залучення до роботи додаткових експертів, вирішує проблеми взаємовідносин між РГ та структурними підрозділами ОДА. До складу керівної ради включаються голова ОДА та голова облради (або їх заступники), начальники профільних управлінь ОДА, голови окремих комісій облради, представники різних суб'єктів регіонального розвитку. Склад керівної ради – 10–12 осіб.

3. У структурі робочої групи вирізняється група експертів, яка готує пропозиції на засідання РГ, занотовує хід обговорення на РГ і є фактично «мозковим центром» усього процесу підготовки проекту СРР (є тими, що пишуть). Фактично, у разі відсутності агенції регіонального розвитку, група експертів виконує функцію, яка б покладалась на таку агенцію.

4. Також у складі робочої групи, за пропозиціями від групи експертів, за наслідками засідань робочої групи формуються так звані фокус-групи за напрямками, визначеними у проекті стратегії пріоритетними (стратегічно важливими) для області. Фокус-групи потрібні на наступному етапі роботи – підготовки технічного завдання для розроблення проектів регіонального розвитку, реалізація яких має забезпечувати досягнення цілей стратегії.

5. Процес підготовки стратегії відбувається на засіданнях робочої групи, на яких розглядаються у міру напрацювань такі основні позиції:

5.1 обговорення аудиту соціально-економічної ситуації в області та визначення сильних та слабких сторін;

5.2 обговорення SWOT-аналізу, формування матриці;

5.3 визначення «бачення» майбутнього області;

5.4 виокремлення стратегічних цілей для СРР та пріоритетів;

5.5 обговорення та попереднє схвалення проекту СРР.

Соціально-економічний аудит регіону

Першим етапом у розробленні СРР є визначення реальної ситуації в області, яка є тим фундаментом, на якому будуються плани на майбутнє – проведення соціально-економічного аудиту (підготовка аналітичної записки відповідної структури з інформацією, що дозволить визначити сильні та слабкі сторони області).

Для проведення соціально-економічного аудиту (далі – СЕА) використовують інформацію з різних джерел: передусім це матеріали обласного управління статистики, управлінь економіки, фінансів, промисловості, сільського господарства ОДА, податкової інспекції; матеріали державної статистики (Держстат) та центральних органів виконавчої влади у різних сферах; матеріали Світового банку; аналітичні дослідження щодо різних аспектів розвитку області за останні роки, які є доступними через мережу Інтернет чи бібліотек.

Тут варто наперед розуміти, що масив цифр дуже великий, але справді прямих показників, які важливі для розуміння ситуації в області, є не так багато і їх слід вираховувати опосередковано.

У кожній області при проведенні СЕА будуть свої особливості, але загалом структура такого аналізу є типовою: від географії та демографії до малого підприємництва й освіти. Визначальною відмінністю СЕА від статистичних щорічників є прив'язка показників до простору – території області (районів) та узагальнення показників і переведення їх у зручну для сприйняття форму: таблиці, графіки, діаграми, причому у таких діаграмах важливе порівняння із середньоукраїнськими показниками та кращими показниками у групі областей, до якої належить ваша область.

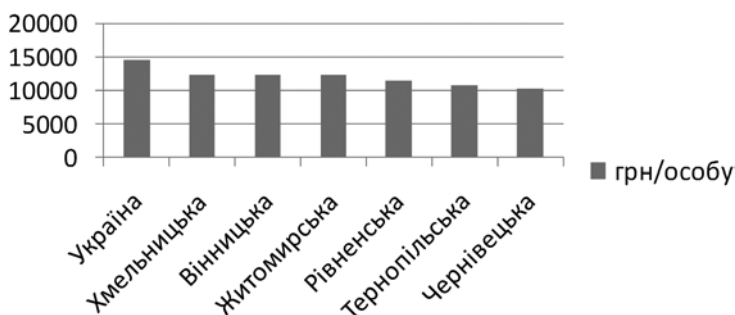

Рис. 5. ВРП за 2008 р. грн/на одну особу

На рис. 5 для ілюстрації розміру ВРП Хмельницької області використано середньоукраїнський показник та показники сусідніх областей.

Ще один приклад аналізу для отримання певних висновків щодо ситуації у сільському господарстві області.

Спочатку розглянемо зміну структури сільськогосподарського виробництва за останні роки.

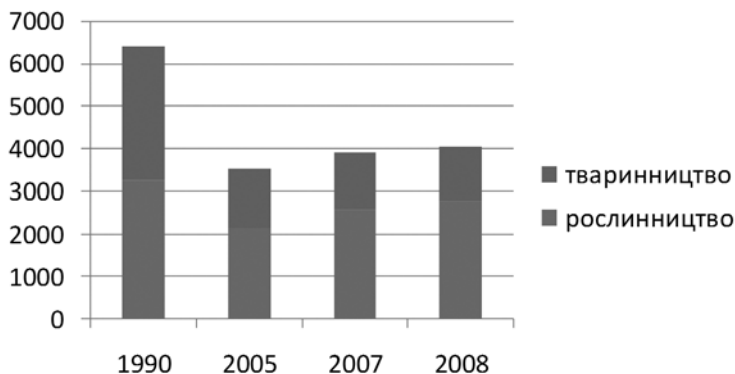

Рис. 6. Структура с/г виробництва в млн грн за цінами 2005 р.

Далі розглянемо структуру виробництва у тваринництві та у чисельності худоби:

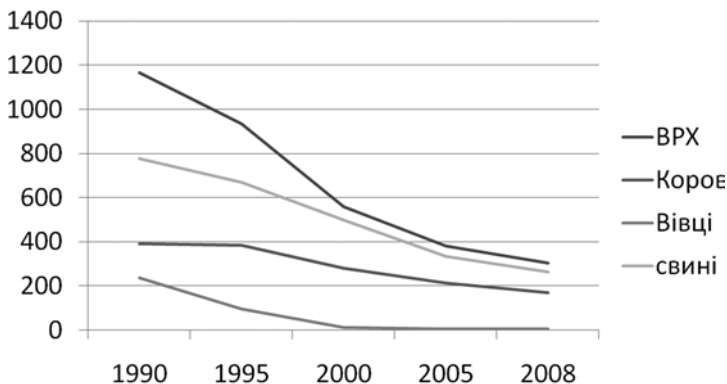

Рис. 7. Динаміки зміни чисельності худоби

Обсяг цього модуля не дає змоги простежити за всіма подальшими пов'язаними показниками та висновками, що на цьому формується, але головне, що чітко викреслилось в результаті такого аналізу, це те, що аграрний сектор області, попри міф про його високий розвиток, насправді є сектором з дуже низькою доданою вартістю. Отже, така структура аграрного сектору області видавлює праце-

здатне населення з сіл, призводить до старіння сільських районів, зростання дефіциту пенсійного фонду, провокування бідності, збільшення дотаційності місцевих бюджетів і т. п.

Напрошується висновок, що потрібно здійснити низку заходів, аби збільшити ефективність аграрного сектору економіки області та наростити доходи домогосподарств у сільських поселеннях через нетрадиційні рішення, адже повернутися до колгоспів з великою кількістю працюючих уже неможливо.

Важливим елементом СЕА, як уже було сказано вище, є його територіальна складова. Саме тому низку показників СЕА необхідно прив'язувати до районів області.

Знову на прикладі Хмельницької області можна побачити значні диспропорції між податковими надходженнями у районах області.

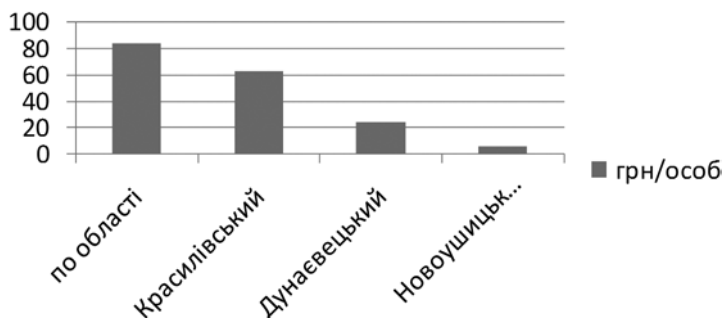

Рис. 8. Надходження податку на прибуток юридичних осіб (2010 рік, перше півріччя)

Із цієї діаграми чітко видно, що диспропорції між районами є надто великі і такий район, як Новоушицький, потребує першочергового втручання для нарощування його економічного потенціалу.

Варто зауважити, що правильно проведений СЕА є доброю основою для визначення сильних та слабких сторін області, що можуть бути покладені в основу стратегії розвитку.

Географічне розміщення області, рівень екологічного навантаження, систем розселення, адміністративно-територіальний устрій, система шляхів сполучення, близькість області до міжрегіональних, міжнародних центрів, портів, курортів – все має бути детально описано й проаналізовано.

Наприклад, із опису географічного розміщення Хмельницької області одразу можна побачити можливості й обмеження для розвитку:

« Географічні характеристики та топографія

Хмельницька область розташована на південному заході Східноєвропейської рівнини в зонах лісостепу та мішаних лісів (Полісся).

Межує на сході з Вінницькою, заході — Тернопільською, північному заході — Рівненською, півночі — Житомирською та півдні — Чернівецькою областями.

Територія області становить 20,6 тис. кв. км. Протяжність з півночі на південь 256,2 км, із сходу на захід — 192,5 км.

Обласний центр — місто Хмельницький, розміщений близько до географічного центру області на перетині шляхів з півночі на південь та заходу на схід.

Основними центрами економічної активності на крайніх географічних точках області є:

на заході — м. Волочиск, на півночі — м. Шепетівка, на півдні — м. Кам'янець-Подільський, на сході — смт Летичів (найменш розвинені серед указаних пунктів).

Обмеження

Розміщення області у південно-західній частині України має певні стримуючі фактори розвитку:

- 1) Область в стороні від найбільш розвинених регіонів;
- 2) Транзитний потенціал області є досить обмеженим, оскільки транспортні потоки Захід-Схід проходять в основному північніше області, транспортні потоки Івано-Франківськ — Київ, Тернопіль — Київ та Чернівці- Київ, які проходять через Хмельницьку область, не є надто великими, оскільки основні переходи через західний кордон України сконцентровані в Львівській та Волинській областях.

Можливості

У розміщенні міст-мільйонників, які виконують функції регіональних столиць по території України, південно-західний напрям є вільним.

Між найбільшими містами Київ та Львів відстань понад 530 км. Натомість від Хмельницького до Києва — 318 км, до Львова — 240 км, до Тернополя — 118 км, до Рівного — 189 км, до Чернівців — 187 км, до Вінниці — 120 км. Таке розміщення Хмельницького дає змогу перетворити місто у регіональний центр Південно-Західного регіону.

Обмеження

Витягненість області з півночі на південь створює додаткові проблеми з доступністю південних та північних районів до обласного центру, оскільки районні центри Славута, Шепетівка, Ізяслав, Полонне, Кам'янець-Подільський, НоваУшиця розташовані на віддалі понад 100 км від обласного центру.

Можливості

Водночас витягненість області північ – південь дає змогу мати на території області декілька природних та кліматичних зон і зменшує ризики тотального впливу погодних факторів на сільське господарство по всій території області.

Умовно в межах області спостерігається принаймні три зони, які відрізняються за природньо-кліматичними умовами: Південна – Кам'янець-Подільський та Новоушицький райони, Північна – Славутський, Шепетівський, Полонський райони, Центральна – решта районів».

Дуже добре, коли до СЕА буде підготовлено низку картографічних матеріалів, які наочно показують ситуацію.

Рис. 9. Карта перспектив розвитку територій Хмельницької області

SWOT-аналіз

Етап SWOT-аналізу є дуже важливий для правильного позиціонування області та визначення місії області на майбутній період, а отже, стратегічних цілей. Коректний SWOT-аналіз – половина успіху для розроблення проекту СРР.

Загальний вигляд матриці такого аналізу є досить простим – показано у табл. 3.

Таблиця 3

Ситуація/внутрішні можливості		Майбутнє/зовнішні фактори	
S	Сильні сторони – фактори, які надають переваги для області (чи можуть надавати, є унікальними для області)	Можливості – фактори, тенденції, які посилюють сильні сторони та послаблюють слабкі	O
W	Слабкі сторони – фактори, що обмежують, гальмують розвиток, обтяжують ситуацію	Загрози – фактори, що ведуть до нівелювання сильних сторін, зниження темпів розвитку, посилюють вплив слабких сторін	T

Проте варто пам'ятати, що кожен рядок такої таблиці має бути зрозумілим і таким, що базується на результатах СЕА.

Визначення сильних та слабких сторін області проводиться методом «мозкового штурму» на засіданні робочої групи.

При цьому слід дотримуватись певних правил модерування такого способу роботи і пам'ятати, що на першому етапі йде набір пропозицій і всі вони записуються без обговорення. На другому етапі йде групування поданих подібних пропозицій, аби зменшити їх загальну кількість і спростити обговорення; на третьому – пропозиції обговорюються, одні відкидаються, інші уточнюються. Модератор стежить за коректністю формулювань і їх відповідністю СЕА.

Визначення сильних та слабких сторін, можливостей та загроз для Хмельницької області¹⁵ (2010 рік) наведено у додатку 1.

SWOT-матриця

На основі проведеного аналізу та визначення сильних і слабких сторін, можливостей та загроз складається так звана SWOT-матриця. Суть цього інструменту в тому, що виявляються зв'язки/впливи зовнішніх чинників, можливостей та загроз на сильні та слабкі сторони області. Це дає змогу не тільки зробити правильне позиціонування напрямів розвитку області, а й прорахувати ризики, які

¹⁵ Стратегія розвитку Хмельницької області на 2011–2020 роки, ухвалена сесією обласної ради 18 травня 2011 р.

можуть з'явитись у процесі реалізації СРР і належним чином на них відреагувати.

Варто знову згадати про реалістичність визначення сильних та слабких сторін та їх кількість. Не можна записувати 20 чи більше сильних та слабких сторін, оскільки така надмірна деталізація лише ускладнить матрицю і заплутає логіку СРР.

На перший погляд, депутатам обласної ради, місцевим підприємцям здається, що все це теоретизування є зайвим, вони й так добре знають ситуацію в області. Проте практика показує, що після кількох засідань робочої групи, вивчення СЕА та формування SWOT-матриці навіть такі скептики починають дивитись на область, її можливості та перспективи зовсім іншими очима.

SWOT-матриця Хмельницької області наведена у додатку 2.

Бачення

Бачення – це оптимістичне та реалістичне майбутнє області, як воно може уявлятися мешканцям області на основі потенціалу області та можливостей для її розвитку. Бачення фактично виходить із місії області в Україні, базоване на цінностях, важливих для людей, що проживають в області.

Бачення є дуже коротким (можливо, навіть філософським) повідомленням, у якому в дуже сконцентрованому вигляді видно стратегічну мету розвитку області.

Таблиця 4

Приклад викладення бачення (місії, мети) розвитку області у обласних стратегіях регіонального розвитку

Регіон	Бачення	Примітка/джерело
Кіровоградська область	Метою Стратегії економічного та соціального розвитку Кіровоградської області на період до 2015 року є підвищення якості життя та добробуту населення на основі зростання конкурентоспроможності області, впровадження інноваційно-інвестиційної моделі розвитку економіки, забезпечення сталого розвитку на сучасній технологічній основі, комплексного соціально-економічного розвитку міст, районів, селищ і сіл області	СТРАТЕГІЯ економічного та соціального розвитку Кіровоградської області на період до 2015 року ЗАТВЕРДЖЕНО <i>рішенням Кіровоградської обласної ради від 24 листопада 2006 р. № 95</i>

Реґіон	Бачення	Примітка/джерело
Миколаївська область	Основною метою Стратегії є створення умов як для підвищення конкурентоспроможності області в цілому, так і міст та районів області, забезпечення сталого розвитку на сучасній технологічній основі, високої продуктивності виробництва та зайнятості населення	СТРАТЕГІЯ ЕКОНОМІЧНОГО І СОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ МИКОЛАЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ на період до 2015 року <i>ЗАТВЕРДЖЕНО рішенням обласної ради від 30 жовтня 2007 р. № 2</i>
Херсонська область	Стратегічною ціллю розвитку Херсонської області на період до 2015 року є досягнення високого рівня добробуту, якості та безпеки життя населення. У свою чергу, реалізація цієї цілі можлива лише у разі наявності ефективної та збалансованої економіки, а також дієвої влади	Стратегія економічного та соціального розвитку Херсонської області до 2015 р. – Київ: Рада з питань вивчення продуктивних сил України Національної академії наук України, 2007. – 279 с.
Черкаська область	Стратегічна мета, яка визначена на перспективу розвитку області – підвищення рівня життя населення та вихід на якісно нові соціальні стандарти. Досягнення її має базуватися на засадах економічного зростання, які будуть реалізовані у передбачуваному періоді	Стратегія розвитку Черкаської області до 2015 року
Львівська область	Місією Стратегії є підвищення якості життя мешканців Львівщини, створення умов для їхньої самореалізації та розвитку	Стратегія розвитку Львівщини до 2015 року <i>Затверджено рішенням обласної ради від 13 березня 2007 р. № 193</i>
Хмельницька область	Хмельниччина – провідний регіон Південно-Західної України, у якому хочеться жити та працювати, який хочеться відвідувати та в який хочеться інвестувати; Хмельниччина – регіон з низьким екологічним навантаженням, економіка	Стратегія регіонального розвитку Хмельницької області. <i>Затверджена рішенням обласної ради №24-4/2011 від 18 травня 2011 р.</i>

Регіон	Бачення	Примітка/джерело
	якого базована на високо-ефективному багатопрофільному сільському господарстві, наукомісткими, складальними виробництвами та торговими і транспортно-логістичними послугами	

Якщо розглянути різні варіанти викладення бачення (мети) розвитку областей, що наведені у таблиці, можна зробити висновок, що загалом вони є надто загальними і лише у Хмельницької області бачення розвитку є досить реальним, оскільки базується на доброму фундаменті.

Із бачення видно, що, по-перше, у майбутньому область позиціонує себе «провідним регіоном Південно-Західної України», адже область та обласний центр дійсно розміщені в центрі 5-мільйонного регіону і мають амбіційні наміри географічне розташування перевести в соціально-економічну площину.

По-друге, теза щодо регіону, у якому «хочеться жити, працювати, який хочеться відвідувати» базована на реальних особливостях ментальності мешканців регіону. Адже Хмельницька область – одна з небагатьох, де міграція за межі області є меншою, ніж в область, і де переважає внутрішня міграція з сіл у міста області.

Область перебуває у першій п'ятірці областей за кількістю природоохоронних територій, кількістю об'єктів історичної та культурної спадщини, низьким екологічним навантаженням.

Розміщення області у помірному кліматі, хороші ґрунти, низьке екологічне навантаження, схильність людей до самозайнятості та географічне розташування визначають і структуру економіки області, що є у баченні.

Декілька порад для визначення бачення.

Спробуйте зробити все для того, аби у визначенні бачення області взяли участь якомога більше людей. Для цього після проведення СЕА та формування SWOT-матриці їх слід оприлюднити і дати оголошення в обласних газетах та сайтах щодо подання пропозицій з визначення бачення.

Різні бачення, які отримає група експертів, необхідно розглянути на засіданні робочої групи і обговорити.

Після такого обговорення можна прийняти рішення на робочій групі шляхом голосування.

Визначення бачення є надзвичайно важливим для СРР, адже на його основі формуються стратегічні цілі, реалізація яких буде досягатись уже конкретними проектами регіонального розвитку у просторі та часі.

Стратегічні цілі

Стратегічні цілі випливають із бачення (стратегічної мети), базовані на наших можливостях та ресурсах (на основі SWOT-матриці) і є довготривалими завданнями.

Стратегічних цілей не може бути багато з кількох причин:

стратегічні цілі мають безпосередньо впливати із бачення і бути досить високого рівня інтеграції;

стратегічні цілі мають орієнтуватись на ресурси, які є реальними для використання, а ресурси досить обмежені;

стратегічні цілі, які ми визначаємо у стратегії, мають бути хоча б в основному досяжними протягом часу реалізації стратегії.

Визначення значної кількості стратегічних цілей чи поставлення завдань, які не можна вирішити силами області, варто не допускати, оскільки це призведе до втрати віри в перспективу розвитку та реальність зусиль області у власному розвитку.

Отже, трьох – п'яти стратегічних цілей для обласної СРР цілком достатньо.

Як і визначення бачення, визначення стратегічних цілей відбувається на засіданні робочої групи в режимі «мозкового штурму».

Загалом структура нашої роботи від визначення бачення до конкретних проєктів розвитку може виглядати таким чином:

Таблиця 5

Бачення розвитку							
Стратегічна ціль 1		Стратегічна ціль 2			Стратегічна ціль 3		
Операційна ціль (ОЦ) 1.1	ОЦ 1.2	ОЦ 2.1	ОЦ 2.2	ОЦ 2.3	ОЦ 3.1	ОЦ 3.2	ОЦ 3.3
заходи	заходи	заходи	заходи	заходи	заходи	заходи	заходи
проєкти	проєкти	проєкти	проєкти	проєкти	проєкти	проєкти	проєкти

Приклад формування стратегічних, операційних цілей та заходів для їх досягнення у Стратегії регіонального розвитку Хмельницької області наведено у додатку 3.

Підсумовуючи наші міркування щодо розроблення Стратегії регіонального розвитку конкретного регіону, можна показати приблизну структуру¹⁶ такого документа:

I. Вступ

Тут досить коротко описуються підстави розроблення СРР, методологія, яка застосовується, інша важлива для розуміння процесу підготовки СРР інформація

II. Скорочений виклад соціально-економічного аналізу області

¹⁶ Узагальнено на основі структури СРР Хмельницької області на 2011–2020 рр.

У цьому розділі у скороченій формі викладається зміст СЕА, розділ може включати такі параграфи:

1. Географія і топографія
2. Транспортні комунікації
3. Населення та демографія
4. Науково-кадровий потенціал, освіта
5. Економіка та підприємництво
6. Сільське господарство
7. Туризм та оздоровлення населення

III. Аналіз сильних сторін, можливостей розвитку, слабких сторін та загроз розвитку області (SWOT-аналіз)

Результати SWOT-аналізу

SWOT-матриця

Порівняльні переваги, виклики і ризики

IV. Стратегічна мета

V. Стратегічні цілі, операційні цілі та завдання

Стратегічна ціль 1: наприклад - Диверсифікація структури економіки області та поліпшення діяльності економічних факторів

Операційна ціль 1.1: Розвиток інноваційного та конкурентоспроможного промислового сектору

Захід 1.1.1: зміцнення гнучкості людських/трудоових ресурсів для розвитку галузей економіки регіону

Захід 1.1.2: зміцнення інноваційного потенціалу відповідно до потреб виробництва

Захід 1.1.3: поліпшення умов для залучення інвестицій та збільшення обсягів експорту продукції з регіону

Операційна ціль 1.2:

Захід 1.2.1:

Захід 1.2.2:

Захід 1.2.3:

Стратегічна ціль 2:

Операційна ціль 2.1:

Захід 2.1.1:

Захід 2.1.2:

Операційна мета 2.2:

...VI. Оцінювання впливу на навколишнє середовище та моніторинг

Сталість та стратегічне оцінювання впливу на навколишнє середовище

Додатки

Оскільки вище ми говорили про особливості формування стратегічних та операційних цілей і заходів, нам залишилось лише зупи-

нитись на показниках моніторингу. У СРР маємо визначити кінцевий результат від впровадження СРР за досить чіткими вимірjuваними параметрами.

Наприклад: через 10 років реалізації СРР область за певними показниками (вказати якими) буде займати певне (вказати яке) місце серед такої групи областей, чи її ВРП буде становити Х% від середньоукраїнського показника; тривалість життя людини в області зросте на Х років тощо.

Можна також вказати, яким чином має здійснюватись моніторинг, як оприлюднюються його результати, яким чином на підставі моніторингу готуються за необхідності зміни до СРР тощо.

Отже, якщо СРР розроблена та ухвалена обласною радою, можна вважати, що перша частина великої роботи зроблена і можна переходити до наступного етапу – підготовки плану реалізації СРР на перші три роки та визначення необхідних джерел фінансування.

Запитання для самоперевірки та додаткового вивчення

1. Що таке «стратегія регіонального розвитку» для регіону?
2. Які показники розвитку регіону слід першочергово брати до уваги при підготовці СРР?
3. Навіщо проводити вивчення (аудит) соціально-економічного розвитку регіону для підготовки СРР?
4. Як ви розумієте «бачення» регіону, навіщо потрібне визначення «бачення» для СРР?
5. Хто і яким чином має готувати СРР?
6. Який орган затверджує СРР?
7. Що таке «обмеження» та «можливості», «сильні» та «слабкі сторони»?

ПЛАН РЕАЛІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЇ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

В Україні всі регіони мають свої стратегії регіонального розвитку, але з практичною реалізацією цих стратегій є серйозні проблеми. Головними проблемами є не функціональність самих стратегій, більшість яких готувалася для виконання формальних вимог закону про стимулювання розвитку регіонів, а не для практичної реалізації, а відсутність реальних планів з реалізації стратегій. Сьогодні існує практика, за якою реалізація СРР формально відбувається через реалізацію річних програм соціально-економічного розвитку регіону та через низку різноманітних регіональних програм. Насправді говорити про системну реалізацію не зовсім системних документів через річні програми соціально-економічного розвитку навряд чи можливо, адже для розвитку потрібні чіткі проекти, які, з одного боку, відповідають визначеним у СРР стратегічним та операційним цілям, а з іншого, мають чітко визначені джерела фінансування та індикатори моніторингу успішності проектів.

Саме тому в європейських країнах логіка реалізації СРР є досить зрозумілою: від стратегічного до локального, від загального до часткового. Спочатку готується Стратегія регіонального розвитку, потім план її реалізації, який, у свою чергу, містить перелік проектів, що забезпечують досягнення операційних та стратегічних цілей. Причому дуже важливо виявити та описати ті проекти, які забезпечують вирішення завдань, що випливають із операційних цілей СРР, найбільш ефективно і таким чином, аби реалізація одного проекту посилювала інші проекти відповідно до операційних цілей.

Виходячи із такого підходу і має будуватись План реалізації СРР (далі – ПРСРР). Фактично ПРСРР є не просто переліком заходів, це свого роду детальна інструкція для державних службовців місцевих державних адміністрацій, працівників органів місцевого самоврядування, які займаються питаннями розвитку, та усіх суб'єктів регіонального розвитку, що можуть претендувати на подання проектів регіонального розвитку, що відповідають СРР, та отримання фінансування.

Отже, ПРСРР можна визначити таким чином:

- прогностичний, планувальний, навчальний документ: містить не тільки перелік заходів та строки виконання, а й детальний опис, прогноз і джерела ресурсів, ув'язку проектів між собою;
- ієрархічно побудований: від опису методики до технічних завдань конкретних проектів;
- документ середньострокового планування, який складається із програм, що можуть бути розбиті на підпрограми, які, у свою чергу, є сполученням проектів.

На рис. 10 показано загальний алгоритм досягнення стратегічної цілі через взаємну ув'язку програм, підпрограм, проектів.

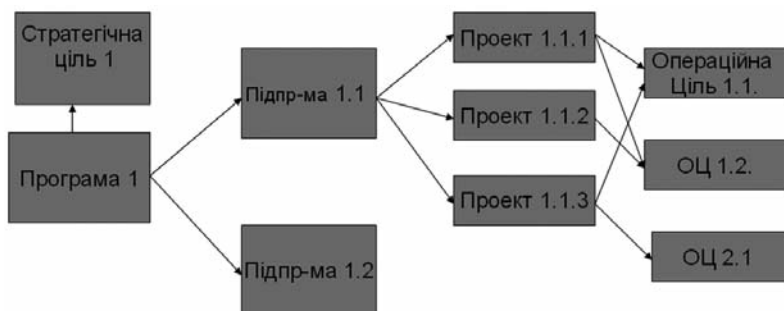

Рис. 10. Загальний алгоритм досягнення стратегічної цілі

Як видно із рис. 10, на досягнення стратегічної цілі 1 спрямована програма 1, яка, у свою чергу, може складатися із декількох підпрограм, що на рисунку показані, як підпрограми 1.1 та 1.2. Кожна підпрограма складається з декількох (3–7) проектів, кожен із яких спрямований на досягнення операційних цілей, які забезпечують досягнення стратегічної цілі.

Розглянемо алгоритм ПРСРР на прикладі Хмельницької області.

Бачення розвитку області кореспондується із визначеними стратегічними цілями, яких, у свою чергу, досягають через досягнення операційних цілей.

Бачення розвитку Хмельницької області
Хмельниччина – провідний регіон Південно-Західної України, у якому хочеться жити та працювати, який хочеться відвідувати та в який хочеться інвестувати.
Хмельниччина – регіон з низьким екологічним навантаженням, економіка якого базована на високоефективному багатопрофільному сільському господарстві, наукомістких, складальних виробництвах та торгових і транспортно-логістичних послугах.

Таблиця 6

Стратегічні цілі стратегії регіонального розвитку

Стратегічні цілі			
1. Диверсифікація структури економіки області та поліпшення діяльності економічних суб'єктів	2. Реалізація туристичного потенціалу	3. Розвиток сільських територій та територій навколо міст	4. Забезпечення зростання регіонального потенціалу (вирішення наскрізних проблем)

Таблиця 7

Операційні цілі стратегії регіонального розвитку

Операційні цілі			
1.1 Розвиток інноваційного та конкурентоспроможного промислового сектору	2.1 Розвиток та відновлення туристично-відпочинкового потенціалу	3.1 Підвищення продуктивності сільськогосподарського сектору	4.1 Розвиток та єдність територіального простору
1.2 Зміцнення МСП та підприємництва	2.2 Розширення можливостей та реклама туристичних продуктів	3.2 Розвиток можливостей для диверсифікації економіки (доходів) сільського населення	4.2 Підвищення здатності людського потенціалу адаптуватися до потреб економіки та невиробничого сектору
1.3 Стимулювання економіки регіону, виробництва продукції та інвестиційного потенціалу		3.3 Підвищення життєздатності сіл і малих міст	4.3 Продовження тривалості активного періоду життя людини

Таблиця 8

Зв'язок між програмами і підпрограмами й операційними цілями

Програми / підпрограми		Операційні цілі
Програма 1: Розвиток туризму	<i>Підпрограма 1А:</i> <i>Зміцнення потенціалу і популяризація регіонального туризму</i>	2.1 Розвиток та відновлення туристично-відпочинкового потенціалу
	<i>Підпрограма 1В:</i> <i>Підтримка розвитку окремих видів туризму та туристичних об'єктів</i>	2.2 Розширення можливостей та реклама туристичних продуктів
Програма 2: Диверсифікація економіки області та впровадження нових економічних інструментів	<i>Підпрограма 2А:</i> <i>Підтримка та сприяння диверсифікації економіки регіону</i>	1.1 Розвиток інноваційного та конкурентоспроможного промислового сектору
	<i>Підпрограма 2В:</i> <i>Впровадження нових економічних інструментів</i>	1.2 Зміцнення МСП та підприємництва 1.3 Стимулювання економіки регіону, виробництва продукції та інвестиційного потенціалу

Програми / підпрограми		Операційні цілі
Програма 3: Розвиток сільської місцевості та територій довкола міст області	<i>Підпрограма 3А: Підвищення продуктивності сільськогосподарського сектора</i>	3.1 Підвищення продуктивності сільськогосподарського сектору
	<i>Підпрограма 3В: Забезпечення можливостей для отримання до- даткового доходу для сільського населення</i>	3.2 Розвиток можливостей для диверсифікації економіки (доходів) сільського населення
	<i>Підпрограма 3С: Поліпшення рівня самоор- ганізації і якості життя в сільській місцевості</i>	3.3 Підвищення життєздат- ності сіл і малих міст
Програма 4: Забезпечення росту регіонально- го потенціалу (вирішення наскрізних проблем)	<i>Підпрограма 4А: Вдосконалення інфраструктури та збереження навколишньо- го середовища</i>	4.1 Розвиток та єдність територіального простору
	<i>Підпрограма 4В: Модернізація соціальних та медичних послуг</i>	4.2 Підвищення здатності людського потенціалу адаптуватися до потреб економіки та невиробничо- го сектору 4.3 Продовження тривалості активного періоду життя людини

Таблиця 9

Зведення стратегічних цілей і операційних цілей з проектами

Стратегічні цілі	Операційні цілі	Проекти
1. Диверсифікація структури економіки області та поліпшення діяльності економічних суб'єктів	<i>1.1 Розвиток інноваційного та конкурентоспро- можного промислово- го сектору</i>	2.1 Інноваційний трикутник: створення регіональної інноваційної мережі, поліпшення зв'язків між підприємствами та центрами НДДКР, створення конкуренції інновацій 2.2 Організація надання послуг з підтримки підприємницької діяльності через агенцію регіональ- ного розвитку 2.3 Оцінювання потреб ринку праці та закупівля необхідного обладнання для професійно-технічної підготовки

Стратегічні цілі	Операційні цілі	Проекти
		2.10 Техніко-економічне обґрунтування: Розвиток промислових територій довкола Хмельницького і Красилова 2.13 Технічна допомога при створенні кластера(ів) відповідно до потреб обласних підприємств
	<i>1.2 Зміцнення МСП та підприємництва</i>	2.8 Створення агенції регіонального розвитку 2.9 Створення бізнес-інкубаторів у Хмельницькому, Старокостянтинові та Шепетівці 2.11 Розроблення схем мікрокредитування МСП 2.12 Заснування Фонду гарантування кредитів (ФГК) для МСП
	<i>1.3 Стимулювання економіки регіону, виробництва продукції та інвестиційного потенціалу</i>	2.4 Брендінг та просування продуктів області на зовнішні ринки 2.5 Розбудова спроможності підприємств у проведенні маркетингових досліджень та збуванні товару 2.6 Підготовка друкованих матеріалів та інтернет-порталу, спрямованих на просування економіки області 2.7 Техніко-економічне обґрунтування: Оцінювання нових можливостей, започаткування бізнесу у фармацевтичній та косметичній галузях
2. Реалізація туристичного потенціалу	<i>2.1 Розвиток та відновлення туристично-відпочинкового потенціалу</i>	1.1 Створення Регіонального центру розвитку туризму 1.2 Створення туристично-інформаційного центру 1.3 Створення нових та вдосконалення існуючих туристичних продуктів 1.8 Створення сільської туристичної мережі 1.9 Підготовка опису історичних, культурних та рекреаційних туристичних ресурсів області

Стратегічні цілі	Операційні цілі	Проекти
		<p>1.10 Розроблення історичних, культурних та рекреаційних маршрутів</p> <p>1.14 Реорганізація Музею М.О. Островського у Музей військової техніки та зброї</p> <p>1.15 Відновлення паркової зони довкола маєтку Самчики та створення картинної галереї</p> <p>1.16 Відновлення території довкола церкви-фортеці та створення майстерні народних промислів у с. Сутківці</p> <p>1.17 Відкриття парку найцікавіших об'єктів-мініатюр «Все Поділля» у м. Хмельницькому</p>
	<p>2.2 Розширення можливостей та реклама туристичних продуктів</p>	<p>1.4 Організація тренінгів для туристичних операторів, місцевих громад та населення</p> <p>1.5 Закупівля обладнання для тренінгів і семінарів з туризму</p> <p>1.6 Створення туристичного кластера та туристичного інтернет-порталу Хмельницької області</p> <p>1.7 Організація фольклорних і культурних виставок та заходів</p> <p>1.11 Ідентифікація та маркування туристичних та рекреаційних об'єктів – інформаційні стенди на туристичних об'єктах</p> <p>1.12 Освітлення обраних туристичних об'єктів</p> <p>1.13 Відбір та створення бренду потенційно привабливих туристичних об'єктів області з розробленням їх туристичних марок</p>
<p>3. Розвиток сільських територій та територій навколо міст</p>	<p>3.1 Підвищення продуктивності сільськогосподарського сектору</p>	<p>3.1 Оцінювання потреб у навчанні та послугах малих та середніх виробників сільськогосподарської продукції та проведення тренінгів</p> <p>3.2 Надання технічної допомоги фермерам у збуванні товарів та органічної с/г продукції</p> <p>3.3 Техніко-економічне</p>

Стратегічні цілі	Операційні цілі	Проекти
		<p>обґрунтування: Створення центру оптового збуту сільськогосподарської продукції</p> <p>3.4 Техніко-економічне обґрунтування: Створення ринків свіжої сільськогосподарської продукції у містах обласного значення та/або поблизу автомагістралей</p> <p>3.5 Створення обласного аграрного кластера</p> <p>3.6 Підтримка створення сільськогосподарських кооперативів</p> <p>3.7 Закупівля основного обладнання та насіння/саджанців для сільськогосподарських кооперативів</p> <p>3.8 Розроблення схем мікрокредитування для сільськогосподарського сектору</p> <p>3.9 Створення Фонду гарантування кредитів для виробників сільськогосподарської продукції</p> <p>3.10 Пілотний проект: Високоврожайне виробництво кмину</p>
	<p><i>3.2 Розвиток можливостей для диверсифікації економіки (доходів) сільського населення</i></p>	<p>3.11 Створення Агенції розвитку села та навчального центру (при Агенції регіонального розвитку)</p> <p>3.12 Розбудова спроможності сільської молоді у визначенні можливостей започаткування несільськогосподарського бізнесу та створення МСП</p> <p>3.13 Проведення майстер-класів із бджільництва та виведення продукту на ринок</p> <p>3.14 Створення інтернет-ринку для збування продукції малих сільськогосподарських виробників</p> <p>3.15 Організація профорієнтаційного консультування для сільської молоді</p> <p>3.16 Оснащення складських приміщень для зберігання овочів і фруктів на території колишньої військової бази</p>

Стратегічні цілі	Операційні цілі	Проекти
	<i>3.3 Підвищення життєздатності сіл і малих міст</i>	<p>3.17 Публікація каталогу традиційних продуктів та народних традицій Хмельницької області</p> <p>3.18 Поліпшення систем опалення відібраних громадських закладів (опалення біопаливом)</p> <p>3.19 Проведення майстер-класів народно-ужиткового мистецтва (з вишивки, різьблення, художнього розпису тощо)</p> <p>3.20 Підтримка створення центрів самоорганізації сільських громад</p> <p>3.21 Підтримка організації спортивних клубів у сільській місцевості</p>
4. Забезпечення росту регіонального потенціалу (вирішення наскрізних проблем)	<i>4.1 Підвищення життєздатності сіл і малих міст</i>	<p>2.8 Створення Агенції регіонального розвитку</p> <p>4.1 Поліпшення дорожньої інфраструктури області відповідно до економічних потреб</p> <p>4.2 Біологічна очистка комунальних та побутових стічних вод виправних закладів</p> <p>4.3 Визначення джерел забруднення басейну р. Дністер та надання рекомендацій для запобігання забрудненню</p> <p>4.5 Техніко-економічне обґрунтування: Створення та розміщення центрів обробки твердих відходів для забезпечення потреб області</p>
	<i>4.2 Підвищення здатності людського потенціалу адаптуватися до потреб економіки та невиробничого сектору</i>	<p>2.3 Оцінювання потреб ринку праці та закупівля необхідного обладнання для професійно-технічної підготовки</p> <p>4.4 Організація та проведення освітньої кампанії щодо переробки твердих відходів</p> <p>4.8 Організація волонтерської практики для студентів-медиків у сільських амбулаторіях та ФАПх</p>
	<i>4.3 Продовження тривалості активного періоду життя людини</i>	<p>4.6 Створення груп взаємодопомоги у сфері свідомого батьківства</p> <p>4.7 Оцінювання вимог до закупівлі технічного обладнання для шкіл</p>

Стратегічні цілі	Операційні цілі	Проекти
		для дітей з особливими потребами 4.9 Закупівля обладнаних пересувних станцій для експрес-діагностики туберкульозу, онкологічних захворювань та діабету 4.10 Закупівля фізіотерапевтичного обладнання для превентивного лікування та основних процедур для сільських амбулаторій та ФАПів

Далі наводимо приклад опису проекту у ПРСРР.

Таблиця 10

Проект створення туристично-інформаційного центру

Операційні цілі, на які орієнтовано проект	2.1 Розвиток та відновлення туристично-відпочинкового потенціалу 2.2 Розширення можливостей та реклама туристичних продуктів
Назва проекту	1.2 Створення Туристично-інформаційного центру (ТІЦ)
Цілі проекту	Створити діючий туристично-інформаційний центр для популяризації та аналізу діяльності, пов'язаної з туризмом, що забезпечить управління туристичною пропозицією області.
Територія, на яку проект матиме вплив	Туристичні місцевості Хмельницької області (насамперед м. Хмельницький, смт Гриців та м. Кам'янець-Подільський)
Стислий опис проекту	Окрім сприяння розвитку туристичного потенціалу області, Туристично-інформаційний центр аналізуватиме ефективність таких ініціатив у сфері розвитку туризму: збір даних та інформації про курорти, заклади громадського харчування, події, туристичні продукти і маршрути, природні ресурси і потужності тощо у співпраці з постачальниками туристичних послуг, готелями, ресторанами, перевізниками та іншими учасниками туристичного сектору (наприклад, ремісниками, виробниками продуктів харчування тощо). Основні зацікавлені сторони повинні погодити механізм управління та фінансування центру, створивши таким чином підвалини для стабільного функціонування ТІЦ. Необхідно створити такі структурні підрозділи ТІЦ: віртуальний у м. Хмельницькому та реальні (фізичні) у смт Гриців та м. Кам'янці-Подільському. Зацікавлені сторони повинні налагодити систему обміну інформацією з усіма місцевостями, які мають туристичні

	<p>пропозиції, а також співпрацю з місцевими органами влади і туристичними операторами. Також необхідно розробити належне програмне забезпечення для збору і обробки інформації, а персонал центру має пройти відповідну професійну підготовку. Можливості ТПЦ можуть бути поступово розширені, наприклад, запровадженням он-лайн бронювання та інших туристичних послуг. Центр повинен функціонувати у тісній співпраці з Регіональним центром розвитку туризму</p>			
Очікувані результати	<ul style="list-style-type: none"> ● Визначено рамки управління й підтримки ТПЦ, включаючи схеми постійного фінансування ● Досягнуто згоди між зацікавленими сторонами щодо місця розташування ТПЦ ● Підібрано персонал ТПЦ, проведено його навчання ● Підготовлено і встановлено програмне забезпечення ● Налагоджено потік інформації ● Створений Центр широко рекламується 			
Ключові заходи проекту	<ul style="list-style-type: none"> ● Визначення і прийняття рамок управління та підтримки ТПЦ, включаючи схеми постійного фінансування ● Ведення переговорів та досягнення згоди щодо запропонованого місця розташування Центру між залученими сторонами ● Підбір і навчання персоналу ● Розроблення та впровадження програмного забезпечення ● Налагодження інформаційних потоків між залученими сторонами ● Збір необхідної інформації і даних ● Створення механізмів поступового вдосконалення ТПЦ, наприклад, введення системи он-лайн бронювання ● Підготовка і проведення рекламної кампанії 			
Період впровадження:	3 (місяць/рік): жовтень 2012 До (місяць/рік): грудень 2014			
Приблизна вартість проекту, тис. грн	2012	2013	2014	Разом
	100	400	400	900
Джерела фінансування	Донори, обласні та місцеві органи влади, внески надавачів туристичних послуг			
Ключові потенційні учасники реалізації проекту	Управління культури, туризму і курортів Хмельницької ОДА, Регіональний центр розвитку туризму(створюється), Агенція регіонального розвитку (з 2013 року), місцеві ради м. Хмельницького, смт Грицева та м. Кам'янець-Подільського			

Коментарі	Для створення й ефективної роботи ТПЗ необхідно забезпечити підтримку зацікавлених сторін, оскільки його функціонування значною мірою залежатиме від доступності інформації і її надходження від місцевих учасників
------------------	---

Як підсумок, можна стверджувати, що підготовка плану реалізації стратегії регіонального розвитку є дуже важливим етапом стратегічного планування розвитку області, який має бути логічним продовженням роботи з розроблення СРР.

Запитання для самоперевірки та додаткового вивчення

1. Ознайомтесь із стратегіями розвитку Львівської та Черкаської областей та спробуйте порівняти можливість переведення цілей розвитку цих стратегій у плани їх реалізації.
2. Дайте визначення «проекту регіонального розвитку».
3. Запропонуйте одну-дві ідеї для проектів регіонального розвитку, які випливають із мети, стратегічних та операційних цілей стратегії розвитку вашого регіону у форматі, визначеному у цьому параграфі.

РЕСУРСИ ДЛЯ МІСЦЕВОГО РОЗВИТКУ. ЗАЛУЧЕННЯ ГРОМАДЯН ТА ГРОМАД ДО ПРОЦЕСУ МІСЦЕВОГО РОЗВИТКУ ТА УРЯДУВАННЯ

Ресурси для місцевого розвитку

Часто під час зустрічей із сільськими, селищними, міськими головами, головами місцевих державних адміністрацій, депутатами місцевих рад можна почути нарікання, що для розвитку не вистачає коштів: бюджет малий, держава додаткових ресурсів не дає.

Безперечно, ситуація дійсно складна. Проте бюджетних ресурсів завжди мало, що більше нарощуються такі ресурси, то більшою є потреба у нових ресурсах і це закономірно – зростає якість життя, для чого потребується додаткових затрат. Ця теза є справедливою для будь-якого міста чи регіону будь-якої країни.

У цій ситуації головним завданням місцевої влади є пошук та ефективне використання всіх доступних ресурсів, а не тільки бюджетних.

Конституція України у статті 142 таким чином визначає ресурси місцевого самоврядування: «Матеріальною і фінансовою основою місцевого самоврядування є рухоме і нерухоме майно, доходи місцевих бюджетів, інші кошти, земля, природні ресурси...»

У цьому переліку не зазначено найголовнішого, на наш погляд, ресурсу – людей. Адже саме люди створюють додану вартість і саме для забезпечення комфортного проживання людей потрібні ресурси.

Ресурси є явні – про які всі знають і які найпростіше використати, є ресурси неявні, які одразу не видно, використання яких може бути дуже ефективним, але для цього ці ресурси слід ідентифікувати і докласти певних зусиль, а то й ресурсів для їх використання.

Фактично ресурси місцевого розвитку складаються із матеріальних ресурсів: природних, трудових, фінансових, майна; і не матеріальних, але дуже важливих для розвитку: місцевих традицій, самоорганізації людей, унікальних здібностей членів громади, інтелектуальної власності, що є у громаді (її символики, анекдотів, рецептів їжі, секретів народних промислів тощо).

Якщо узагальнити можливі доступні фінансові ресурси для громад, то їх перелік може бути таким:

- бюджетні програми (державні, регіональні, місцеві);
- субвенції місцевим бюджетам;
- кошти державного бюджету, що їх виділяють головним розпорядникам галузевих програм;

- кошти донорів (через конкурс проектів);
- кошти Державного фонду місцевого самоврядування (конкурс проектів);
- самооподаткування населення;
- власний фонд розвитку громади.

У цьому розділі спробуємо розглянути різні види ресурсів та можливості їх використання.

Бюджетні ресурси

Бюджетні ресурси (місцевий бюджет) є найбільш очевидним ресурсом і тому саме він викликає найбільшу зацікавленість, особливо в частині його розподілу як депутатами місцевих рад, так і місцевими бюджетними установами і бізнесом. Адже саме з бюджету йдуть витрати на виконання повноважень органами місцевого самоврядування, а це не тільки заробітна плата службовців органів місцевого самоврядування чи місцевих державних адміністрацій, це й різноманітні закупівлі товарів, робіт і послуг, які в кінцевому випадку закупаються у приватних осіб. Отже, кошти місцевих бюджетів є значним внеском у місцеву економіку і частина цих коштів знову повертається у бюджет уже як надходження від різноманітних податків та зборів.

Бюджетні ресурси територіальних громад, районів та областей формуються з різних джерел, які класифікуються відповідно до статті 9 Бюджетного кодексу України і які можна подати таким чином:

Таблиця 11

Доходи місцевого бюджету			
Податкові надходження	Неподаткові надходження	Доходи від операцій з капіталом	Трансферти ¹⁷
Кошти, що надходять від розчеплення державних податків; кошти місцевих податків та зборів	Доходи від власності та підприємницької діяльності; адміністративні збори та платежі, доходи від некомерційної господарської діяльності;	Облігації, частки у господарських товариствах	Трансферти на бюджетне вирівнювання, що надходять з державного бюджету місцевим; цільові субвенції місцевим бюджетам з державного бюджету

¹⁷ Трансферти – кошти, одержані від інших органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, інших держав або міжнародних організацій на безоплатній та безповоротній основі.

Доходи місцевого бюджету			
Податкові надходження	Неподаткові надходження	Доходи від операцій з капіталом	Трансферти
	кошти від приватизації комунального майна; благодійні пожертви місцевому бюджету з боку юридичних та фізичних осіб		ту місцевим; цільові субвенції місцевим бюджетам з державного бюджету (також з іншого місцевого бюджету); кошти програм міжнародної технічної допомоги

У загальному вигляді доходи місцевих бюджетів за основними джерелами надходжень такі:

Таблиця 12

Джерела	Громада (села, селища, міста районного значення)	Міста обласного значення	Район	АРК, область
Доходи фізичних осіб	25%	75%	25%	25%
Акциз				100%
Плата за ліцензії на певні види господарської діяльності та сертифікати, що видаються виконавчими органами відповідних місцевих рад				
Реєстраційний збір за проведення державної реєстрації юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців, що справляється виконавчими органами відповідних місцевих рад				
Збір за спеціальне використання лісових ресурсів в частині деревини, заготовленої в порядку рубок головного користування			50%	50%
Плата за дозволи та ліцензії, що видаються АРК чи ОДА			100%	100%

Джерела	Громада (села, селища, міста районного значення)	Міста обласного значення	Район	АРК, область
Надходження, що не враховуються при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів				
Плата за землю				
Фіксований податок				
Податок на прибуток підприємств та фінансових установ комунальної власності				
Фіксований сільськогосподарський податок				
Плата за користування надрами для видобування корисних копалин місцевого значення; плата за користування надрами в цілях, не пов'язаних з видобуванням корисних копалин; збір за спеціальне використання води водних об'єктів місцевого значення Збір за спеціальне використання лісових ресурсів (крім збору за спеціальне використання лісових ресурсів в частині деревини, заготовленої в порядку рубок головного користування)				
Місцеві податки і збори				
Податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки				
Надходження спеціального фонду місцевих бюджетів				
Надходження бюджету розвитку місцевих бюджетів(стаття 71)				
Збір за першу реєстрацію транспортного засобу:				
Реєстрація в обласному центрі		70%		30%
Реєстрація в інших містах і селах	50%			50%

Джерела	Громада (села, селища, міста районного значення)	Міста обласного значення	Район	АРК, область
Кошти від відшкодування втрат сільськогосподарського і лісогосподарського виробництва	60%		15%	25%
Концесійні платежі щодо об'єктів комунальної власності (які мають цільове спрямування згідно із законом)				
70% грошових стягнень за шкоду, заподіяну порушенням законодавства про охорону навколишнього природного середовища	50%			20%
70% збору за забруднення навколишнього природного середовища (крім збору, що справляється за утворення радіоактивних відходів (включаючи вже накопичені) та тимчасове зберігання радіоактивних відходів їх виробниками)	50%			20%
Цільові та добровільні внески підприємств, установ, організацій та громадян до республіканського Автономної Республіки Крим та місцевих фондів охорони навколишнього природного середовища; до цільових фондів, утворених Верховною Радою Автономної Республіки Крим та місцевими радами				

Бюджет розвитку (стаття 71 БКУ)

Фактично єдиним реальним бюджетним ресурсом для планування регіонального розвитку є бюджет розвитку. Так сталося, що в більшості українських областей бюджети розвитку є досить скромними. Головною причиною такої ситуації, крім обмежень, викликаних недостатнім розвитком регіональної та місцевих економік (на рівні громад), є бажання депутатів витратити гроші в першу чергу на соціальні програми, адже за такими програмами стоять реальні виборці.

Проте насправді така позиція не є бездоганною, адже без прискореного розвитку регіонів та громад не можуть зростати і соціальні виплати, не можуть ремонтуватися комунікації та впроваджуватися енергоефективні технології в комунальній сфері.

До надходжень бюджету розвитку місцевих бюджетів належать:

«2) єдиний податок, що зараховується до бюджетів місцевого самоврядування;

3) дивіденди (дохід), нараховані на акції (частки, паї) господарських товариств, у статутних капіталах яких є майно Автономної Республіки Крим, комунальна власність;

4) плата за надання місцевих гарантій (відповідно до статті 17 БК);

5) кошти від відчуження майна, що належить Автономній Республіці Крим, та майна, що перебуває в комунальній власності, кошти від продажу земельних ділянок несільськогосподарського призначення або прав на них;

6) 90% коштів від продажу земельних ділянок несільськогосподарського призначення або прав на них, що перебувають у державній власності до розмежування земель державної і комунальної власності (крім земельних ділянок несільськогосподарського призначення, що перебувають у державній власності, на яких розташовані об'єкти, що підлягають приватизації), при цьому від продажу земельних ділянок, які знаходяться на території Автономної Республіки Крим:

35% – до бюджету Автономної Республіки Крим, 55% – до сільських, селищних, міських бюджетів Автономної Республіки Крим;

7) субвенції з інших бюджетів на виконання інвестиційних програм (проектів);

8) кошти від повернення кредитів, які надавалися з відповідного бюджету до набрання чинності цим Кодексом, та відсотки, сплачені за користування ними;

9) місцеві запозичення, здійснені у порядку, визначеному цим Кодексом та іншими законами України;

10) кошти, які передаються з іншої частини місцевого бюджету за рішенням Верховної Ради Автономної Республіки Крим, відповідної місцевої ради».

Із цього переліку можна зробити висновки, які сфери слід розвивати, аби збільшувати бюджет розвитку. Проте варто зрозуміти, що не тільки фізичне зростання бюджету розвитку забезпечить прискорене економічне зростання в громаді чи регіоні, а й розумне його використання, яке надаватиме можливість до коштів бюджету розвитку при реалізації регіональних проектів додавати інші кошти – створюватиме ефект мультиплікації.

Державний фонд регіонального розвитку

Із 2012 року в Державному бюджеті України створено Державний фонд регіонального розвитку (далі – ДФРР). Відповідно до Бюджетного кодексу кошти ДФРР можуть іти на фінансування:

державної стратегії регіонального розвитку та регіональних стратегій розвитку;

державних цільових програм та інвестиційних програм (проектів) у частині виконання заходів регіонального розвитку;

угод щодо регіонального розвитку та програм подолання депресивності територій;

державних програм розвитку транскордонного співробітництва;

програм і заходів соціально-економічного розвитку регіонів, включаючи програми і заходи розвитку окремих адміністративно-територіальних одиниць (зокрема малих міст, гірських населених пунктів, населених пунктів зон спостереження тощо).

Розподіл коштів між Автономною Республікою Крим, областями та містами Києвом і Севастополем із ДФРР здійснюється за такими принципами:

70% коштів – відповідно до чисельності населення, яке проживає у відповідному регіоні;

30% коштів – з урахуванням рівня соціально-економічного розвитку регіонів відповідно до показника валового регіонального продукту в розрахунку на одну особу (для регіонів, у яких цей показник менше 75% середнього показника по Україні).

Отже, регіони отримали новий серйозний інструмент фінансування регіонального розвитку: по-перше, можна наперед спрогнозувати суму коштів, яку отримає регіон; по-друге, це дає змогу середньострокового бюджетного планування регіонального розвитку; по-третє, це реальні кошти для фінансування стратегії розвитку регіону.

Отже, завданням місцевої влади тепер є перегляд власних стратегій розвитку та перехід до підготовки проектів регіонального розвитку, фінансування та реалізація яких має сприяти нарощуванню економічного потенціалу регіону та поліпшенню якості життя місцевого населення.

Приклад

У сільській громаді у 2000 осіб не збирають і не вивозять сміття. Це призводить до того, що в селі і навколо села у рівчаках, берегах струмків, у кущах накопичується все більше і більше пластикового сміття.

Проте сільський голова стверджує, що місцевий бюджет не має коштів, аби забезпечити вивезення сміття чи створити комунальне підприємство, яке б цим займалось. Розрахунок тут приблизно такий.

Для підприємства потрібно певний необхідний рівень фінансів, який визначається із мінімально-необхідної кількості працівників та рухомого і нерухомого майна. Для підприємства потрібен директор та бухгалтер, водій транспорту, що збирає сміття, і вантажник — усього 4 особи; з фондом заробітної плати 3 тис. грн на особу це становитиме — 144 тис. грн на рік. Потрібне також приміщення, а отже, кошти на опалення та освітлення і місце стоянки техніки — ще близько 30 тис. на рік. Техніка — новий сміттєвоз на шасі ГАЗ — від 275 тис. грн, імпортна техніка — ще дорожча. Плюс витрати на пальне й обслуговування — отримаємо чималу цифру стартових витрат на перший рік — близько 1 млн грн. Звичайно, таких коштів у бюджеті немає, потрібно брати кредит, який також складно отримати і потім ще й погасити.

Можна провести розрахунки з іншого боку. Почати з кількості сміття, яке формується у селі. Візьмемо світову практику, яка стверджує, що на одну особу за рік припадає 600–800 кг сміття. Враховуючи, що це село, більш логічною буде цифра у 600 кг (0,6 тонни). Отже, за рік слід вивезти на полігон 1200 тонн, за місяць — 100 тонн. Для 5-тонного сміттєвоза — це 20 поїздок на місяць. Із таким навантаженням утримувати сміттєвоз недоречно. Тому варто запропонувати на відкритий конкурс надання послуг громаді з вивезення сміття, виходячи із цих реальних розрахунків. Ціни по Києву на вивезення сміття, як разові операції, становлять від 400 (контейнери) до 500 (із землі) грн за 5 тонн. Отже, при таких, досить високих цінах, отримаємо вартість вивезення сміття із села на місяць від 8 до 10 тис. грн, що становитиме у місяць на сім'ю 10–20 грн. Якщо спроектувати розрахунки на території поза Києвом, ця вартість буде в рази меншою.

Заключивши договір з компанією чи приватним підприємцем, рада отримає вивезення сміття і не матиме клопоту із комунальним підприємством, яке здебільшого буде збитковим і потребуватиме дотацій.

Земля як основний природний ресурс

Земля є дуже важливим ресурсом розвитку будь-якої адміністративно-територіальної одиниці. Проте варто розуміти, що земля, як така, стає ресурсом розвитку разом із головним ресурсом — людьми. Причому мова тут йде не тільки про те, що на землі працюють люди,

а й про те, що без людей, які приймають правильні рішення про використання земель, ефективність від такого використання та забезпечення розвитку громади чи регіону може бути не лише незначною, а й шкідливою.

Наприклад, якщо ваша громада розташована в мальовничому місці, має родовище мінеральної води чи чисте озеро – це є значним ресурсом, який може використовуватися дуже довго і різними поколіннями громади. Хоча варто розмістити тут свинокомплекс чи хімічне виробництво, які в короткотерміновій перспективі зможуть принести надходження до місцевого бюджету, це зруйнує стратегічну перевагу громади назавжди.

Саме тому підходити до використання земельного ресурсу слід дуже ґрунтовно, вивчити можливі альтернативні варіанти, оцінити ризики і можливості розвитку, пов'язані саме з таким використанням земель.

У цьому випадку ми знову повертаємося до питання стратегічного планування розвитку та просторового планування території, про що мова йшла вище. Розглянемо лише декілька визначальних підходів до використання земель та типових помилок, що допускаються при цьому органами місцевого самоврядування чи місцевими державними адміністраціями.

Відповідно до перехідних положень Земельного кодексу України землями у населених пунктах розпоряджаються органи місцевого самоврядування, а за межами населених пунктів – місцеві державні адміністрації.

Це було задумано ніби із благородною метою: не допустити розбазарювання земель органами місцевого самоврядування, на які держава не може настільки безпосередньо впливати, як на місцеві державні адміністрації.

Проте такий благородний підхід насправді не дав позитивного результату: землі навколо великих міст були роздані МДА під різні цілі, міста здебільшого затиснули приватною забудовою і позбулись значного ресурсу для розвитку.

Великою проблемою для залучення інвестицій в економіку міст та областей стала відсутність у містах земельних ділянок єдиним масивом у 15–20 га, які потрібні для розміщення серйозних виробництв. У більшості великих та середніх міст, у разі наявності (поки що) загалом достатньої кількості земельних ділянок, вони виявились настільки подрібненими, що говорити про їх інвестиційну привабливість не доводиться.

Тому **порада перша**: не подрібнюйте надмірно землі у промислових зонах міста. Не роздавайте землю хаотично, коли в межах одно-

го земельного масиву земель комунальної власності з'являються земельні ділянки приватної власності, що розривають весь земельний масив.

Орган місцевого самоврядування щодо земель комунальної власності може вчиняти різні дії, зокрема продати земельну ділянку на аукціоні і виручити за це значну суму коштів, залишити її у комунальній власності і використати під потреби громади, віддати в довгострокову оренду юридичній чи фізичній особі, передати у приватну власність фізичним особам під індивідуальну забудову безкоштовно згідно із законом.

Для кожної цієї дії є свої мотивації, свої переваги та недоліки. На початку періоду, коли органи місцевого самоврядування отримали право продажу земельних ділянок, у багатьох містах почали відбуватися земельні аукціони і значна частина земель таким чином змінила власника. Органи місцевого самоврядування отримали певні кошти, але ці кошти вже розійшлися, а із проданих земельних ділянок збирається лише незначна плата за землю.

Ті, хто не поспішав з аукціонами, віддав земельні ділянки в довгострокову оренду і, враховуючи постійне зростання орендної плати, отримує додаткові надходження до місцевого бюджету, які можна використати на розвиток.

Оренда землі регулюється законом *«Про оренду землі»* (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1998, № 46–47, ст. 280).

Декілька важливих речей із цього закону слід особливо пам'ятати.

1. Договір оренди може укладатися лише на підставі рішення органу влади: *«Укладення договору оренди земельної ділянки із земель державної або комунальної власності здійснюється на підставі рішення відповідного органу виконавчої влади або органу місцевого самоврядування – орендодавця, прийнятого у порядку, передбаченому Земельним кодексом України (2768-14), або за результатами аукціону»*¹⁸.

2. Строк дії договору оренди землі визначається за згодою сторін, але не може перевищувати 50 років¹⁹.

3. Розмір, форма та строки сплати орендної плати для земель комунальної та державної власності не можуть бути встановлені довільно, а визначаються з урахуванням Податкового кодексу, нормативних актів Кабінету Міністрів України.

4. Органи місцевого самоврядування, виконавчої влади, які здають в оренду земельні ділянки, зобов'язані повідомляти орга-

¹⁸ Частина 2 статті 16 Закону «Про оренду землі».

¹⁹ Частина 1 статті 19 Закону «Про оренду землі».

ни податкової служби про укладення таких договорів, їх зміну чи розірвання.

Порада друга. Не поспішайте продавати комунальні землі. Здавання земельних ділянок у оренду дає стабільний дохід, адже орендна плата є вищою від земельного податку, коригується на інфляційні коефіцієнти та може збільшуватися завдяки поліпшенню характеристик земельної ділянки (наприклад, асфальтування вулиці до ділянки чи прокладення каналізації є підставою для збільшення орендної плати).

Часто в Україні можна спостерігати в невеликих містечках чи селищах ситуацію, коли в них зовсім не залишилося вільних земель і навіть будувати житлові будинки вже ніде, не говорячи про відведення земель під виробництво чи індивідуальне житло. Також трапляється ситуація, коли в межах земель запасу селищної/сільської ради, особливо тих, що межують із містами, РДА вже віддала кілька земельних ділянок під індивідуальне житлове будівництво через використання перехідних положень Земельного кодексу про право розпорядження землями за межами населених пунктів. Часто така «самодіяльність» голови РДА веде до руйнування перспектив розвитку громади і щоб такого не відбувалося, ми радимо місцевій раді виступити ініціатором розроблення генерального плану свого населеного пункту і почати процес включення у межі населеного пункту додаткових земель, які забезпечать розвиток громади, будуть привабливими для потенційних власних та іноземних інвесторів.

Отже, **порада третя.** Якщо у вас немає генерального плану чи він безнадійно застарів, або у вас немає землі в населеному пункті, придатної для розвитку, негайно розпочинайте розроблення нового генерального плану і на його підставі починайте процес збільшення території селища, села, міста. Тут варто розуміти, що у випадку міста процес є дуже складним і тривалим, оскільки рішення в такому разі ухвалює Верховна Рада України.

Оскільки багато селищних та сільських рад складаються не з одного, а декількох населених пунктів, у них виникає додаткова проблема: яким чином і за які кошти виготовити декілька генпланів, адже законом «Про регулювання містобудівної діяльності» було скасовано такий вид містобудівної документації, як схема планування території сільради. У такому разі сільрадам слід ініціювати розроблення схем планування частини території району, які охоплюють ці сільради, у масштабі, достатньому для планування свого розвитку та встановлення статусу земельних ділянок.

Місцевий патріотизм (земляки)

Світова практика розвитку окремих громад підтверджує загальне правило: лише ті громади з невеликими природними ресурсами динамічно розвиваються і мають комфортні та безпечні умови проживання своїх мешканців, у яких існує і культивується місцевий патріотизм, де люди ототожнюють своє майбутнє з місцевою громадою, а більш важливими елементами підтримання порядку та збереження природного середовища є місцеві традиції, ніж юридичні правила.

Саме тому місцевий патріотизм, солідарність у громаді є важливим ресурсом розвитку. Культивування та підтримання місцевих традицій, самоорганізації людей, спільної праці, свят мають стати пріоритетом місцевої влади й авторитетних людей у кожній громаді.

Свято міста чи села має набути нового змісту – не можливості в черговий раз сп'яніти чи безкоштовно подивитись концерт заїжджої «зірки», а у святкових умовах поспілкуватись у громаді не лише із своїми сусідами, а й земляками, які досягли чогось у своєму житті і стали відомими у країні чи навіть за її межами.

Розуміючи, що у кожної людини є певна ностальгія за юними роками, за місцями, де вона народилася чи виросла, варто сприяти, аби ця ностальгія була спрямована в потрібному руслі. Запрошення на такі свята земляків, приділення їм додаткової уваги, наприклад, надання статусу «почесного громадянина» чи «шановного земляка», також створює для громади додаткові можливості у просуванні її інтересів на регіональному, національному чи, навіть, міжнародному рівнях.

Створення символіки громади, яка є зрозумілою для всіх, візуально гарною, з певною міфологічністю, та її широке застосування на урочистостях, змаганнях, вшануванні видатних земляків також сприяє формуванню місцевого патріотизму і приводить створення місцевої ідентичності, відмінності від інших, формування власного «бренду».

Власний інтернет-ресурс громади, району чи регіону може стати або хорошим стимулом регіонального розвитку, або його додатковою проблемою. Коли сайт створено на низькому рівні, коли він не інформативний, погано відкривається і не оновлюється належним чином – це одразу створює негативний образ не адміністратора сайту, а того, кого сайт представляє – громаду, район чи область. Навіть інформація у Вікіпедії може впливати на ставлення до громади. Нещодавно я шукав інформацію про невелике містечко в мережі Інтернет і на Вікіпедії була розміщена цікава інформація про минуле, а про сучасне було вказано таке: «Населення Ч., який ледь живо-

тіє, становить 2700 осіб. Про його колишню славу нагадують перекази сільчан та, хіба що, зруйновані свідчення панської величі». Прочитавши таке, навряд чи в якогось інвестора виявиться бажання сюди приїхати.

Донори

Ще один ресурс, який може бути доступним, але лише тим, хто активно шукає нові можливості, — міжнародні донорські організації та міжнародні програми, у першу чергу ЄС. У додатку 6 надано перелік міжнародних донорів та програм, які певною мірою надають підтримку органам місцевого самоврядування і громадам у вирішенні проблем розвитку.

Слід розуміти, що отримати фінансування можна лише на конкурсних засадах, підготувавши проект відповідно до вимог донора. Це не так просто виконати тим, хто не має достатнього досвіду і знань щодо підготовки проектів. Саме тому ресурсом можуть стати знання громадських організацій, які працюють з донорами та вміють писати реальні проекти. У партнерстві органів місцевого самоврядування та громадських організацій можуть бути створені дійсно конкурентоздатні проекти, які зможуть отримати фінансування від донорів.

НЕСТАНДАРТНИЙ ПОГЛЯД НА МІСЦЕВИЙ РОЗВИТОК ТА РЕСУРСИ²⁰

У більшості територіальних громад існує думка, що саме в їхній громаді найбільші проблеми і саме їхня громада має отримати від держави, області, спонсорів тощо додаткові ресурси, аби ці проблеми вирішити.

Якщо ми спробуємо зробити для громади, яка переживає не найкращі часи, карту власних проблем, то загалом вона матиме приблизно такий вигляд (звісно, для кожного випадку є свої варіації):

Безробіття – проблеми в сім'ях – п'янство батьків – бездоглядні діти – зростання насильства та злочинності – занепад середовища проживання (засмічені двори, зруйновані громадські приміщення) – зростання кількості людей на соціальних виплатах – соціальна апатія на низька активність громадян на виборах.

Цілком логічно, що такий сумний перелік дає підстави вимагати від органів, які опікуються цими проблемами, розширювати програми допомоги безробітним, посилювати відділок міліції, створювати службу у справах неповнолітніх чи притулок для дітей з проблемних родин, просити грошей на ремонт громадських/соціальних закладів, виступати за збільшення пенсій та інших соціальних виплат.

Проте навіть у разі досягнення певних результатів в отриманні додаткових фінансів для «нібито вирішення» цих проблем, вони не зникають, натомість формуються категорії людей, які орієнтуються винятково на виплати та зовнішнє втручання і коло проблем починає розвиватись по новій спіралі.

Ця ситуація особливо помітна у приміських кварталах великих американських міст, а тепер це стало великою проблемою і в Європі, таким же чином розвивається ситуація і в українських регіонах, особливо в тих громадах, що функціонували навколо одного/кількох однопрофільних підприємств, закриття яких стало катастрофою для громади. Це характерно не тільки для шахтарських містечок сходу України, а й для селищ навколо цукрозаводів чи сіл, які були осердям великих колгоспів.

Якщо продовжувати орієнтуватись винятково на потреби громади у вирішенні проблем, їх розв'язати навряд чи вдасться, адже ресурсів для цього завжди не вистачатиме, натомість відбувається звикання до зовнішнього втручання, зовнішніх субсидій і головним

²⁰ На основі українського досвіду та американських рецептів, викладених у книзі: Джон П. Кретцман, Джон Л. Малкнайт «Розбудова громад за рахунок внутрішніх ресурсів. Шлях до відкриття й мобілізації ресурсів громади»; переклад з англ. – К : Четверта хвиля, 2006. – 256 с.

завданням влади у громаді стає не розвиток, а пошук аргументів, що кожного року стає все гірше, аби отримати додаткові ресурси.

В українських реаліях закони, які встановлювали додаткові виплати для тих, хто проживають на забруднених від Чорнобильської катастрофи територіях чи в гірських населених пунктах, сформували цілі соціальні групи, у яких зникла будь-яка мотивація до саморозвитку та діяльності.

Альтернативою такому традиційному, фактично безперспективному шляху вирішення проблем через концентрацію на проблемах, у багатьох країнах світу та багатьох громадах стає новий підхід — концентрація на можливостях громади і стимулювання використання цих можливостей для розвитку.

Саме тому першим кроком на цьому альтернативному шляху має стати створення карти можливостей громади, наприклад:

У нашій громаді є:

школа, дитячий садок, професійно-технічне училище — у цих закладах працює талановитий вчитель фізики, тренер по волейболу, майстер вищого класу із зварювання металу;

православний та римо-католицький храм із шанованими людьми — священиками; бібліотека з доступом до Інтернету; підприємець, що налагодив виробництво; група підлітків, які об'єдналися у клуб; товариство мисливців та рибалок; земляки, які досягли високого статусу...такий перелік у різних громадах може бути різним, але обов'язково має бути складений і ми зможемо побачити, що не все так печально і є на що опертися у майбутній великій роботі з розвитку.

Отже, на відміну від традиційного підходу орієнтування на зовнішні ресурси для вирішення внутрішніх проблем громади, ми маємо спробувати застосувати новий підхід — розвиток громади, базований передусім на внутрішніх ресурсах, зорієнтований на вирішення внутрішніх проблем і побудований на довірі, місцевому патріотизмі та стосунках всередині громади.

Чому орієнтація на внутрішній ресурс є психологічно більш правильною, ніж орієнтація на ресурси зовнішні (дотації, допомоги, втручання)? Це, напевне, базується на людській природі. Те, що людина зробила сама, для неї більш цінне, ніж те, що вона отримала у подарунок; те, що куплено за власні зароблені гроші бережуть більше, ніж те, що подарували батьки чи надала держава. Як правило, приватні будинки завжди більш впорядковані, ніж ті, які надала держава, за власними автомобілями водії доглядають значно краще, ніж за службовими.

Саме тому, коли громада шукає та використовує власний ресурс, він використовується більш ефективно і до нього ставляться більш ошадливо.

Крім того, пошук та використання власного ресурсу дає змогу простіше залучити до нього і ресурс зовнішній. Не випадково у більшості країн світу, в ЄС фінансування з боку держави чи ЄС відбувається лише у разі, коли до реалізації місцевого проекту залучаються місцеві кошти. В Україні також існує така практика, особливо це характерно для конкурсів проектів органів місцевого самоврядування, що проводяться Державним фондом місцевого самоврядування (в минулому Фонд сприяння місцевому самоврядуванню при Президентові України). Фінансування проектів-переможців тут можливе лише за умов залучення місцевих коштів від 20 до 50% вартості проекту.

Проте загалом така практика не стосується більшості громад в Україні, мешканці таких громад навіть не знають про подібне чи не усвідомлюють, що вони стають учасниками такої практики, наприклад через спільне прокладання газогону чи водогону у власному селі, селищі.

Найважливішим компонентом цього способу розвитку громади є стосунки у громаді. Адже сконцентрувати ресурси у громаді можна лише в тому випадку, коли люди погодяться на спільну працю і будуть довіряти тим, хто відповідальний за використання цих ресурсів. Як правило, таку роботу в громаді має очолювати місцева влада (сільський, селищний, міський голова, місцева рада в особі її депутатів), але для створення кращого клімату довіри варто створити при раді громадський комітет, громадську раду... Незалежно від того, як таке утворення буде називатися, воно має відігравати важливу роль комунікації між владою та громадою, а також стати інтелектуальним майданчиком для обговорення та пошуку кращих варіантів розвитку для своєї громади.

Детально питання розвитку, орієнтованого на внутрішні ресурси, описано в книзі Джона П. Кретцмана, Джона Л. Малкнайта «Розбудова громад за рахунок внутрішніх ресурсів. Шлях до відкриття й мобілізації ресурсів громади», яку ми радимо всім прочитати.

На що слід звертати увагу?

Часто ми звикли на місцевому рівні звертатись до підприємців, які працюють у громаді, щоб отримати від них фінансову підтримку заходів місцевої влади: надання подарунків ветеранам на день Перемоги, фінансування феєрверка на день села/міста, закупівля обладнання для школи тощо. Така практика є повсякденною, але вона не може бути постійною чи надмірною. Зрештою підприємець відмовить у такій підтримці чи взагалі покине громаду. Тому тут потрібен баланс і відповідне справедливе відношення до підприємців, які працюють у громаді.

Пам'ятаючи про звернення до підприємців, ми забуваємо про старого вчителя історії, який уже давно на пенсії, саодикий, але ще має глибокі знання з місцевої історії, народознавства і може юним мешканцям громади наговорити в диктофон цікаві історії, які потім можна буде розмістити в Інтернеті чи за якими організувати розповідки чи відновлення якихось традицій.

Саме тому пошук і фіксація власних ресурсів громади має обов'язково включати фіксацію здібностей окремих людей, причому здібності можуть бути абсолютно різними. Це не обов'язково, наприклад, тільки добрий столяр чи зварювальник, це може бути природний організатор, який зможе переконати своїх сусідів зайнятися якоюсь справою.

Такий пошук здібностей можна формалізувати, аби потім було простіше зрозуміти, яким чином ці здібності можна використати. Урешті-решт ми отримаємо список унікальних людей у громаді, які мають унікальні²¹ здібності в різних сферах: освіті, медицині, народознавстві, техніці, підприємництві, традиціях тощо.

Збираючи таку інформацію про здібності та навички, можна виявити, що у громаді є достатньо жінок, які уміють шити, але про це не знають підприємці, які б могли організувати пошиття одягу при наявності працівників, котрі не потребують додаткової підготовки.

Потенційна участь у розвитку громади різних вікових та соціальних груп

Молодь

Часто саме молодь є об'єктом обґрунтованої критики у громаді за їхнє не зовсім корисне використання вільного часу, за сумнівні компанії, яких бояться інші люди, сутички між собою, наркоманію тощо.

Проте насправді молодь сьогодні – це майбутнє громади завтра. Молодь має ресурси, яких часто не мають дорослі з різних причин, і саме тому молодь може бути серйозним додатковим ресурсом місцевого розвитку.

Адже молодь:

- Має вільний час, принаймні значно більше, ніж дорослі, зайняті працею. Часто саме наявність вільного часу, який молодь не знає, як використати, є причиною її асоціальних вчинків.

Тому спроба використати вільний час молоді на розвиток гро-

²¹ Унікальність ми тут маємо на увазі досить умовно. Йдеться про межі всередині громади. Наприклад, місцевий поет, можливо, у межах країни не є унікальним, але для громади – це здобуток.

мади, а отже, на саморозвиток молоді, є вкрай важливою та потрібною і громаді, і молоді.

- Має нестандартні ідеї та навички, яких не мають дорослі. У малих містах та селах частина молоді володіє комп'ютерною грамотністю, має доступ до Інтернету, що може суттєво допомогти органам місцевого самоврядування в оволодінні новими знаннями і створенні образу громади у інтернет-просторі.
- Значна частина молодих людей прагне визнання, хоче бути відомими та зробити блискучу кар'єру. Це природне прагнення має бути використане для формування молодих людей, як лідерів громади. Тому залучення цих молодиків до роботи у різних сферах на користь громади також можливе і може дати додатковий ресурс розвитку. Наприклад, організація молодіжного клубу, спортивної команди, відновлення парку і т. п., це не тільки самореалізація молодої особи, а й поліпшення життя у громаді.
- Самоорганізація молоді, як приклад для інших категорій населення. Молоді люди, як правило, організовуються у стійкі компанії. На жаль, часто ця самоорганізація не приносить позитивних результатів. Використання природного прагнення молоді до самоорганізації для суспільного блага є позитивним впливом на громаду та на інші соціальні групи.

Отже, основним завданням щодо залучення молоді до місцевого розвитку є використання викладених вище позитивних рис молодих людей і включення молоді у ланцюжки взаємодії: молодь – місцева влада, молодь – місцевий бізнес, молодь – місцеві установи, молодь – інші соціальні групи у громаді.

Літні люди

Інша демографічна та соціальна група мешканців громади – це літні люди, з якими пов'язують старість, хвороби, соціальні виплати та соціальні послуги, скарги на всіх і на все. Насправді літні люди також можуть бути чималим ресурсом, якщо подивитися на їхні риси, характеристики та можливості з позитивного боку. Літні люди – це величезний досвід, унікальні знання в певних галузях чи сферах, традиції, які не можна і не бажано втратити.

Пам'ятаю, як брат мого діда у 80-річному віці продовжував займатись різьбленням по дереву та виготовляв своїм родичам на подарунки різноманітні різьблені вироби – хлібниці, підставки під посуд, шкатулки. За це грошей не брав і дуже бідкався, що його діти та онуки далеко і ніхто не перейняв його навичок роботи по дереву. Такі люди є важливим елементом професійної підготовки молоді і створення для молоді можливостей самозайнятості.

У кожній громаді можна знайти літніх людей, які в задоволення кілька днів чи годин на тиждень можуть працювати з молоддю чи давати своєрідні майстер-класи тим, хто хоче чогось навчитись від цих людей.

Творчі особистості та відомі митці

Ще одним важливим ресурсом громади є творчі люди та люди, що досягли у сфері мистецтва видатних досягнень, які походять із громади чи живуть у громаді.

Звісно, складно розраховувати, що художник, полотно якого продаються за десятки тисяч доларів, проживатиме і далі у громаді з поганими умовами життя, але його ім'я може стати символом для дітей, які займаються малюванням у школі, а репродукції його картин у сільраді чи клубі – стимулом до саморозвитку.

Проте мистецькі речі орієнтуються на різні фокусні групи і є різного рівня вартості. Тому слід використовувати всі можливості. На Вінниччині є давнє село, де виходять на поверхню поклади пісковика, який полюбляють скульптури. Місцева громада це використовує у дуже цікавий спосіб. Там періодично збираються мистецькі табори скульпторів, які безкоштовно отримують кам'яні заготовки для своїх робіт, виготовляють скульптури, які потім залишаються у місцевому парку. Привабливість цього парку щораз зростає, так само, як зростає привабливість у таких мистецьких акціях, що створює для села додаткову капіталізацію земель, нерухомості, стимулює надходження до місцевого бюджету. Підтримка таких митців і їхніх заходів, створення інтернет-сторінки, де можна придбати чи замовити виготовлення якоїсь роботи, – недорогі вкладення, які сприяють розвитку.

Крім того, встановлення співпраці між митцями та місцевим бізнесом також може дати хороші результати: оформлення кафе чи зали дискотеки, створення торгової марки, використання створених митцями образів та робіт для реклами продукції тощо.

Громадські організації та неформальна самоорганізація громадян

Практично в кожній громаді є формальні чи неформальні громадські об'єднання – громадські організації чи самоорганізація осіб. Вище ми частково говорили про використання здатності молоді до самоорганізації, але в широкому плані тут мова може йти не тільки про молодь чи досвічені громадські організації.

Для України характерне явище, коли громадські організації отримують фінансування своєї діяльності з боку іноземних донорів

на конкурсній основі. Це не тільки добрий досвід для громадської організації, а й додатковий ресурс для громади в цілому. Адже, наприклад, отримати кошти від державного органу – Державного фонду сприяння місцевому самоврядуванню – можна винятково через подання проекту. Форма подання дуже подібна до форми, до якої звикли громадські організації, адже це форма стандартної проектної заявки фонду «Відродження». Тому використати досвід громадськості через допомогу у підготовці заявки від органу місцевого самоврядування дуже корисно.

Можна використовувати й інші громадські ініціативи. Наприклад, у вашій громаді є кілька людей, що кохаються на квітах, інші – займаються збиранням старожитностей, є група мисливців та рибалок тощо. У кожній такої групи є власний інтерес, який можна показати всій громаді, дати можливість їм показати свої досягнення на дні села чи якомусь фестивалі, використати їхні ідеї для вирішення якоїсь місцевої проблеми.

Наприклад, рибалки зацікавлені, аби у річку не виливались нечистоти та у прибережній смузі протягом літа не розпивали алкоголь, мисливці – аби у лісі не палили багаття. Проте в цьому також є інтерес громади.

Крім того, люди можуть самостійно збирати певні кошти на вирішення конкретної проблеми: упорядкування цвинтаря, підсаджування дерев у місцевому парку тощо. Може бути створений фонд розвитку громади, який акумулює кошти на більш серйозні проекти.

Це лише невеликий перелік нових ресурсів, які можуть бути залучені до розвитку громади, якщо нестандартно підходити до пошуку ресурсів. Ви можете за цією підказкою у своїй громаді віднайти й інші види місцевих ресурсів, які допоможуть вам реалізуватися.

Запитання для самоперевірки та додаткового вивчення

1. Які ресурси для місцевого розвитку ви знаєте?
2. Яким чином можна збільшити територію громади?
3. З яких основних джерел формуються доходи місцевого бюджету громади?
4. Які новітні ресурси для місцевого розвитку ви можете назвати?
5. У чому суть такого ресурсу, як місцевий патріотизм?

Визначення сильних та слабких сторін для Хмельницької області

Сильні сторони

1. Географічне розміщення у помірному кліматі, розтягненість області із півночі на південь, що мінімізує ризику для сільського господарства.
2. Розміщення Хмельницького на перехресті доріг та найоптимальніший відстані від обласних центрів: Тернополя, Чернівців, Рівного, Вінниці, що створює можливості перетворення Хмельницького на міжрегіональний логістичний центр.
3. Наявність на півдні, півночі та заході області досить потужних міст, що створює можливості прискореного розвитку всієї території області.
4. Достатня забезпеченість (надлишок) електроресурсами завдяки ХАЕС.
5. Наявність природних ресурсів, корисних копалин (глина, піски, торф, вапняки) для розвитку промисловості будівельних матеріалів та місцевого будівництва.
6. Значні запаси мінеральних вод типу Нафтуся та радонових.
7. Низьке екологічне навантаження, наявність великих природоохоронних територій.
8. Значна кількість підприємств, які швидко адаптуються в нових економічних умовах.
9. Значна кількість об'єктів архітектурної, історико-культурної спадщини.

Слабкі сторони

1. Значна частка населення старшого за працездатний вік.
2. Значні міжрайонні дисбаланси у розвитку економіки, освіти, культури, охорони здоров'я.
3. Низький рівень розвитку економіки: низький показник ВРП на душу населення, низький рівень експорту.
4. Низький рівень іноземних та внутрішніх інвестицій.
5. Проходження основних міжнародних транспортних коридорів поза межами області.
6. Відсутність схеми планування області.
7. Недостатньо кваліфікованої робочої сили для нових виробництв, структура професійної підготовки не відповідає потребам економіки області.
8. Переважна не залученість місцевих наукових кадрів та дослідницької бази до економічного розвитку області, відірваність науки від виробництва.
9. Низький рівень урбанізації області.

Сильні сторони

10. Мононаціональний склад населення, низький рівень злочинності, що забезпечує область від суспільної нестабільності.

Можливості

1. Зростання попиту на продовольство на світовому ринку, що стимулюватиме розвиток АПК.
2. Зростання попиту на екологічно чисту продукцію АПК.
3. Зменшення запасів чистої питної води в Україні та Європі підтримуватиме попит на мінеральні води області.
4. Економічна глобалізація призводить до пошуку нових об'єктів інвестування, зокрема розширення виробництв (у т. ч. машинобудівних) з Євросоюзу до країн-сусідів.
5. Зростання популярності сільського, зеленого, культурного, світоглядного туризму серед населення України та Європи.
6. Зростання вартості енергоносіїв підвищуватиме рентабельність альтернативної та атомної енергетики.
7. Економічні реформи в країні (спрощення дозвільної системи, сприяння залученню інвестицій, дешеві кредити під державні гарантії).

Слабкі сторони

10. Слабка інформатизація (окремі райони не мають доступу до Інтернету, мало центрів відкритого доступу до Інтернету, незначна представленість області в Інтернеті)
11. Не раціональна структура сільського господарства області, що веде до низької зайнятості сільського населення.
12. Відсутність автентичності, туристичного бренду області.
13. Низький рівень промислового виробництва.
14. Низький рівень використання місцевих корисних копалин та природних ресурсів.

Загрози

1. Відсутність системних структурних реформ в Україні.
2. Відтік кваліфікованих кадрів за межі області.
3. Корупція.
4. Введення додаткових обмежень для роботи підприємств.
5. Нестабільність національної валюти.
6. Обмежені фінансові ресурси для розвитку області.
7. Загроза екологічної катастрофи, пов'язана з ризиком аварії на ХАЕС.

Сильні сторони

8. Відкриття ринків Росії стимулюватиме розвиток легкої, обробної промисловості, машинобудування.
9. Можливе прийняття рішення про будівництво транспортного коридору через територію області (Румунія – Польща – Балтія)
10. Збільшення обсягів будівництва після економічної кризи.
11. Децентралізація професійно-технічної освіти.

Слабкі сторони

8. Тенденція до зростання структурного дисбалансу області (залежність економіки від роботи ХАЕС та с/г сектору).

SWOT-матриця Хмельницької області

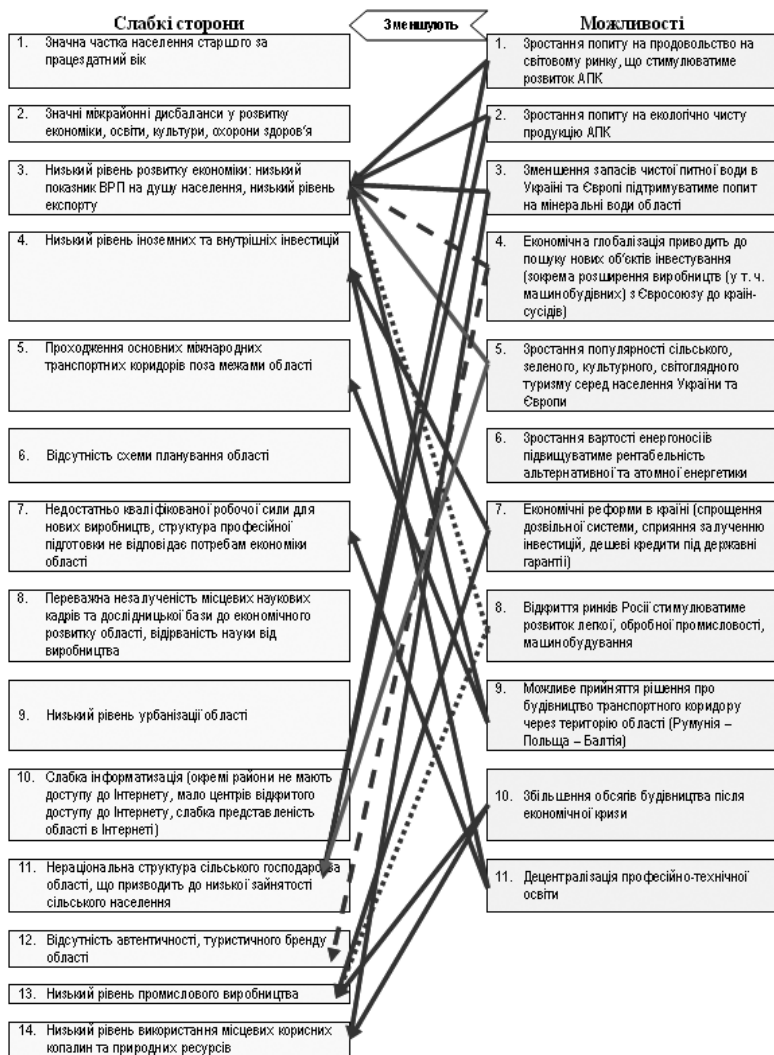
Порівняльні переваги Можливості

1. Зростання попиту на продовольство на світовому ринку, що стимулюватиме розвиток АПК
2. Зростання попиту на екологічно чисту продукцію АПК
3. Зменшення запасів чистої питної води в Україні та Європі підтримуватиме попит на мінеральні води області
4. Економічна глобалізація приводить до пошуку нових об'єктів інвестування (зокрема розширення виробництв (у т. ч. машинобудівних) з Єврозоною до країн-сусідів)
5. Зростання популярності сільського, зеленого, культурного, світоглядного туризму серед населення України та Європи
6. Зростання вартості енергоносіїв підвищуватиме рентабельність альтернативної та атомної енергетики
7. Економічні реформи в країні (спрощення дозвольної системи, сприяння залученню інвестицій, дешеві кредити під державні гарантії)
8. Відкриття ринків Росії стимулюватиме розвиток лесої, обробної промисловості, машинобудування
9. Можливе прийняття рішення про будівництво транспортного коридору через територію області (Румунія – Польща – Балтія)
10. Збільшення обсягів будівництва після економічної кризи
11. Децентралізація професійно-технічної освіти

Підприємство

Сильні сторони

1. Географічне розміщення у помірному кліматі, розтапненість області із півночі на південь, що мінімізує ризики для сільського господарства
2. Розміщення Хмельницького на перехресті доріг та найоптимальнішій відстані від обласних центрів: Тернополя, Чернівців, Рівного, Вінниці, що створює можливості перетворення Хмельницького на мікрорегіональний логістичний центр
3. Наявність на півдні, півночі та заході області досить потужних міст, що створює можливості прискореного розвитку всієї території області
4. Достатня забезпеченість (надлишок) електроресурсами завдяки ХАЕС
5. Наявність природних ресурсів, корисних копалин (глина, пісок, торф, вапняки) для розвитку промисловості будівельних матеріалів та місцевого будівництва.
6. Значні запаси мінеральних вод типу «Нафтуся» та «радонових»
7. Низьке екологічне навантаження, наявність великих природоохоронних територій
8. Значна кількість підприємств, які швидко адаптуються в нових економічних умовах
9. Значна кількість об'єктів архітектурної, історико-культурної спадщини.
10. Мононаціональний склад населення, низький рівень злочинності, що убезпечує область від суспільної нестабільності.

**Стратегічні цілі, операційні цілі та завдання
Стратегії регіонального розвитку
Хмельницької області
(проект, 2011 рік)**

<i>Стратегічна ціль 1. Диверсифікація структури економіки області та поліпшення діяльності економічних суб'єктів</i>	
Операційні цілі	Заходи
Розвиток інноваційного та конкурентного виробничого сектору	Поліпшення адаптивності людських ресурсів до секторів розвитку регіональної економіки
	Зміцнення інноваційної спроможності, яка відповідає потребам виробництва
	Поліпшення середовища залучення інвестицій для збільшення експорту регіональної продукції
Зміцнення малого і середнього бізнесу (МСБ) та підприємництва	Поліпшення схем підтримки МСБ та підприємців (особливо для початківців)
	Розбудова мереж, галузевих і територіальних кластерів із міцним зв'язком із інноваційними та ноу-хау центрами
	Розбудова інфраструктури підтримки МСБ
Промоція регіональної економіки, продукції та інвестиційного потенціалу	Розбудова спроможності для створення нової продукції
	Підтримка модернізації технологій та виробничих процесів
	Промоція регіональної економіки та послуг інвесторам
<i>Стратегічна ціль 2. Реалізація туристичного потенціалу регіону</i>	
Операційні цілі	Заходи
Відродження та розбудова туристичного та відпочинкового потенціалу	Створення умов для розвитку архітектурного, історичного та етнічного потенціалу

	Розроблення туристичних об'єктів, продуктів та мереж
	Реалізація потенціалу відпочинкового, рекреаційного та спортивного туризму
	Уможливлення доступу до фінансових ресурсів
Розроблення туристичних продуктів та поліпшення туристичної спроможності регіону	Створення інституційної підтримки розвитку туризму
	Поліпшення туристичної інфраструктуру та транспорту
	Зміцнення туристичної спроможності у селах та малих містах
	Промоція регіонального туристичного потенціалу
	Збереження навколишнього середовища
Стратегічна ціль 3.	
<i>Розвиток сільських територій та територій навколо міст регіону</i>	
Операційні цілі	Заходи
Підвищення продуктивності сільськогосподарського сектору	Удосконалення організації ринку для с/г продукції та забезпечення зв'язку між містами і сільськими територіями
	Поліпшення послуг, спроможності та технологій для забезпечення стабільності малих фермерів
	Організація мереж с/г кооперативів
	Уможливлення доступу до фінансової підтримки
Розвиток можливостей для диверсифікації економіки (доходів) села	Створення можливостей щодо розвитку МСБ та ремесел у сільських територіях
	Збереження та промоція сільських традицій та продуктів
Поліпшення сталості розвитку сіл та малих міст (запобігання міграції молоді у міста)	Створення умов для повернення молоді у село
	Організація та розвиток сільських громад
	Підтримка розбудови мережі сіл та малих міст для реалізації спільних інтересів

Стратегічна ціль 4. Забезпечення зростання регіонального потенціалу (вирішення наскрізних проблеми)	
Операційні цілі	Заходи
Забезпечення територіальної єдності регіональної економіки	Розвиток мультимодального транспорту та дистрибуційних центрів у визначених центрах зростання
	Розвиток дорожньої інфраструктури (забезпечення зв'язку із європейським транспортним коридором)
	Поліпшення та уможливлення транскордонної, внутрішньорегіональної та міжрегіональної співпраці
Поліпшення адаптивності людей до потреб економіки і непродуктивних секторів	Поліпшення співпраці між центрами знань (університетами та інститутами), промисловими та с/г підприємствами та іншими суб'єктами у сфері технологій та інновацій
	Поліпшення системи та інструментів організації ринку праці
	Промоція можливостей здобуття додаткової освіти і мотивування маргінальних груп до поліпшення знань і вмінь
Забезпечення сталості навколишнього середовища регіону	Розвиток спроможності із збереження навколишнього середовища
	Поліпшення інфраструктури збереження навколишнього середовища
	Поліпшення навколишнього середовища озер, лісів, с/г територій
	Очищення території області від сміття та відходів
Продовження тривалості активного періоду життя людини	Розвиток масової фізичної культури та спорту серед дітей та молоді
	Посилення участі громадян у збереженні власного здоров'я
	Зниження легеневих та серцево-судинних захворювань завдяки профілактичним оглядам та впровадженню здорового способу життя
Поліпшення рівня комфортності та безпечності проживання у містах та селах	Забезпечення населення якісною питною водою

	Впровадження та підтримка самоорганізації населення щодо організації в поселеннях надання базових послуг із збирання та утилізації сміття
	Посилення участі органів місцевого самоврядування та самоорганізації населення у профілактиці побутових правопорушень та взаємодії з правоохоронними органами
	Упорядкування в громадах продажу алкогольних та тютюнових виробів
Формування відповідальності мешканців регіону за його розвиток та процвітання	Підтримання та впровадження у систему початкової та середньої освіти нових підходів з вивчення краю, його традицій та можливостей
	Підтримання активності громад у їх діяльності із збереження історичної та культурної спадщини та природного середовища у громадах
	Збереження та поліпшення екологічної ситуації на малих річках та в зелених зонах у містах і селах за участю місцевих мешканців
	Формування громадського запиту на несприйняття алкоголізму, наркоманії, інших шкідливих звичок

Перелік інтернет-адрес обласних рад та обласних державних адміністрацій, інформація про наявність стратегій регіонального розвитку

№ п/п	Назва області	Інтернет-адреса обласної ради	Інтернет-адреса обласної державної адміністрації	Інтернет-адреса обласного управління статистики	Наявність стратегії та назва
1.	Вінницька	www.vinrada.gov.ua	http://www.vin.gov.ua/	http://www.vn.ukrstat.gov.ua/	Стратегія регіонального розвитку Вінницької області на період до 2015 року
2.	Волинська	http://volynrada.gov.ua/	http://www.voladm.gov.ua/	http://www.lutsk.ukrstat.gov.ua/	Стратегія економічного і соціального розвитку Волинської області на 2004–2015 роки
3.	Дніпропетровська	http://oblrada.dp.ua	http://www.adm.dp.ua/	http://dneprstat.gov.ua/	Комплексна стратегія розвитку Дніпропетровської області на період до 2015 року
4.	Донецька	http://sovet.donbass.com/	http://www.donoda.gov.ua/	http://www.donetsksat.gov.ua/	Стратегія економічного і соціального розвитку Донецької області на період до 2015 року
5.	Житомирська	http://www.oblrada.zhitomir.ua	http://www.zhitomir-region.gov.ua /	http://www.zt.ukrstat.gov.ua/	Стратегія розвитку Житомирської області на період до 2015 року
6.	Закарпатська	www.zakarpattara.gov.ua	http://www.carpathia.gov.ua/	http://www.stat.uz.ua/	Регіональна стратегія розвитку Закарпатської області до 2015 року
7.	Запорізька	www.rada.zp.ua	http://www.zoda.gov.ua/	http://www.zp.ukrstat.gov.ua/	Стратегія регіонального розвитку Запорізької області на період до 2015 року (зі змінами та доповненнями)

№ п/п	Назва області	Інтернет-адреса обласної ради	Інтернет-адреса обласної державної адміністрації	Інтернет-адреса обласного управління статистики	Наявність стратегії та назва
8.	Івано-Франківська	www.ogada.if.ua	http://www.if.gov.ua/	http://stat.if.ukrtel.net/	Стратегія економічного та соціального розвитку територій області до 2015 року
9.	Київська	http://kog.gov.ua/	http://www.kyiv-obl.gov.ua/	http://oblstat.kiev.ukrstat.gov.ua/content/	№ 1131 від 29 грудня 2006 року «Про проект Стратегії розвитку Київської області на період до 2015 року» (цей документ повинен мати у додатку текст «Стратегії», але посилення не працює). Стратегія розвитку Київської області на період до 2015 року (можна знайти назву, але документ завантажити неможливо)
10.	Кіровоградська	http://www.oblrada.kirovograd.ua/	http://kr-admin.gov.ua/	http://www.kirstat.kr.ua/	Стратегія економічного та соціального розвитку Кіровоградської області на період до 2015 року
11.	Луганська	http://oblrada.lg.ua/	http://www.loga.gov.ua/	http://www.lugastat.lg.ua/	Стратегія економічного та соціального розвитку Луганської області на період до 2015 року
12.	Львівська	www.oblrada.lviv.ua	http://www.loda.gov.ua/	http://www.stat.lviv.ua/	Стратегія розвитку Львівської області до 2015 року
13.	Миколаївська	http://www.oblrada.mk.ua/	http://www.oga.mk.ua/	http://stat.nk.ukrstat.k.net/	Стратегія економічного та соціального розвитку Миколаївської області на період до 2015 року

№ п/п	Назва області	Інтернет-адреса обласної ради	Інтернет-адреса обласної державної адміністрації	Інтернет-адреса обласного управління статистики	Наявність стратегії та назва
14.	Одеська	http://oblrada.odessa.gov.ua	http://oda.odessa.gov.ua/	http://www.od.ukrstat.gov.ua/	Стратегія економічного та соціального розвитку Одеської області на період до 2015 р.
15.	Полтавська	www.oblrada.pl.ua	http://www.adm-pl.gov.ua/	http://poltavastat.pi.net.ua/	У сесія V скликання рішення обласної ради від 29 листопада 2006 року. Стратегія розвитку Полтавської області на період до 2015 року (текст документа недоступний)
16.	Рівненська	http://oblrada.rv.ua/	http://www.rv.gov.ua/	http://www.oblstat.rivne.com/vne.com/ (не можливо завантажити)	Стратегія економічного та соціального розвитку Рівненщини до 2015 року
17.	Сумська	www.oblrada.sumy.ua	http://www.state-gov.sumy.ua/	http://www.sumystat.sumy.ua/	Стратегія економічного і соціального розвитку Сумської області на період до 2015 року «Нова Сумщина – 2015»
18.	Тернопільська	www.oblrada.te.ua	http://www.adm.gov.te.ua/	http://www.temstat.im.net.ua/	Стратегія розвитку Тернопільської області на період до 2015 року
19.	Харківська	http://www.oblrada.kharkov.ua/	http://www.kharkivoda.gov.ua/	http://uprstat.kharkov.ukrstat.net/ua/index.html	Стратегія сталого розвитку Харківщини на період до 2020 року (інформація розміщена на сайті ОДА)
20.	Херсонська	http://oblrada.ks.ua	http://www.oda.kherson.ua/	http://www.ks.ukrstat.gov.ua/	Стратегія економічного та соціального розвитку Херсонської області до 2015 року

№ п/п	Назва області	Інтернет-адреса обласної ради	Інтернет-адреса обласної державної адміністрації	Інтернет-адреса обласного управління статистики	Назва стратегії та назва
21.	Хмельницька	www.oblrada.km.ua	http://www.adm.km.ua/	http://www.km.ukrstat.gov.ua/ukr/index.htm	Стратегія регіонального розвитку Хмельницької області на 2011–2020 роки (затверджено рішенням Хмельницької обласної ради від 18 травня 2011 року № 24-4/2011)
22.	Черкаська	www.oblrada.ck.ua	http://www.oda.ck.ua/	http://www.ck.ukrstat.gov.ua/	Стратегія розвитку Черкаської області на період до 2015 року
23.	Чернівецька	www.oblrada.cv.ua	http://www.oda.cv.ua/	http://www.cv.ukrstat.gov.ua/	Стратегія розвитку Чернівецької області на період до 2015 року
24.	Чернігівська	www.chernihiv-oblrada.gov.ua	http://cg.gov.ua/	http://chernigivstat.gov.ua/	Стратегія соціально-економічного розвитку Чернігівської області на період до 2015 року

Словник найбільш вживаних термінів та понять у цьому модулі

А

Акти місцевої ради

Рада в межах своїх повноважень ухвалює нормативні та інші акти у формі рішень.

Рішення ради приймається на її пленарному засіданні після обговорення більшістю депутатів від загального складу ради, крім випадків, передбачених цим Законом. При встановленні результатів голосування до загального складу сільської, селищної, міської ради включається сільський, селищний, міський голова, якщо він бере участь у пленарному засіданні ради, і враховується його голос.

(Стаття 59. Закон «Про місцеве самоврядування в Україні»)

Акти виконавчого комітету ради

Виконавчий комітет сільської, селищної, міської, районної у місті (у разі її створення) ради в межах своїх повноважень ухвалює рішення. Рішення виконавчого комітету приймаються на його засіданні більшістю голосів від загального складу виконавчого комітету і підписуються сільським, селищним, міським головою, головою районної у місті ради.

(Стаття 59. Закон «Про місцеве самоврядування в Україні»)

Акти сільського, селищного, міського голови

Сільський, селищний, міський голова, голова районної у місті, районної, обласної ради в межах своїх повноважень видає розпорядження.

(Стаття 59. Закон «Про місцеве самоврядування в Україні»)

Адміністративно-територіальна одиниця – область, район, місто, район у місті, селище, село.

(Стаття 1. Закон «Про місцеве самоврядування в Україні»)

Асоційований член кооперативу – фізична чи юридична особа, що зробила пайовий внесок і користується правом дорадчого голосу в кооперативі. (Стаття 1. Основні поняття. Закон України «Про сільськогосподарську кооперацію» (*Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1997, N 39, ст.26*))

Аукціон – конкурентний спосіб продажу майнових паїв, який полягає у передачі права власності покупцю, який запропонував у ході торгів найвищу ціну. (Наказ Міністерства аграрної політики України «Порядок продажу на публічних торгах майнових паїв членів колективних сільськогосподарських підприємств» № 14 від 28.01.2003 р.)

Б

Бенефіціар – центральний орган виконавчої влади, Рада Міністрів Автономної Республіки Крим, обласна, Київська, Севастопольська міська держадміністрація, до компетенції яких належить реалізація державної політики у відповідній галузі чи регіоні, де передбачається впровадження проекту (програми), що заінтересована в результатах виконання проекту (програми). (Постанова Кабінету Міністрів України від 15 лютого 2002 р. № 153 «Порядок залучення, використання та моніторингу міжнародної технічної допомоги»)

Бюджет місцевого самоврядування (місцевий бюджет) – план утворення і використання фінансових ресурсів, необхідних для забезпечення функцій та повноважень місцевого самоврядування.

(Стаття 1. Закон «Про місцеве самоврядування в Україні»)

Бюджет розвитку – доходи і видатки місцевого бюджету, які утворюються і використовуються для реалізації програм соціально-економічного розвитку, зміцнення матеріально-фінансової бази.

(Стаття 1. Закон «Про місцеве самоврядування в Україні»)

Бюджет місцевого самоврядування (місцевий бюджет) – план утворення і використання фінансових ресурсів, необхідних для забезпечення функцій та повноважень місцевого самоврядування.

(Стаття 1. Закон «Про місцеве самоврядування в Україні»)

Будівельний паспорт визначає комплекс містобудівних та архітектурних вимог до розміщення і будівництва індивідуального (садибного) житлового будинку, садового, дачного будинку не вище двох поверхів (без урахування мансардного поверху) з площею до 300 квадратних метрів, господарських будівель і споруд, гаражів, елементів благоустрою та озеленення земельної ділянки.

(Стаття 27. Закон України «Про регулювання містобудівної діяльності»)

Будівельні норми, державні стандарти, норми і правила встановлюють комплекс якісних та кількісних показників і вимог, які регламентують розроблення і реалізацію містобудівної документації, проектів конкретних об'єктів з урахуванням соціальних, природно-кліматичних, гідрогеологічних, екологічних та інших умов і спрямовані на забезпечення формування повноцінного життєвого середовища та якнайкращих умов життєдіяльності людини.

(Стаття 16. Закон України «Про основи містобудування» (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, № 52, ст. 683))

В

Виконавчі органи рад – органи, які відповідно до Конституції України та цього Закону створюються сільськими, селищними, міськими, районними в містах (у разі їх створення) радами для здійснення виконавчих функцій і повноважень місцевого самоврядування у межах, визначених цим та іншими законами.

(Стаття 1. Закон «Про місцеве самоврядування в Україні»)

Виконавчий комітет сільської, селищної, міської, районної у місті ради

Виконавчим органом сільської, селищної, міської, районної у місті (у разі її створення) ради є виконавчий комітет ради, який утворюється відповідною радою на строк її повноважень. Після закінчення повноважень ради, сільського, селищного, міського голови, голови районної у місті ради її виконавчий комітет здійснює свої повноваження до сформування нового складу виконавчого комітету.

(Стаття 51. Закон «Про місцеве самоврядування в Україні»)

Відділи, управління та інші виконавчі органи сільської, селищної, міської, районної у місті ради

Сільська, селищна, міська, районна у місті (у разі її створення) рада у межах затверджених нею структури і штатів може створювати відділи, управління та інші виконавчі органи для здійснення повноважень, що належать до відання виконавчих органів сільських, селищних, міських рад.

Відділи, управління та інші виконавчі органи ради є підзвітними і підконтрольними раді, яка їх утворила, підпорядкованими її виконавчому комітету, сільському, селищному, міському голові, голові районної у місті ради.

(Стаття 54. Закон «Про місцеве самоврядування в Україні»)

Відповідальна особа – фізична особа, яка призначена реципієнтом (бенефіціаром) для організації робіт, пов’язаних з реалізацією проекту (програми), та яка безпосередньо готує звіти для подання Міністерству економічного розвитку і торгівлі.

(Постанова Кабінету Міністрів України від 15 лютого 2002 р. № 153 «Порядок залучення, використання та моніторингу міжнародної технічної допомоги»)

Виконавець – будь-яка особа (резидент або нерезидент), що має письмову угоду з донором або уповноваженою донором особою та забезпечує реалізацію проекту (програми).

(Постанова Кабінету Міністрів України від 15 лютого 2002 р. № 153 «Порядок залучення, використання та моніторингу міжнародної технічної допомоги»)

Виробничий кооператив – кооператив, який утворюється шляхом об’єднання фізичних осіб для спільної виробничої або іншої господарської діяльності на засадах їх обов’язкової трудової участі з метою одержання прибутку.

(Стаття 2. Закон України «Про кооперацію» (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2004, № 5, ст.35))

Вступний внесок – внесок фізичної або юридичної особи в грошовій формі понад пай при вступі в кооператив для організаційного забезпечення його діяльності в розмірах, встановлених статутом. Вступний внесок зараховується в неподільний фонд і у разі виходу з кооперативу не повертається.

(Стаття 1. Закон України «Про сільськогосподарську кооперацію» (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1997, № 39, ст. 261))

Г

Генеральна схема планування території України (3059-14) – містобудівна документація, що визначає концептуальні вирішення планування та використання території України.

(Стаття 1. Закон України «Про регулювання містобудівної діяльності»)

Генеральний план населеного пункту – містобудівна документація, що визначає принципові вирішення розвитку, планування, забудови та іншого використання території населеного пункту.

(Стаття 1. Закон України «Про регулювання містобудівної діяльності»)

Громадські слухання

Територіальна громада має право проводити *громадські слухання* – зустрічатися з депутатами відповідної ради та посадовими особами місцевого самоврядування, під час яких члени територіальної громади можуть заслуховувати їх, порушувати питання та вносити пропозиції щодо питань місцевого значення, що належать до відання місцевого самоврядування.

(Стаття 13. Закон «Про місцеве самоврядування в Україні»)

Д

Делеговані повноваження – повноваження органів виконавчої влади, надані органам місцевого самоврядування законом, а також повноваження органів місцевого самоврядування, які передаються відповідним місцевим державним адміністраціям за рішенням районних, обласних рад.

(Стаття 1. Закон «Про місцеве самоврядування в Україні»)

Делеговані повноваження органу самоорганізації населення – повноваження сільської, селищної, міської, районної у місті (у разі її створення) ради, якими вона додатково наділяє орган самоорганізації населення.

(Стаття 2. Закон «Про органи самоорганізації населення»)

Депресивна територія – регіон чи його частина (район, місто обласного, республіканського в Автономній Республіці Крим значення), що визнаються депресивними за умов та у порядку, визначених цим Законом.

(Стаття 1. Закон України «Про стимулювання розвитку регіонів»)

Депутат ради

Повноваження депутата ради починаються з моменту офіційного оголошення відповідною територіальною виборчою комісією на сесії ради рішення про підсумки виборів та визнання повноважень депутатів і закінчуються в день першої сесії ради нового скликання. Повноваження депутата можуть бути припинені достроково у випадках, передбачених законом.

Депутат представляє інтереси всієї територіальної громади, має всю повноту прав, що забезпечують його активну участь у діяльності ради та утворюваних нею органів, несе обов'язки перед виборцями, радою та її органами, виконує їх доручення. Депутат,

крім секретаря ради, повинен входити до складу однієї з постійних комісій ради.

(Стаття 49. Закон «Про місцеве самоврядування в Україні»)

Депутат місцевої ради – представник інтересів територіальної громади, виборців свого виборчого округу.

Депутат сільської, селищної, міської, районної у місті, районної, обласної ради (далі – депутат місцевої ради) є представником інтересів територіальної громади села, селища, міста чи їх громад, який відповідно до Конституції України (254к/96-ВР) і Закону України «Про вибори депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів» (14/98-ВР) обирається на основі загального, рівного, прямого виборчого права шляхом таємного голосування на строк, встановлений Конституцією України (254к/96-ВР).

Депутат місцевої ради як представник інтересів територіальної громади, виборців свого виборчого округу зобов'язаний виражати і захищати інтереси відповідної територіальної громади та її частини – виборців свого виборчого округу, виконувати їх доручення в межах своїх повноважень, наданих законом, брати активну участь у здійсненні місцевого самоврядування.

(Стаття 2. Закон «Про статус депутатів місцевих рад»)

Депутатське звернення – викладена в письмовій формі вимога депутата місцевої ради з питань, пов'язаних з його депутатською діяльністю, до місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування та їх посадових осіб, а також керівників правоохоронних та контролюючих органів, підприємств, установ та організацій незалежно від форми власності, розташованих на території відповідної ради, здійснити певні дії, вжити заходів чи дати офіційне роз'яснення з питань, віднесених до їх компетенції.

(Стаття 13. Закон «Про статус депутатів місцевих рад»)

Депутатський запит – це підтримана радою вимога депутата місцевої ради до посадових осіб ради і її органів, сільського, селищного, міського голови, керівників підприємств, установ і організацій незалежно від форми власності, які розташовані або зареєстровані на відповідній території, а депутата міської (міста обласного значення), районної, обласної ради – також до голови місцевої державної адміністрації, його заступників, керівників відділів і управлінь з питань, які віднесені до відання ради.

(Стаття 21. Закон «Про статус депутатів місцевих рад»)

Депутатське запитання – це засіб одержання депутатом місцевої ради інформації або роз’яснення з тієї чи іншої проблеми. Відповідь на запитання може бути оголошено на сесії ради або дано депутату місцевої ради в індивідуальному порядку. Запитання не включається до порядку денного сесії, не обговорюється і рішення по ньому не приймається.

(Стаття 21. Закону «Про статус депутатів місцевих рад»)

Депутатські групи

Для спільної роботи по здійсненню депутатських повноважень у виборчих округах депутати місцевих рад можуть на основі їх взаємної згоди об’єднуватися в депутатські групи.

Депутати місцевої ради об’єднуються в депутатські групи за єдністю території їх виборчих округів, спільністю проблем, які вони вирішують, або іншими ознаками.

(Стаття 25. Закон «Про статус депутатів місцевих рад»)

Депутатські фракції

Депутатські фракції місцевих рад формуються на партійній основі депутатами місцевих рад (крім депутатів сільських, селищних рад).

Депутати сільських та селищних рад на основі єдності поглядів або партійного членства можуть об’єднуватися у депутатські фракції місцевих рад. До складу депутатських фракцій можуть входити також позапартійні депутати сільської та селищної ради, які підтримують політичну спрямованість фракцій.

(Стаття 27. Закон «Про статус депутатів місцевих рад»)

Державний архітектурно-будівельний контроль – сукупність заходів, спрямованих на дотримання вимог законодавства у сфері містобудівної діяльності, державних будівельних норм, стандартів і правил під час виконання підготовчих і будівельних робіт.

Державна цільова програма – це комплекс взаємопов’язаних завдань і заходів, які спрямовані на розв’язання найважливіших проблем розвитку держави, окремих галузей економіки або адміністративно-територіальних одиниць, здійснюються з використанням коштів Державного бюджету України та узгоджені за строками виконання, складом виконавців, ресурсним забезпеченням.

Державні цільові програми поділяються на:

загальнодержавні програми економічного, науково-технічного, соціального, національно-культурного розвитку, охорони довкілля

(далі – загальнодержавні програми) – це програми, які охоплюють всю територію держави або значну кількість її регіонів, мають довгостроковий період виконання і здійснюються центральними та місцевими органами виконавчої влади;

інші програми, метою яких є розв’язання окремих проблем розвитку економіки і суспільства, а також проблем розвитку окремих галузей економіки та адміністративно-територіальних одиниць, що потребують державної підтримки.

(Стаття 1. Закон України «Про державні цільові програми»)

Державне прогнозування економічного і соціального розвитку – науково обґрунтоване передбачення напрямів розвитку країни, окремих галузей економіки або окремих адміністративно-територіальних одиниць, можливого стану економіки та соціальної сфери в майбутньому, а також альтернативних шляхів і строків досягнення параметрів економічного і соціального розвитку. Прогноз економічного і соціального розвитку є засобом обґрунтування вибору тієї чи іншої стратегії та прийняття конкретних рішень органами законодавчої та виконавчої влади, органами місцевого самоврядування щодо регулювання соціально-економічних процесів.

(Стаття 1. Закон України «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України»)

Державний фонд сприяння місцевому самоврядуванню в Україні (далі – Фонд) є допоміжним органом при Президентові України. Фонд реорганізовано Указом Президента «Про Державний фонд сприяння місцевому самоврядуванню в Україні» від 24 червня 2010 року, № 723/2010О. Фонд діє на підставі «Положення Про Державний фонд сприяння місцевому самоврядуванню в Україні», затвердженого Указом Президента від 24 червня 2010 року, № 723/2010О. Основними завданнями Фонду є:

- консультативне, інформаційне, експертно-аналітичне та інше забезпечення діяльності Президента України з питань місцевого самоврядування, місцевого і регіонального розвитку, забезпечення взаємодії органів державної влади (далі – ОДВ) з органами місцевого самоврядування (далі – МС), їх асоціаціями та об’єднаннями, іншими громадськими організаціями, діяльність яких спрямована на розвиток МС;
- забезпечення діяльності Ради регіонів у частині, що стосується питань МС та підготовки матеріалів із цих питань для розгляду на засіданнях Ради;

- участь у розробленні пропозицій щодо формування та реалізації державної політики у сфері МС, проведення реформи МС;
- вивчення практики застосування законодавства з питань МС та внесення в установленому порядку пропозицій щодо його вдосконалення, участь у підготовці висновків до проектів законів, інших нормативно-правових актів (НПА) з питань місцевого самоврядування;
- розроблення пропозицій стосовно підвищення кваліфікації кадрів для системи МС;
- підготовка пропозицій щодо розвитку міжнародного співробітництва у сфері місцевого самоврядування, забезпечення діяльності делегації України в Конгресі місцевих і регіональних влад Європи.

Детальний план території – містобудівна документація, що визначає планувальну організацію та розвиток території.

(Стаття 1. Закон України «Про регулювання містобудівної діяльності»)

Договір оренди землі – це договір, за яким орендодавець зобов'язаний за плату передати орендареві земельну ділянку у володіння і користування на певний строк, а орендар зобов'язаний використовувати земельну ділянку відповідно до умов договору та вимог земельного законодавства.

(Стаття 13. Поняття договору оренди землі. Закон України «Про оренду землі» (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1998, № 46–47, ст. 280))

Додатковий пай – внесок члена кооперативу понад обов'язковий пай, який передається ним за власним бажанням до пайового фонду.

(Стаття 1. Основні поняття. Закон України «Про сільськогосподарську кооперацію» (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1997, № 39, ст. 261))

Додатковий пай – добровільний грошовий чи інший майновий поворотний внесок члена (асоційованого члена) кооперативу понад пай у пайовому фонді кооперативу.

(Стаття 2. Визначення термінів. Закон України «Про кооперацію» (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2004, № 5, ст. 35))

Донор – іноземна держава, уряд та уповноважені урядом іноземної держави органи, іноземний муніципальний орган або міжнарод-

на організація, що надають міжнародну технічну допомогу відповідно до міжнародних договорів України.

(Постанова Кабінету Міністрів України від 15 лютого 2002 р. № 153 «Порядок залучення, використання та моніторингу міжнародної технічної допомоги»)

З

Загальні збори — зібрання всіх чи частини жителів села (сіл), селища, міста для вирішення питань місцевого значення.

(Стаття 1. Закон «Про місцеве самоврядування в Україні»)

Загальний склад ради — кількісний склад депутатів ради, визначений радою відповідно до закону.

(Стаття 1. Закон «Про місцеве самоврядування в Україні»)

Заготівельно-збутові кооперативи здійснюють заготівлю, зберігання, передпродажну обробку, продаж продукції, надають маркетингові послуги тощо.

(Ст. 1–2. Закон України «Про сільськогосподарську кооперацію» від 17 липня 1997 року № 469/97-ВР)

Замовник— фізична або юридична особа, яка має намір щодо забудови території (однієї чи декількох земельних ділянок) і подала в установленому законодавством порядку відповідну заяву.

(Стаття 1. Закон України «Про регулювання містобудівної діяльності»)

І

Інженерно-транспортна інфраструктура— комплекс інженерних, транспортних споруд і комунікацій;

(Стаття 1. Закон України «Про регулювання містобудівної діяльності»)

К

Колективне сільськогосподарське підприємство — є добровільним об'єднанням громадян у самостійне підприємство для спільно-

го виробництва сільськогосподарської продукції та товарів і діє на засадах підприємництва та самоврядування.

(Стаття 1. Закон України «Про колективне сільськогосподарське підприємство» (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, № 20, ст. 272))

Конкурс – конкурентний спосіб продажу майнових паїв, який полягає у передачі права власності покупцю, який запропонував найкращі умови подальшого використання майнових паїв або за рівних умов – найвищу ціну.

(Наказ Міністерства аграрної політики України «Порядок продажу на публічних торгах майнових паїв членів колективних сільськогосподарських підприємств № 14 від 28.01.2003 р.)

Кооператив – юридична особа, утворена фізичними та/або юридичними особами, які добровільно об'єдналися на основі членства для ведення спільної господарської та іншої діяльності з метою задоволення своїх економічних, соціальних та інших потреб на засадах самоврядування.

(Стаття 2. Закон України «Про кооперацію» (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2004, № 5, ст. 35))

Л

Лінії регулювання забудови – визначені в містобудівній документації межі розташування будинків і споруд відносно червоних ліній, меж окремих земельних ділянок, природних меж та інших територій.

(Стаття 1. Закон України «Про регулювання містобудівної діяльності»)

М

Мала архітектурна форма – невелика споруда декоративного, допоміжного чи іншого призначення, що використовується для покращення естетичного вигляду громадських місць і міських об'єктів, організації простору та доповнює композицію будинків, будівель, їх комплексів.

1. До малих архітектурних форм належать:

1) альтанки, павільйони, навіси;

- 2) паркові арки (аркади) і колони (колониади);
- 3) вуличні вази, вазони і амфори;
- 4) декоративні фонтани і басейни, штучні паркові водоспади;
- 5) монументальна, декоративна та ігрова скульптура;
- 6) вуличні меблі (лавки, лави, столи);
- 7) садово-паркове освітлення, ліхтарі;
- 8) сходи, балюстради;
- 9) паркові містки;
- 10) обладнання дитячих ігрових майданчиків;
- 11) павільйони зупинок громадського транспорту;
- 12) огорожі, ворота, ґрати;
- 13) меморіальні споруди (надгробки, стели, обеліски тощо);
- 14) рекламні та інформаційні стенди, дошки, вивіски;
- 15) інші об'єкти, визначені законодавством.

(Стаття 28. Закон України «Про регулювання містобудівної діяльності»)

Місцевий референдум – форма прийняття територіальною громадою рішень з питань, що належать до відання місцевого самоврядування, шляхом прямого голосування.

(Стаття 1. Закон «Про місцеве самоврядування в Україні»)

Мінімальний бюджет місцевого самоврядування – розрахунковий обсяг місцевого бюджету, необхідний для здійснення повноважень місцевого самоврядування на рівні мінімальних соціальних потреб, який гарантується державою.

(Стаття 1. Закон «Про місцеве самоврядування в Україні»)

Мінімальний рівень соціальних потреб – гарантований державою мінімальний рівень соціальних послуг на душу населення в межах усєї території України.

(Стаття 1. Закон «Про місцеве самоврядування в Україні»)

Місцеве самоврядування

Місцеве самоврядування в Україні – це гарантоване державою право та реальна здатність територіальної громади – жителів села чи добровільного об'єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селища, міста – самостійно або під відповідальність органів та посадових осіб місцевого самоврядування вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України.

(Стаття 2. Закон «Про місцеве самоврядування в Україні»)

Містобудування (містобудівна діяльність) — це цілеспрямована діяльність державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, громадян, об'єднань громадян по створенню та підтриманню повноцінного життєвого середовища, яка включає прогнозування розвитку населених пунктів і територій, планування, забудову та інше використання територій, проектування, будівництво об'єктів містобудування, спорудження інших об'єктів, реконструкцію історичних населених пунктів при збереженні традиційного характеру середовища, реставрацію та реабілітацію об'єктів культурної спадщини, створення інженерної та транспортної інфраструктури.

*{Стаття 1 в редакції Закону № 2257-III (2257-14) від 08.02.2001}
(Стаття 1. Закон України «Про основи містобудування»)*

Містобудівна документація — затверджені текстові та графічні матеріали з питань регулювання планування, забудови та іншого використання територій.

(Стаття 1. Закон України «Про регулювання містобудівної діяльності»)

Містобудівні умови та обмеження забудови земельної ділянки — документ, що містить комплекс планувальних та архітектурних вимог до проектування і будівництва щодо поверховості та щільності забудови земельної ділянки, відступів будинків і споруд від червоних ліній, меж земельної ділянки, її благоустрою та озеленення, інші вимоги до об'єктів будівництва, встановлені законодавством та містобудівною документацією.

(Стаття 1. Закон України «Про регулювання містобудівної діяльності»)

Містобудівний кадастр — державна система зберігання і використання геопросторових даних про територію, адміністративно-територіальні одиниці, екологічні, інженерно-геологічні умови, інформаційних ресурсів державних будівельних норм, стандартів і правил для задоволення інформаційних потреб у плануванні територій та будівництві, формування галузевої складової державних геоінформаційних ресурсів.

(Стаття 22. Закон України «Про регулювання містобудівної діяльності»)

Містобудівний моніторинг — система спостережень, оцінки та прогнозу стану і змін об'єктів містобудування, які проводяться відповідно до вимог містобудівної документації та спрямовані на

забезпечення сталого розвитку територій з урахуванням державних і громадських інтересів.

(Стаття 23. Закон України «Про регулювання містобудівної діяльності»)

Міжнародна технічна допомога – ресурси та послуги, що відповідно до міжнародних договорів України надаються донорами на безоплатній та безповоротній основі з метою підтримки України. (Постанова Кабінету Міністрів України від 15 лютого 2002 р. № 153 «Порядок залучення, використання та моніторингу міжнародної технічної допомоги»)

Міжнародна технічна допомога може залучатись у вигляді:

- будь-якого майна, необхідного для забезпечення виконання завдань проектів (програм), яке ввозиться або набувається в Україні;
- робіт і послуг;
- прав інтелектуальної власності;
- фінансових ресурсів (грантів) у національній чи іноземній валюті;
- інших ресурсів, не заборонених законодавством, у тому числі стипендій.

(Постанова Кабінету Міністрів України від 15 лютого 2002 р. № 153 «Порядок залучення, використання та моніторингу міжнародної технічної допомоги»)

Моніторинг проектів (програм) – система спостереження за станом реалізації проекту (програми).

(Постанова Кабінету Міністрів України від 15 лютого 2002 р. № 153 «Порядок залучення, використання та моніторингу міжнародної технічної допомоги»)

О

Обслуговуючий кооператив – кооператив, який утворюється шляхом об'єднання фізичних та/або юридичних осіб для надання послуг переважно членам кооперативу, а також іншим особам з метою провадження їх господарської діяльності. Обслуговуючі кооперативи надають послуги іншим особам в обсягах, що не перевищують 20 відсотків загального обороту кооперативу.

(Стаття 2. Закон України «Про кооперацію» (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2004, № 5, ст.35))

Органи самоорганізації населення — представницькі органи, що створюються частиною жителів, які тимчасово або постійно проживають на відповідній території в межах села, селища, міста.

(Стаття 1. Закон «Про місцеве самоврядування в Україні»)

Органи самоорганізації населення — представницькі органи, що створюються жителями, які на законних підставах проживають на території села, селища, міста або їх частин, для вирішення завдань, передбачених цим Законом.

(Стаття 2. Закон «Про органи самоорганізації населення»)

Обласний бюджет — план утворення і використання фінансових ресурсів, необхідних для забезпечення спільних інтересів територіальних громад, виконання місцевих програм, здійснення бюджетного вирівнювання.

(Стаття 1. Закон «Про місцеве самоврядування в Україні»)

Оренда землі — це засноване на договорі строкове платне володіння і користування земельною ділянкою, необхідною орендареві для проведення підприємницької та інших видів діяльності.

(Стаття 1. Закон України «Про оренду землі» (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1998, № 46–47, ст. 280))

Об'єктами оренди є земельні ділянки, що перебувають у власності громадян, юридичних осіб, комунальній або державній власності.

(Стаття 3. Закон України «Про оренду землі» (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1998, № 46–47, ст. 280))

Орендодавцями земельних ділянок є громадяни та юридичні особи, у власності яких перебувають земельні ділянки, або уповноважені ними особи.

(Стаття 4. Закон України «Про оренду землі» (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1998, № 46–47, ст. 280))

Орендарями земельних ділянок є юридичні або фізичні особи, яким на підставі договору оренди належить право володіння і користування земельною ділянкою.

(Стаття 5. Закон України «Про оренду землі» (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1998, № 46–47, ст. 280))

Орендна плата за землю — це платіж, який орендар вносить орендодавцеві за користування земельною ділянкою.

Розмір, форма і строки внесення орендної плати за землю встановлюються за згодою сторін у договорі оренди (крім строків внесення орендної плати за земельні ділянки державної та комунальної власності, які встановлюються відповідно до Податкового кодексу України (2755-17)).

(Стаття 21. Закон України «Про оренду землі» (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1998, № 46–47, ст. 280))

Об'єднання (асоціація, спілка) сільськогосподарських кооперативів (далі – об'єднання) – формування, засноване кооперативами на засадах членства і добровільності для спільного здійснення будь-якої не забороненої законодавством діяльності, пов'язаної із сільськогосподарським виробництвом і захистом економічних інтересів кооперативів, наданням їм інформаційної, консультативної-методичної та іншої допомоги.

(Стаття 1. Закон України «Про сільськогосподарську кооперацію» (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1997, № 39, ст. 261))

Об'єктами містобудування на державному та регіональному рівнях є планувальна організація території, система розселення, система взаємопов'язаного комплексного розміщення основних об'єктів промисловості, транспорту, інженерної та соціальної інфраструктури, функціональне зонування території України, її частин (груп областей), території Автономної Республіки Крим, областей, адміністративних районів.

(Стаття 4. Закон України «Про регулювання містобудівної діяльності»)

Об'єктами містобудування на місцевому рівні є комплекси об'єктів будівництва, об'єднаних спільною планувальною структурою, об'ємно-просторовим рішенням, інженерно-транспортною інфраструктурою в межах населеного пункту, його функціональної зони (сельбищної, промислової, центру, курортної, рекреаційної тощо), планувального, житлового району, мікрорайону (кварталу), приміської зони.

(Стаття 4. Закон України «Про регулювання містобудівної діяльності»)

Об'єктами будівництва є будинки, будівлі, споруди будь-якого призначення, їх комплекси, лінійні об'єкти інженерно-транспортної інфраструктури.

(Стаття 4. Закон України «Про регулювання містобудівної діяльності»)

Об'єктами права колективної власності підприємства є земля, інші основні та оборотні засоби виробництва, грошові та майнові внески його членів, вироблена ними продукція, одержані доходи, майно, придбане на законних підставах. Об'єктами права власності підприємства є також частки у майні та прибутках міжгосподарських підприємств та об'єднань, учасником яких є підприємство. Майно у підприємстві належить на праві спільної часткової власності його членам.

(Стаття 7. Закон України «Про колективне сільськогосподарське підприємство» (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, № 20, ст. 272))

П

Пай – майновий внесок члена кооперативу у створення та розвиток кооперативу, який здійснюється шляхом передачі кооперативу майна, у тому числі грошей, майнових прав, а також земельної ділянки.

(Стаття 1. Закон України «Про сільськогосподарську кооперацію» (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1997, № 39, ст. 261))

Пакет майнових паїв – об'єднані з метою продажу на торгах майнові паї однієї особи (групи осіб) щодо конкретного майна (майнового комплексу), що перебуває у спільній частковій власності.

(Наказ Міністерства аграрної політики України «Порядок продажу на публічних торгах майнових паїв членів колективних сільськогосподарських підприємств» № 14 від 28.01.2003 р.)

Паспорт програми – стислий виклад основних даних (назва, рішення про розроблення, відомості про державного замовника та відповідальних виконавців програми, строк виконання, обсяги та джерела фінансування)

(Стаття 9. Закон України «Про державні цільові програми» (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2004, № 25, ст. 352))

Пайова участь у розвитку інфраструктури населеного пункту полягає у перерахуванні замовником до прийняття об'єкта будівництва в експлуатацію до відповідного місцевого бюджету коштів для створення і розвитку зазначеної інфраструктури.

(Стаття 40. Закон України «Про регулювання містобудівної діяльності»)

Переробні кооперативи займаються переробкою сільськогосподарської сировини (виробництво хлібобулочних, макаронних виробів, овочевих, плодово-ягідних, м'ясних, молочних, рибних продуктів, виробів і напівфабрикатів з льону, конопель, лісо- і пиломатеріалів тощо).

(Ст. 1–2. Закон України «Про сільськогосподарську кооперацію» від 17 липня 1997 року № 469/97-ВР)

План зонування території (зонінг) – містобудівна документація, що визначає умови та обмеження використання території для містобудівних потреб у межах визначених зон.

(Стаття 1. Закон України «Про регулювання містобудівної діяльності»)

Промисловий район – район, в якому частка зайнятих у промисловості перевищує частку зайнятих у сільському господарстві, а також райони, на території яких розташовані закриті або перебувають у стадії закриття вугледобувні та вуглепереробні підприємства

(Стаття 1. Закон України «Про стимулювання розвитку регіонів»)

Програма подолання стану депресивності території – взаємопов'язаний за змістом, термінами виконання, можливостями і виконавцями комплекс заходів (робіт) правового, організаційного, економічного, фінансового, соціального спрямування, орієнтованих на подолання депресивності конкретної території, у забезпеченні яких задіяні фінансові та інші ресурси держави і регіону.

(Стаття 11. Закон України «Про стимулювання розвитку регіонів»)

Програма економічного і соціального розвитку України – документ, в якому визначаються цілі та пріоритети економічного і соціального розвитку, засоби та шляхи їх досягнення, формується взаємоузгоджена і комплексна система заходів органів законодавчої і виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, спрямованих на ефективне розв'язання проблем економічного і соціального розвитку, досягнення стабільного економічного зростання, а також характеризуються очікувані зміни у стані економіки та соціальної сфери.

(Стаття 1. Закон України «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України»)

Прогнозні та програмні документи економічного і соціального розвитку – документи, що відповідають вимогам законодавства

України щодо документів і відображають прогнози та програми економічного і соціального розвитку.

(Стаття 1. Закон України «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України»)

Програма – проекти, об'єднані для досягнення спільної мети.

(Постанова Кабінету Міністрів України від 15 лютого 2002 р. № 153 «Порядок залучення, використання та моніторингу міжнародної технічної допомоги»)

Проект – документ, яким визначаються спільні дії учасників проекту (донорів, виконавців, бенефіціарів, реципієнтів), а також ресурси, необхідні для досягнення цілей надання міжнародної технічної допомоги протягом установлених строків.

(Постанова Кабінету Міністрів України від 15 лютого 2002 р. № 153 «Порядок залучення, використання та моніторингу міжнародної технічної допомоги»)

Проектна документація – затверджені текстові та графічні матеріали, якими визначаються містобудівні, об'ємно-планувальні, архітектурні, конструктивні, технічні, технологічні вирішення, а також кошториси об'єктів будівництва.

(Стаття 1. Закон України «Про регулювання містобудівної діяльності» (Із змінами, внесеними згідно із Законом № 3395-VI (3395-17) від 19.05.2011))

Приміська зона – територія, що забезпечує просторовий та соціально-економічний розвиток міста.

(Стаття 1. Закон України «Про регулювання містобудівної діяльності»)

Посадова особа місцевого самоврядування – особа, яка працює в органах місцевого самоврядування, має відповідні посадові повноваження у здійсненні організаційно-розпорядчих та консультативно-дорадчих функцій і отримує заробітну плату за рахунок місцевого бюджету.

(Стаття 1. Закон «Про місцеве самоврядування в Україні»)

Поточний бюджет – доходи і видатки місцевого бюджету, які утворюються і використовуються для покриття поточних видатків.

(Стаття 1. Закон «Про місцеве самоврядування в Україні»)

Постійні комісії ради

Постійні комісії ради є органами ради, що обираються з числа її депутатів, для вивчення, попереднього розгляду і підготовки питань, які належать до її відання, здійснення контролю за виконанням рішень ради, її виконавчого комітету.

(Стаття 47. Закон «Про місцеве самоврядування в Україні»)

Постачальницькі кооперативи – створюються з метою закупівлі та постачання засобів виробництва, матеріально-технічних ресурсів, необхідних для виробництва сільськогосподарської продукції та продуктів її переробки; виготовлення сировини й матеріалів і постачання їх сільськогосподарським товаровиробникам.

(Ст. 1–2. Закон України «Про сільськогосподарську кооперацію» від 17 липня 1997 року № 469/97-ВР)

Програма розвитку Організації Об'єднаних Націй (ПРООН) – є глобальною мережею ООН в галузі розвитку, організацією, яка виступає за позитивні зміни та надає країнам доступ до джерел знань, досвіду та ресурсів задля допомоги людям в усьому світі будувати краще життя. Ми співпрацюємо з 166 країнами світу, допомагаючи їм знаходити власні шляхи розв'язання глобальних та національних проблем в галузі людського розвитку. Покращуючи свої власні можливості, вони мають змогу використовувати досвід та знання співробітників ПРООН та широкого кола наших партнерів.

В Україні чотири головні сфери нашої діяльності в галузі розвитку зосереджуються на:

- демократичному врядуванні;
- подоланні бідності,
- досягненні процвітання та українських Цілей розвитку тисячоліття;
- місцевому розвитку та гарантуванні безпечного середовища для людського розвитку;
- на енергетиці та навколишньому природному середовищі.

Право комунальної власності – право територіальної громади володіти, доцільно, економно, ефективно користуватися і розпоряджатися на свій розсуд і в своїх інтересах майном, що належить їй, як безпосередньо, так і через органи місцевого самоврядування.

(Стаття 1. Закон «Про місцеве самоврядування в Україні»)

Планування і забудова територій – діяльність державних органів, органів місцевого самоврядування, юридичних та фізичних осіб, яка передбачає:

- 1) прогнозування розвитку територій;
- 2) забезпечення раціонального розселення і визначення напрямів сталого розвитку територій;
- 3) обґрунтування розподілу земель за цільовим призначенням;
- 4) взаємоузгодження державних, громадських та приватних інтересів під час планування і забудови територій;
- 5) визначення і раціональне взаємне розташування зон житлової та громадської забудови, виробничих, рекреаційних, природоохоронних, оздоровчих, історико-культурних та інших зон і об'єктів;
- 6) встановлення режиму забудови територій, на яких передбачено провадження містобудівної діяльності;
- 7) розроблення містобудівної та проектної документації, будівництво об'єктів;
- 8) реконструкцію існуючої забудови та територій;
- 9) збереження, створення та відновлення рекреаційних, природоохоронних, оздоровчих територій та об'єктів, ландшафтів, лісів, парків, скверів, окремих зелених насаджень;
- 10) створення та розвиток інженерно-транспортної інфраструктури;
- 11) проведення моніторингу забудови;
- 12) ведення містобудівного кадастру;
- 13) здійснення контролю у сфері містобудування.

(Стаття 2. Закон України «Про регулювання містобудівної діяльності»)

Р

Районний бюджет – план утворення і використання фінансових ресурсів, необхідних для забезпечення спільних інтересів територіальних громад сіл, селищ, міст районного значення, виконання місцевих програм, здійснення бюджетного вирівнювання.

(Стаття 1. Закон «Про місцеве самоврядування в Україні»)

Регіон – територія Автономної Республіки Крим, області, міст Києва та Севастополя;

(Стаття 1. Закон України «Про стимулювання розвитку регіонів»)

Реципієнт – резидент (фізична або юридична особа), який безпосередньо одержує міжнародну технічну допомогу згідно з проектом (програмою).

(Постанова Кабінету Міністрів України від 15 лютого 2002 р. № 153 «Порядок залучення, використання та моніторингу міжнародної технічної допомоги»)

Розроблення проекту програми – визначення заходів і завдань, що пропонуються для включення до неї, а також обсягів і джерел фінансування.

(Стаття 5. Закону України «Про державні цільові програми» (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2004, № 25, ст. 352)).

С

Сервісні кооперативи – здійснюють технологічні, транспортні, меліоративні, ремонтні, будівельні, еколого-відновні роботи, здійснюють ветеринарне обслуговування тварин і племінну роботу, займаються телефонізацією, газифікацією, електрифікацією в сільській місцевості, надають медичні, побутові, санаторно-курортні, науково-консультаційні послуги, послуги з ведення бухгалтерського обліку, аудиту та інше. У випадку поєднання кількох видів діяльності утворюються багатофункціональні кооперативи.

(Ст. 1–2. Закон України «Про сільськогосподарську кооперацію» від 17 липня 1997 року № 469/97-ВР)

Сільський район – район, в якому частка зайнятих у сільському господарстві перевищує частку зайнятих у промисловості.

(Стаття 1. Закон України «Про стимулювання розвитку регіонів»)

Самооподаткування – форма залучення на добровільній основі за рішенням зборів громадян за місцем проживання коштів населення відповідної території для фінансування разових цільових заходів соціально-побутового характеру.

(Стаття 1. Закон «Про місцеве самоврядування в Україні»)

Сільський, селищний, міський голова – є головною посадовою особою територіальної громади відповідно села (добровільного об'єднання в одну територіальну громаду жителів кількох сіл), селища, міста.

(Стаття 12. Закон «Про місцеве самоврядування в Україні»)

Сільськогосподарський кооператив (далі — кооператив) — юридична особа, утворена фізичними та/або юридичними особами, що є сільськогосподарськими товаровиробниками, на засадах добровільного членства та об'єднання майнових пайових внесків для спільної виробничої діяльності у сільському господарстві та обслуговування переважно членів кооперативу.

(Стаття 1. Закон України «Про сільськогосподарську кооперацію» (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1997, № 39, ст. 261))

Сільськогосподарський виробничий кооператив — юридична особа, утворена шляхом об'єднання фізичних осіб, які є сільськогосподарськими товаровиробниками, для спільного виробництва продукції сільського, рибного і лісового господарства на засадах обов'язкової трудової участі у процесі виробництва.

(Стаття 1. Закон України «Про сільськогосподарську кооперацію» (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1997, № 39, ст. 261))

Сільськогосподарський обслуговуючий кооператив — юридична особа, утворена фізичними та/або юридичними особами, що є сільськогосподарськими товаровиробниками, на засадах добровільного членства та об'єднання майнових пайових внесків для спільної діяльності.

Сільськогосподарський обслуговуючий кооператив — кооператив, створений для надання послуг переважно членам кооперативу та іншим особам з метою провадження їхньої сільськогосподарської діяльності. Обслуговуючі кооперативи надають послуги відповідно до статуту іншим особам в обсягах, що не перевищують 20% загального обороту кооперативу.

(Ст. 1–2. Закон України «Про сільськогосподарську кооперацію» від 17 липня 1997 року № 469/97-ВР) (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1997, № 39, ст. 261))

Сільськогосподарський товаровиробник — фізична або юридична особа незалежно від форми власності та господарювання, в якій валовий доход, отриманий від операцій з реалізації сільськогосподарської продукції власного виробництва та продуктів її переробки, за наявності сільськогосподарських угідь (ріллі, сіножатей, пасовищ і багаторічних насаджень тощо) та/або поголів'я сільськогосподарських тварин у власності, користуванні, в тому числі й на умовах оренди, за попередній звітний (податковий) рік

перевищує 75 відсотків загальної суми валового доходу. Це обмеження не поширюється на осіб, які ведуть особисте селянське господарство.

(Стаття 1. Закон України «Про сільськогосподарську кооперацію» (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1997, № 39, ст. 261))

Споживча кооперація в Україні – це добровільне об'єднання громадян для спільного ведення господарської діяльності з метою поліпшення свого економічного та соціального стану. Вона здійснює торговельну, заготівельну, виробничу та іншу діяльність, не заборонену чинним законодавством України, сприяє соціальному і культурному розвитку села, народних промислів і ремесел, бере участь у міжнародному кооперативному русі.

(Стаття 1. Закон України «Про споживчу кооперацію» (Відомості Верховної Ради України (ВВР) 1992, № 30, ст. 414))

Споживче товариство – це первинна ланка споживчої кооперації, самостійна, демократична організація громадян, які на основі добровільності членства і взаємодопомоги за місцем проживання або роботи об'єднуються для спільного господарювання з метою поліпшення свого економічного і соціального стану.

(Стаття 5. Закон України «Про споживчу кооперацію» (Відомості Верховної Ради України (ВВР) 1992, № 30, ст. 414))

Споживчий кооператив (споживче товариство) – кооператив, який утворюється шляхом об'єднання фізичних та/або юридичних осіб для організації торговельного обслуговування, заготівель сільськогосподарської продукції, сировини, виробництва продукції та надання інших послуг з метою задоволення споживчих потреб його членів.

(Стаття 2. Закон України «Про кооперацію» (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2004, № 5, ст. 35))

Статут кооперативу – є основним правовим документом, що регулює його діяльність. У статуті визначаються: найменування кооперативу та його місцезнаходження; предмет і мета діяльності; порядок вступу до кооперативу і виходу з нього; порядок визначення розміру та порядок внесення вступного внеску і паю; склад засновників кооперативу; права і обов'язки членів кооперативу; органи управління, порядок їх формування і компетенція; формування неподільного та інших фондів; форми трудової участі та оплати праці членів виробничого кооперативу та форми господарської

участі членів обслуговуючого кооперативу; розподіл доходів кооперативу; співвідношення між кооперативними виплатами і виплатами на паї; умови реорганізації та ліквідації кооперативу. До статуту можуть включатися й інші положення, пов'язані з особливостями діяльності кооперативу, що не суперечать законодавству України.

(Стаття 7. Закон України «Про сільськогосподарську кооперацію» від 17 липня 1997 року № 469/97-ВР)

Статут територіальної громади села, селища, міста

З метою врахування історичних, національно-культурних, соціально-економічних та інших особливостей здійснення місцевого самоврядування представницький орган місцевого самоврядування на основі Конституції України та в межах цього Закону може прийняти *статут територіальної громади села, селища, міста*.

Статут територіальної громади підлягає державній реєстрації в органах Міністерства юстиції України.

(Стаття 19. Закон «Про місцеве самоврядування в Україні»)

Стимулювання розвитку регіонів – комплекс правових, організаційних, наукових, фінансових та інших заходів, спрямованих на досягнення сталого розвитку регіонів на основі поєднання економічних, соціальних та екологічних інтересів на загальнодержавному та регіональному рівнях, максимально ефективного використання потенціалу регіонів в інтересах їх жителів та держави в цілому.

(Стаття 1. Закон України «Про стимулювання розвитку регіонів» (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2005, № 51, ст. 548)

Стратегічна програма – документ, яким на підставі результатів аналізу проблем соціально-економічного розвитку України визначаються пріоритетні напрями техніко-економічного співробітництва між донором та Україною. Цей документ розробляється в порядку та на термін, узгоджений між донором і Міністерством економічного розвитку і торгівлі.

(Постанова Кабінету Міністрів України від 15 лютого 2002 р. № 153 «Порядок залучення, використання та моніторингу міжнародної технічної допомоги»)

Символіка територіальних громад сіл, селищ, міст, районів і областей

Територіальні громади сіл, селищ, міст можуть мати власну символіку (герб, прапор тощо), яка відображає їх історичні, культурні, соціально-економічні та інші місцеві особливості і тради-

ції. З урахуванням пропозицій органів місцевого самоврядування сіл, селищ, міст районними, обласними радами може бути затверджена символіка відповідно району, області. Зміст, опис та порядок використання символіки територіальних громад сіл, селищ, міст, районів і областей визначаються відповідною радою згідно із законом.

(Стаття 22. Закон «Про місцеве самоврядування в Україні»)

Сесія ради

Сільська, селищна, міська, районна у місті (у разі її створення), районна, обласна рада проводить свою роботу сесійно. Сесія складається з пленарних засідань ради, а також засідань постійних комісій ради.

(Стаття 46. Закон «Про місцеве самоврядування в Україні»)

Суб'єктами містобудування є органи виконавчої влади, Верховна Рада Автономної Республіки Крим, Рада Міністрів Автономної Республіки Крим, органи місцевого самоврядування, фізичні та юридичні особи.

(Стаття 4. Закон України «Про регулювання містобудівної діяльності»)

Суб'єктом права колективної власності у підприємстві є підприємство як юридична особа, а його члени — у частині майна, яку вони одержують при виході з підприємства.

(Стаття 7. Закон України «Про колективне сільськогосподарське підприємство» (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, № 20, ст. 272))

Схеми планування території на регіональному рівні — планувальна документація, яка розробляється у розвиток Генеральної схеми планування території України (3059-14) та визначає принципові вирішення розвитку, планування, забудови, використання території адміністративно-територіальних одиниць та їх окремих частин.

(Стаття 1. Закон України «Про регулювання містобудівної діяльності»)

Т

Територіальна громада — жителі, об'єднані постійним проживанням у межах села, селища, міста, що є самостійними адміністратив-

но-територіальними одиницями, або добровільне об'єднання жителів кількох сіл, що мають єдиний адміністративний центр.

(Стаття 1. Закон «Про місцеве самоврядування в Україні»)

Тимчасові контрольні комісії ради

Тимчасові контрольні комісії ради є органами ради, які обираються з числа її депутатів для здійснення контролю з конкретно визначених радою питань, що належать до повноважень місцевого самоврядування. Контрольні комісії подають звіти і пропозиції на розгляд ради.

(Стаття 48. Закон «Про місцеве самоврядування в Україні»)

Територія – частина земної поверхні з повітряним простором та розташованими під нею надрами у визначених межах (кордонах), що має певне географічне положення, природні та створені в результаті діяльності людей умови і ресурси.

(Стаття 1. Закон України «Про регулювання містобудівної діяльності»)

Тимчасова споруда торговельного, побутового, соціально-культурного чи іншого призначення для здійснення підприємницької діяльності – одноповерхова споруда, що виготовляється з полегшених конструкцій з урахуванням основних вимог до споруд, визначених технічним регламентом будівельних виробів, будівель і споруд, і встановлюється тимчасово, без улаштування фундаменту.

(Стаття 28. Закон України «Про регулювання містобудівної діяльності»)

Технічні умови – комплекс умов та вимог до інженерного забезпечення об'єкта будівництва, які повинні відповідати його розрахунковим параметрам, зокрема щодо водо-, тепло-, енерго- і газопостачання, каналізації, радіофікації, зовнішнього освітлення, відведення зливових вод, телефонізації, телекомунікації, диспетчеризації, пожежної та техногенної безпеки.

(Стаття 30. Закон України «Про регулювання містобудівної діяльності»)

У

Учасники державного прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України – органи державної влади, які розробляють, затверджують і здійснюють прогнозні та про-

грамні документи економічного і соціального розвитку, а саме: Кабінет Міністрів України, уповноважений центральний орган виконавчої влади з питань економічної політики, інші центральні органи виконавчої влади, Рада Міністрів Автономної Республіки Крим, місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування.

(Стаття 1. Закон України «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України»)

Учасник торгів – фізична чи юридична особа, яка може бути покупцем відповідно до законодавства України, подала заяву на участь у торгах і була зареєстрована організатором торгів.

(Наказ Міністерства аграрної політики України «Порядок продажу на публічних торгах майнових паїв членів колективних сільськогосподарських підприємств» № 14 від 28.01.2003 р.)

Ф

Форми добровільного об'єднання органів місцевого самоврядування

Органи місцевого самоврядування з метою більш ефективного здійснення своїх повноважень, захисту прав та інтересів територіальних громад можуть об'єднуватися в асоціації органів місцевого самоврядування та їх добровільні об'єднання, які підлягають реєстрації відповідно до законодавства в органах Міністерства юстиції України.

(Стаття 15. Закон «Про місцеве самоврядування в Україні»)

Ц

Ціна продажу пакета майнових паїв – сума коштів, визначена у процесі проведення публічних торгів, яка розподіляється між співвласниками пакета майнових паїв пропорційно до частки кожного з них у загальній номінальній вартості пакета майнових паїв.

(Наказ Міністерства аграрної політики України «Порядок продажу на публічних торгах майнових паїв членів колективних сільськогосподарських підприємств» № 14 від 28.01.2003 р.)

Ч

Червоні лінії – визначені в містобудівній документації щодо пунктів геодезичної мережі межі існуючих та запроектованих

вулиць, доріг, майданів, які розділяють території забудови та території іншого призначення.

(Стаття 1. Закон України «Про регулювання містобудівної діяльності»)

Член кооперативу – фізична або юридична особа, яка зробила вступний і пайовий внески в розмірах, визначених статутом кооперативу, визнає принципи і цілі кооперативу, дотримується вимог його статуту і користується правом ухвального голосу в кооперативі.

(Стаття 1. Закон України «Про сільськогосподарську кооперацію» (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1997, № 39, ст. 261))

Щ

Щорічна програма – проекти (програми) та/або проектні пропозиції, що формуються з донором на кожний наступний фінансовий рік відповідно до погодженої з ним процедури.

(Постанова Кабінету Міністрів України від 15 лютого 2002 р. № 153 «Порядок залучення, використання та моніторингу міжнародної технічної допомоги»)

Міжнародні донорські організації

Фонд Чарльза Стюарта Мотта

Charles Steward Mott Foundation
suprun@carrier.kiev.ua

Національний Фонд на підтримку демократії (NED)

National Endowment for Democracy
info@ned.org

Представництво Європейської Комісії в Україні

Delegation of the European Commission to Ukraine
delegation-ukraine@ec.europa.eu

Програма розвитку ООН (ПРООН) в Україні

United Nations Development Programme (UNDP)

Дитячий фонд ООН (ЮНІСЕФ) в Україні

United Nations Children's Fund (UNICEF)

**Управління Верховного комісара ООН у справах біженців
(УВКБ ООН)**

United Nations High Commissioner For Refugees (UNHCR)
ukrki@unhcr.org

Представництво Світового банку в Україні

World Bank Office to Ukraine
ukraine@worldbank.org

**Міжнародний благодійний фонд «Міжнародний Альянс з
ВІЛ/СНІД в Україні»**

International HIV/AIDS Alliance in Ukraine
office@aidsalliance.org.ua

**Програма МАТРА Міністерства закордонних справ
Королівства Нідерландів**

MATRA Programme of the Dutch Ministry of Foreign Affairs
kie@minbuza.nl

Фонд сприяння демократії Посольства США в Україні

Democracy Grants Program of the US Embassy in Ukraine
KyivDemGrants@state.gov

Міжнародна громадська організація «Фундація польсько-української співпраці ПАУСІ»

Polish-Ukrainian Cooperation Foundation – PAUCI
pauci@pauci.kiev.ua

Шведське Агентство з питань міжнародної співпраці та розвитку SIDA

Swedish International Development Cooperation Agency SIDA
sida@sida.se

Програма Кусаноне Міністерства закордонних справ Японії

Kusanone programme of the Ministry of Foreign Affairs of Japan
kusanone.ua@gmail.com

Швейцарська агенція з розвитку та співробітництва (SDC)

Swiss Agency for Development and Cooperation (SDC)
kyiv@sdc.net

Фонд Євразія

Eurasia Foundation
eurasia@eurasia.kiev.ua

Фонд Східна Європа

East Europe Foundation
info@eef.org.ua

Канадське агентство міжнародного розвитку (CIDA)

Canadian International Development Agency (CIDA)
info@acdi-cida.gc.ca

Посольство Фінляндії для проектів місцевого значення

Гранти для українських неурядових організацій
sanomat.kio@formin.fi

Посольство Норвегії для українських неурядових організацій

Norwegian governmental support to Ukraine
emb.kiev@mfa.no

Посольство Федеративної Республіки Німеччина

Сприяння мікропроєктам у рамках технічного співробітництва з Україною

Фонд ім. Стефана Баторія

Fundacja im. Stefana Batorego
batory@batory.org.pl

Фонд Гайнріха Бьоля
Heinrich Buß Stiftung
info@boell.org.ua

Фонд Конрада Аденауера
Konrad Adenauer Stiftung
office@adenauer.kiev.ua

Фонд розвитку демократії ООН
United Nation's Democracy Fund (UNDEF)
democracyfund@un.org

Американський Фонд Германа Маршалла
The German Marshall Fund of the United States
info@gmfus.org

Фонд Фрідріха Еберта
Friedrich Ebert Stiftung Ukraine
mail@fes.kiev.ua

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РЕГІОНАЛЬНИЙ РОЗВИТОК ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ДОСВІДУ	
Що таке регіональний розвиток?	6
Навіщо потрібен регіональний розвиток?	6
Інструменти регіонального розвитку у країнах Європи	8
Конкурентоспроможність регіонів	9
МОДЕЛІ ПОЛІТИКИ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ	12
Загальнонаціональні та регіональні заходи з розвитку	13
Співпраця зацікавлених сторін у регіоні заради регіону – шлях до успішного регіону	13
Регіональний розвиток країн – нових членів Євросоюзу	14
Цілі політики регіонального розвитку	16
Принципи політики регіонального розвитку	17
ПРОБЛЕМИ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ	
ВИКЛИКИ	20
РЕЙТИНГИ УКРАЇНИ	22
ЗАКОНОДАВСТВО З ПИТАНЬ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ТА ПЛАНУВАННЯ	26
Закон України «Про стимулювання розвитку регіонів»	27
Закон «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України»	30
Закон України «Про державні цільові програми»	32
ПРОСТОРОВЕ ПЛАНУВАННЯ У РЕГІОНАЛЬНОМУ РОЗВИТКУ	33
ПРАВОВА ОСНОВА РОЗРОБЛЕННЯ ТА УХВАЛЕННЯ ПЛАНУВАЛЬНОЇ, МІСТОБУДІВНОЇ ДОКУМЕНТАЦІЇ	36
Перелік законодавчих та нормативних документів, що регламентують планування і забудову сільських населених пунктів	36
Містобудівна документація	37
Що варто знати із нового регулювання містобудівної діяльності?	38
Участь громадськості в містобудівній діяльності	41

ІДЕНТИФІКАЦІЯ МІСЦЯ РЕГІОНУ СЕРЕД ІНШИХ ДЛЯ ПРАВИЛЬНОГО ПОЗИЦІОНУВАННЯ ПІД ЧАС РОЗРОБЛЕННЯ СРР (КІЛЬКА ПОРАД ДЛЯ ДЕПУТАТІВ ОБЛАСНОЇ РАДИ ТА УПРАВЛІНЦІВ РЕГІОНАЛЬНОГО РІВНЯ)	43
Групування регіонів за різними показниками	44
ВРП на душу населення і зростання ВРП по регіонах	46
НАВИЩО І ЯК РОЗРОБЛЯТИ СТРАТЕГІЮ РОЗВИТКУ РЕГІОНУ (ОБЛАСТЬ, АРК)	
Алгоритм розроблення стратегії розвитку регіону	49
Соціально-економічний аудит регіону	51
SWOT-аналіз	56
SWOT-матриця	56
Бачення	57
Стратегічні цілі	60
ПЛАН РЕАЛІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЇ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ	63
РЕСУРСИ ДЛЯ МІСЦЕВОГО РОЗВИТКУ. ЗАЛУЧЕННЯ ГРОМАДЯН ТА ГРОМАД ДО ПРОЦЕСУ МІСЦЕВОГО РОЗВИТКУ ТА УРЯДУВАННЯ	
Ресурси для місцевого розвитку	74
Бюджетні ресурси	75
Бюджет розвитку (стаття 71 БКУ)	78
Земля як основний природний ресурс	81
Місцевий патріотизм (земляки)	85
Донори	86
НЕСТАНДАРТНИЙ ПОГЛЯД НА МІСЦЕВИЙ РОЗВИТОК ТА РЕСУРСИ	87
На що слід звертати увагу?	89
Потенційна участь у розвитку громади різних вікових та соціальних груп	90
ДОДАТОК 1	94
ДОДАТОК 2	97
ДОДАТОК 3	99
ДОДАТОК 4	103
ДОДАТОК 5	107
ДОДАТОК 6	136

ДЛЯ НОТАТОК

ДЛЯ НОТАТОК

ДЛЯ НОТАТОК

Виробничо-практичне видання

Ткачук Анатолій Федорович

Місцевий та регіональний розвиток. Участь громадян у місцевому розвитку. Практичний посібник для практичних людей

Інститут громадянського суспільства
м. Київ, бульв. Дружби народів, 22, к. 21
тел./факс: 529-73-94
ел. пошта: csi@csi.org.ua
Інтернет-сторінка: www.csi.org.ua

Видавець: Товариство з обмеженою відповідальністю
інформаційно-консультаційний центр „Легальний статус“
м. Київ, бульв. Дружби народів, 22, к. 21.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої діяльності
до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів
видавничої продукції ДК 726 від 18.12.2001 р.

Підписано до друку з оригінал макету 30.06.2012 р.
Формат 60x84/16. Умовн.друк. арк. 7,56 Тираж 1000 прим.

Виготовлювач: КТ «Київська нотна фабрика»
04080, м. Київ, вул. Фрунзе 51а
Свідоцтво № ???
